

Commentarii In Epistolas D. Pavli Ad Timotheum : [Aretius, Benedictus], [1580]

[p.8]

COMMENTARIE

Sexto, quomodo cum seruis agendum, contra schismaticos, cum diuitibus, capite sexto, etc.

Tertia pars Epilogi est capite sexto, versu vicesimo, repetit autem saepe iam iteratam exhortationem vt seductores diligenter caueat, et sanam doctrinam constanter tueatur. I.

5 C OMPLECTITVR salutationem, et primum locum institutionis de sana doctrina constanter tuenda contra corruptelas Legis, itemque de vero vsu Legis.

Salutatio.

Titulus honesta et apposita ad rem praesentem constat salutatione: quia enim instituere voluit quomodo vtiliter huic Ecclesiae praeesse debeat, operaepretium fuit initio amica salutatione, qua grata ipsi Timotheo exprimeret, caueretque contraria. Et ipsa

10 natura in omni sermone primum locum tribuit salutationibus, post

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.9]

quas demum solent inferre animi conceptionem.

Tribus partibus constat haec salutatio, vt etiam in superioribus epistolis. Primum de se loquitur. Deinde, Timotheum ornat debi ta sua laude. Tertio, comprecatur eidem Domini dona, sine quibus, munus iniunctum feliciter non poterat exequi. Primum ad
15 personam scribentis, alterum ad personam cui scribitur, tertium ad comprecationem pertinet.

Vers.1. Paulus Apostolus Iesu Christi secundum mandatum Dei saluatoris nostri, et Domini Iesu Christi spei nostrae.

De se primum loquitur pro more epistolari, secundum quem nomen scribentis primo exprimendum erat, idque adeo constanter seruatum est, vt infimi quoque maximis Regibus et Imperatoribus scribentes, sua nomina Regum titulis praeponerent: donec
20 praepostera illa adulatio regnare in Ecclesia Christi coepit, et hypocrisis sese extulit in lo cum Dei, hinc quaesita est gloria et splendoris dignitas in nominum praerogatiua, de qua alibi:nunc ad rem. Apostolus se commendat titulis muneris sui diuinitus accepti,

non quod de vocatione sua dubitaret Timotheus, sed vt rebus maior accederet dignitas.
Deinde quod vbique in omnibus suis epistolis hoc

[p.10]

COMMENTARII

25 seruet Apostolus: non fuit igitur ratio cur idem hic non praestaret. Itaque in rebus
grauibus, loco et tempore pium est titulis sui muneri sese commendare et insinuare
aliis.

Primum suum nomen exprimit: de nomi ne Pauli diximus in Prolegomenis in Episto-
lam ad Rom. Certum autem est Romanum esse nomen: quando autem hoc assumpserit,
30 qua de causa, vti, certo sciri non potest: probabilia tamen sunt quae de his tum affereba-
mus. omittenda igitur harum rerum grauior disputatio, quia ad salutem nihil prodest, et
curiosi est hominis anxie de his inquirere.

Apostolus sonat legatum, qui superioris alicuius domini profert, non sua mandata: es-
tque in nouo Testamento personarum summo imperio S. Sancti ad omnia quae pertinent
35 ad functionem Ecclesiasticam ornata: adeo vt Prophetarum etiam munere fungerentur, et
quidquid Euangelistae, Episcopi, presbyteri, alique gradus praestarent, ipsi ordinarent,
vbique docebant, nouas Ecclesias instituebant his praeficiebant ministros, ordinabant
interdum seniores, praescribebant formulam doctrinae et morum, et Sacramentorum.
Itaque nullo certo loco manebant, sed vbique respiciebant Ecclesias, nouasque ordinabant.

40 Pastores vero in certis locis

manebant, quos vocat Episcopus Apostolus, et postera aetas. Euangelistae iidem
videntur cum doctoribus qui Euangelium circumferebant: sed nos eos vocamus hodie
proprie Euangelistas, qui historiam Christi viuentis in his terris conscripserunt: et
doctores prius scholarum est vocabulum: minister hodie solum Ecclesiae relictum est,
45 de quibus alibi dictum est.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

Secundum ordinationem.

Vocationis suae ad Apostolatam profert autorem Deum Patrem et Filium eius Iesum
Christum. Deus Pater vt fons est omnis boni, ex quo manauit aeternum Dei consilium
de saluandis electis. Ideo Pater dicitur saluator, quia per Christum filium suum redemit
mundum : filius autem dicitur spes, quia hunc vt mediatorem nobis propositum spe
50 amplectimur. Est igitur spes, indubitata expectatio vitae aeternae, ex Dei misericordia,
quae in nos per filium mediatorem transfunditur.

[p.11]

Ἐπιταγή, autem dicitur mandatum, instructio, significans Apostoli doctrinam diuini-
tus esse traditam, non natam apud homines: ideo non potest non bona esse doctrina
quam hic proferet. Superioris asfert mandata, hoc est, Dei mittentis et ad hanc doctrinam
55 ligat se, et Timotheum:

COMMENTARII

[p.12]

ideo successores Apostolorum etiam hanc solam doctrinam proferre debent, et qui ab hac Ἐπιταγῇ recedunt, non Apostolorum, sed apostatarum successores habendi sunt.

2 Timotheo germano filio in fide.

Alter locus est salutationis, qui laudes Timothei continet, quem ornat titulis conuenientibus, hoc est, virtutem illius celebrat. Est enim laus sermo magnitudinem virtutis exprimens, Ἐπαινος ἐστὶ λόγος ἐμφανίζων μέγεθος τῆς ἀρετῆς: et virtutem declaramus vel proferendo efficientia virtutem, vel eiusdem effecta. Virtutem efficiunt parentes, pia educatio: quanquam non semper pui parentes pios alant liberos. Effecta autem virtutis sunt facta illustria. Ideo Timotheum hic laudans filium suum facit, significans pia institutione ad hanc felicitatem peruenisse, nec infeliciter impendisse hos labores, sed germanum factum, hoc est, in fide et religione Christiana ingenuum et sincerum.

Nomen Timothei, significat eum qui Deum honorat et colit. Indubie a piis parentibus, auia Loide, et matre Eunice, ei impositum fuit: non enim solenne erat adhuc, vt conuersi ad Christianismum alia assumerent nomina. Nomen pium religioni conforme est, muneri respondens, quia diuino consecratus est ministerio: quae res a Deo

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.13]

gubernatur, vt piorum parentum vota in impositione nominum dirigat ad felicem euentum.

Germanum autem vocat, hoc est, ἄδελφον, minime fucatum, simpliciter pium et vere Christianum, qui nihil aliud spectet quam cursum Christi. Magna est laus per se in integritate.

Filius dicitur in religione, item affectu: quia enim opera Pauli fuit recte institutus in causa fidei, praestitit ei id quod pater parentibus suis liberis imprimis solent praestare, hoc est, piam educationem et institutionem. Ideo pater illi fuit, quo sensu praeceptores discipulorum parentes dici possunt: deinde quia non minori affectu illum prosequutus est, et contra ipse filioli animo coluit Apostolum. Philipp.2. velut cum patre filius mecum seruiuit in Euangelio. Inde ibidem dicitur ἰσόψυχος, hoc est, pari in me affectu, quo ego in illum praeditus sum.

In fide.

Particula distinguit inter filios: alii enim sunt naturales, sic Eunice proprie fuit filius, et cuiusdam viri Graeci qui ordinarius fuit Eunice maritus. alii institutione patres sunt, animo et studio iuuandi: sic praeceptores, tutores, omnesque benefactores parentum sunt loco. Sic Paulus in fidei causa pater eius fuit.

[p.14]

COMMENTARII

Ac fides accipiatur pro tota religionis causa q.d. in religione Christiana, in Christianismo filius meus est.

His laudibus illum ornat vt beneficiorum Dei eum admoneat: nihil enim hic commemorat de quo per se Timotheus gloriari possit. Deinde admonitus de his donis, eo magis inflammabitur, et excitabitur studio ea retinendi, et erat amoris testificatio quoque

90 non contemnenda: solent enim amici in amicis libenter agnoscere virtutes, easque magi
facere.

Gratia, misericordia et pax..

Tertius locus salutationis, continens comprecationem. Porro tria comprecatur propter
morem hactenus vsurpatum in superioribus epistolis, forte amoris vehementia erga
Timotheum excitatus: sunt autem omnia tria conseruantia dona Dei in Timotheo, adeoque
95 talia sine quibus munus in Ecclesia Ephesina non possit vtiliter expedire.

Χάρις, gratia, est vltronea Dei beneuolentia in Christo amplectentis nos nihil tale
meritos. Ratio est, quia gratis facere dicuntur, quando rogati, non pro re aliqua, aut vt
sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed ei solum cui faciunt: ideoque vltronea est
beneuolentia, alioquin gratia non esset gratia. Ἐλεος, misericordia est. Apud Hebr.
100 Chefed et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.15]

Rechem, commiseratio, dolor de alieno maloquod malum ad nos quoque pertingere
posse videatur. Sic quidem Philosophi definiunt, sed non satis commode ad hunc locum.
Malum enim humani generis nihil ad Deum, hoc est, non ad eum pertingere poterat vt
eum laederet: sed tota vis corrumpentis mali effundebatur in hominis solius perniciem:
105 Interim Deus commiserationis sensu tactus est. Itaque sic definiamus, Misericordia est
dolor de alieno malo, quod indignum videtur Deo, vt totum hominemcorrumpat: ideo
malo remedium protulit.

Pax est omnimoda felicitas, qua animus redditur pacatus: vult enim natura sibi bene
esse vt in actionibus sit εὐπραξία, in consiliis ὀρθότης, in vitae necessariis εὐπορία, quae
110 omnia conspirent in εὐδαιμονίαν quandam et αὐτάρκειαν, huius sensus reddit animum
pacatum. Ideo in solo Deo reperitur illa pax, ob id prudenter haec omnia ad Deum
Patrem et Iesum Christum mediatorem refert. Pater reconciliatur nobis in filio, ideo
filius est pacificator. Hinc pii in mediis periculis et aerumnis sese ad Deum hilares
referunt, quia pax illa inuiolata manet, et ex hac promanans omnimoda felicitas.

115 Hanc securitatem animi et summam felicitatem

[p.16]

COMMENTARII

ignorat mundus, ridetque pios vt stupidos, ac stulte transfert nomen felicitatis ac pacis ad
externa quaedam subsidia opum, gloriae, formae, roboris, sanitatis et similium, in quibus
nihil nec spei, nec constantiae reperiri potest in veris animi terroribus et aerumnis.

3. Quemadmodum te rogaui.

Secunda pars epistolae, quae complectitur instructionem secundum quam Timotheus
120 omnia in Ecclesia Ephesina debet quam vigilantissime administrare.

Ac primus eius locus est, de sana doctrina retinenda ac propaganda: cuius illa hic
sunt membra. Initio quomodo haec defendenda sit, et quae sint praecipuae eius labes.
Deinde, agit de vero vsu Legis. Tertio, de sua vocatione et doctrinae veritate. Quarto,
hinc erumpit in δοξολογίαν Dei. Quinto, redit ad Timotheum, quem nouis argumentis
125 excitat ad vigilantiam in officio adhibendam. Haec quinque membra huius loci sunt.

Nos de primo nunc agemus.

Propositio est, Timotheo et omni Ecclesiarum ministro quam studiosissime curandum est, vt sanam doctrinam contra quasuis corruptelas quam constantissime tueantur. Et quia Apostolus hoc mandaturus est, prius idoneam personam ei Ecclesiae praefecit. Ideo
130 discimus omnibus Ecclesiis (vt sint

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.17]

tutores contra corruptelas) necessarium esse vt habeant manentes, et in eis haerentes
135 miistros idoneos. Ratio est, quia hoc Apostolus in Ephesina Ecclesia fecit, qui reliquit
Timotheum manentem illic aliquandiu ministrum. Sic in Creta reliquit Titum. Tit.1.
vers.5. et Actor.14. vers.21.testatur in omnibus Ecclesiis Paulum cum Barnaba consti-
tuisse pastores et presbyteros.

Propositionis ratio prima hinc petatur a fineconsilii Apostolici. Hoc fine relictus
est Timotheus Ephesi, ergo in hoc diligenter debetincumbere. Sic valet ad generalem
propositionem. Hoc fine constituuntur ministri in Ecclesiis vt sanam doctrinam tueantur
contra corruptelas: ergo in hoc debent vigilanter incumbere. Quod hoc fine sit istic
140 relictus hinc probatur: quia proficiscens eum rogauit Vt maneret Ephesi, Act.20. de
hac profectio ne videtur loqui. Alii ad illam quae est 16. vel etiam ad hanc quae est
cap.19. Act. referunt. Lector diiudicet ad quam possit aptissime accommodari. Porro
quod rogauit, modestiae Apostolicae argumentum est:rogat disci pulum cui mandare
poterat, sed voluit prom ptum et spontaneum illis praeficere ministrum, ideo vsus est
145 potius suasorii argumentis, quam Apostolica autoritate praeciando. Altera ratio est a
genere corruptae do

COMMENTARII

[p.18]

ctrinae, seu forma ac materia, quae est ἑτεροδι- δασκαλεῖν : genus enim videtur signifi-
care omnium corruptelarum, quibus omnibus hoc proprium est quod dicitur ἕτερον, id
est, alienum et peregrinum, cui opponitur γνήσιον, genuinum, quod consonum est sacrae
150 Scripturae et conforme menti S.Sancti. Proprium sacrae doctrinae est comprehendi
sacris literis: proprium falsae doctrinae, est ab eo quod comprehensum est sacris literis
alienum esse. Et illud ἕτερον vel ad formam, vel ad materiam referri potest. Ad materiam
si referas, tum sensus erit, ne alia doctrina, quam sacris literis expressa proferatur, hoc
est, in his quaestionib subsistamus: quid.n.ad nos quando conditi sint Angeli, quis sit
155 illorum sermo, quae inter illos politia et ordinum gradus? etc. Si ad formam referas,
vetabit Apostolus hic, ne locos Scripturae noua interpretatione corrumpamus. Itaque et
materia et formula explicandi ex Apostolica doctrina est depromenda: siquid aliunde
afferatur siue in modo, siue in materia, id totum ἕτερον est, et ob id adusterinum ac
pernicioium. Deinde expendatur contra quos valeat

160 ista admonitio personam indefinito pronomine notat, τοῖς quibusdam, significans
non solum animi sui modestiam in taxandis reprobis, sed spem de illorum emendatione
su

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.19]

peresse: nam mox infra desperatos ipsis nominibus traducit, Alexandrum et Hymenaeum indubie quia hi iam plane reprobi et inemendabiles facti erant. isti autem quos indefinite
165 hic taxat, nondum tales erant reddit. Praeterea anceps est quoque hoc modo, quia tam ad auditores quam doctores referri potest. Et verbum ἑτεροδιδασκαλεῖν non abhorret ab vtraque corruptela, et pronomem τισὶ quoque. Itaque vtrinq. erat periculum huic Ecclesiae: certin erant falsi doctores Euangelii corruptores per obseruationem Legis, et inter auditores qui faciles in hac re praeberent corruptoribus aures. Vtrique malo vna est
170 et eadem posita medicina, vigilantia scilicet Timothei.

4 Nec attendere fabulis.

Secundi argumenti est declaratio, nam illud ἔτερον deducit in suas vicinas species, quas in illa Ecclesia metuebat. Μυθικὸν est fictum et fabulosum, cui opponitur το ἀληθές verum ac firmum, quod est perpetuum. His fabulis attendebent primum auditores. qui eis oblectabantur: deinde doctores qui doctrinam ad fabulas accommodabant. De his
175 fabulis Iudaicis vide adhuc Hebraeorum commenta in Legem, et Prophetas, quid de Adamo, de serpente, de Eua, de Angelis fabulentur notum est. Sic de Messia,

[p.20]

COMMENTARII

de Elia, de Leuiathan, et boue conuiuii magni in aduentu Messiae, de ouo, de Sole, Luna, pudendas babent fabulas.

Alterum est genealogiae praeposterum studium: dicuntur autem libri seu catalogi generis certi per medios auos et attauos vsque ad primam stirpis originem, tales libri et
180 catalogi erant necessarii ante Christi aduentum, vt constaret de certa Messiae linea. Ex his enim contexi debuit Christi Genealogia, et ex his scire poterat Paulus, quod esset de Tribu Benjamin. Post vero Christum natum abdendi erant, quia tota illa politia delenda fuit, et in Christo neque Iudaeus, neque Graecus quicquam valet, sed noua in Christo
185 creatura: ideo diuina dispensatione hic damnantur, et olim Romae ab Imperatoribus exusti sunt. Vide locum de Genealogiis in Problematibus nostris.

Tertia ratio est, a qualitate falsae doctrinae, quia ei adhaeret ἀπέραντον, infinitum: sunt autem ἀπέραντα, ἀκαταληπτά, hoc est, comprehendi non possunt nec vsu, nec intellectus certitudine. Omne autem tale est inutile et nocens, finita enim est et comprehensa
190 salutis ratio: ergo omne infinitum est fugiendum.

Quarto, quaestiones exhibent magis quam aedificationem Dei in fide. Argumentum fir

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.21]

mum est ab vsu. Finis totius doctrinae est certa vtilitas, hoc est, aedificatio: sed hanc non praestat aduersariorum doctrina, est igitur studiose cauenda. ζητήσεις et οἰκοδομίαν
195 opponit vt contraria: ideo ζήτησις hic est inutilis quaestio, quales sunt nugae Iudaeorum, et poetarum, et bona pars narrationum in legenda patrum, ac vitis. Porro aedificatio consueta est Apostolo metaphora, qua significat profectum in melius. Quo admouemur

200 studium et conatum proficiendi in hac vita debere esse perpetuum: qui enim aedificat, non habet absolutam et perfectam domum. Ideo vt simus aliquando vera et viua Dei templa semper elaborandum est.

Est autem ille profectus Deo referendus acceptus, ideo hic Dei dicitur aedificatio, cum mali semper in peius proficiant. Et est in fide, quia fides religionis nostrae fundamentum est, quod Christo nititur lapide angulari. Ideo aedificium nostrum in fide crescit, ad quam tota doctrina est accommodanda.

5 *Finis autem mandati est charitas ex puro corde et conscientia bona etc.*

205 Quinta ratio a fine, ad quem tota doctrina est accommodanda: loquitur autem hic de fine intermedio, cum dicit finem mandati esse dilectionem. Est autem finis perfectio [p.22]

COMMENTARII

210 rei, cuius gratia aliquid fit. Si finem igitur perfectionem accipias, tum finis Legis est Christus, vt loquitur ad Rom.10.versu 4. Sed est finis etiam intermedius, sic finis Legis est dilectio proximi. Est autem dilectio beneuolentia qua proximum amplectimur studio Dei, vel nostri quaerentes. Ad hanc beneuolentiam refertur tota lex, vt est Rom. 13.versu 9.10. et 1. Corinth.13. versu 4.5. Galat.5. versu 14. Porro alius potest hic quoque esse sensus: nam παραγγελία videtur sumi pro mandato Apostolico, hoc est, interpretandi formula, recte interpretandi Legem, quam potestatem dedit Timotheo, vt mandaret quibusdam ne aliam doctrinam docerent. Itaque libenter hic non pro Lege, quod tamen omnes faciunt, sed pro illo mandato Apostoli acciperem, vt hic esset sensus, Finis autem mandati veri de recta Legis interpretatione, ac sinceritate doctrinae est dilectio: huc enim omnis doctrina referenda est, vt prosit proximo. Ideo dilectionis gradus seu causas primarias explicat, quae sunt cordis puritas. Dicitur cor cogitationum et sensuum fons, is igitur fons purus esse debet-vt puram hinc aquam proximus haurire possit : purum dicitur cor minime fucatum, dolo carens, candide et ingenue agens.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

225 Deinde proximus est gradus, conscientia bona, hoc est, integra. Est conscientia pars memoriae, qua de actib. nostris bene aut male conscii sumus: haec quia mille testium est, ideo nos vel absoluit, vel reos agit coram Deo. Hac damnabantur Iudaei, Rom.2.V.1. qui ipsi faciebant, quae in aliis damnabant. Eadem Apololum Paulum absoluit, 1 Cor.4. versu 4. Nullius mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. 2. Corinthiorum 1. versu 12. testimonium bonae conscientiae se habere gloriatur, hoc est, quae ipsum absoluat coram Deo.

230 Tertio loco additur, FIDES NON FICTA, hoc est, quae viuuda sit, significat fidei vocabulum late patere. Est enim quaedam vera, quae Iacobo dicitur viua : alia perosa, ornata bonis fructibus bonorum operum, et per hanc imprimis declaratur llectio. Alia est hypocritica, quae Iacobo mortua dicitur, atque illa vel impudens est, carens omni studio bonorum operum, qualis est in prophanis Christianis, qui de fide, hoc est, professione gloriantur: interim autem petulanter viuunt, vt qui hodie de fidei iustitia gloriantur dissolute viuentes. Vel est fuco tecta, qualis est in Pharisaeica vita, hanc remouet hic. His

235 tribus gradibus vera dilectio est

[p.23]

COMMENTARII

[p.24]

instructa. Argumentum est contra seductores qui in docenda lege hos fines non observant, ideo aberrant a dilectione, et hic toto caelo.

6 A quibus cam quidam. etc.

240 Sexta ratio ab exemplo et experientia. Vim habet argumentum a consequentibus et effectis. Aberrant a dilectionis proprietatibus, hinc inciderunt in vaniloquentiam: ergo illorum doctrina fugienda est, sed geminum est argumentum in verbis ἀστοχεῖν, significat scopo ordinario aberrare, cui opponitur εὐτο- χεῖν, bene collimare, scopum probe attingere. Scopus doctrinae est aedificatio per dilectionem, quo illi aberrant: igitur studiose cauendi sunt. Alterum ab effectis, ΜΑΤΑΕΟΛΟΓΙΣΤΑΙ ΣΥΝΤ, μάταιον vitium est in omni re culpabile, vanitas, hinc ματαιολογία, sermo nis inanitas, cui nihil 245 veri nec solidi subest. Hanc vanitatem parit is error doctorum legis: igitur cauenda illorum doctrina. Est etiam vis in verbo ἐκτρέπειν, quod sonat euertere vt igi tur a scopo legitimo aberrant, sic euertuntur a veritate, et excidunt a via regia, incidunt contra in vanitatem illam culpabilem.

7 Volentes esse legis doctores, etc.

250 Septimum argumeutum, quo vanitati addit ignorantiam crassam et satis impuden tem. Doctores Legis esse volunt, quo significat eos titulum hunc venari passim apud

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.25]

fideles, vt ipsi magni doctores habeantur, Rabbi dicantur, et magistri, quos confutat D. Christus Matth.23. Deinde cum hac ambitione coniuncta est insignis ignorantia, quae vbique quidem turpis est, turpissima autem in his qui religionis volunt esse doctores. Sic ad Gal.6. ver.13. Volunt vos circumcidi vt de carne vestra glorientur. Et paulo ante, Volunt 255 spaciosi videri: et hoc loco ambitionem in eis notat. Ignorantia duobus modis notatur, μήτι ἃ λέγουσι, μήτε περι τίνων διαβεβαίουνται. Prius refero ad illorum explicationes de vsu Legis, ceremoniarum, circumcisionis, lotionum, ieiunorum, et similium, in quorum laudes et commendationes prolixie solebant declamare. Posterius vero, περὶ τίνων, ad locos controuersos cum Apostolo, vt de satisfactione Christi, de merito mortis eius, de 260 abrogatione ceremoniarum, de circumcisione abolita, de vocatione Gentium ad gratiam. Vtrunque ignorant, hoc est, causas rerum tantarum nesciunt, vt cur data sit Lex, ad quid profuerit citcuncisio, quare Christus aduenerit: in summa causas veras ignorant.

Inde fit vt tanquam caeci contendat de rerum vmbris, corpus ipsum interim amittunt. Ac est illa ignorantia distinguenda: in aliis enim fuit affectata et crassa, vt adhuc est in 265 multis, qui agnitae veritati contumaciter

[p.26]

COMMENTARII

resistunt, quales videntur fuisse isti Nomodidascali, et bona pars Phariseorum apud Iu daeos. In aliis vero erat ex zelo Legis et gloriae Dei, qui in his putabant violari gloriam

et voluntatem Domini, de quorum numero etiam fuit Paulus, vt mox sequetur.

8 Scimus autem Legem esse bonam, etc.

Alterum membrum de vero Legis vsu subiicitur superioribus per praeoccupationem.
270 Nam Legis doctores statim excipiebant superiora, Paulum damnare Legem, adeoque
totam abolere. Respondet igitur huic calumniae hoc loco, se id non facere, sed verum
vsum, et veram interpretationem requirere: munit autem occupationem concessione,
quod scilicet Lex sit bona. Hoc dixit se scire, q.d.in hac re se non opus habere doctore,
scire id poterat ex institutione, qua ad pedes Gamalielis erat in Pharisaismo probe
275 institutus. Deinde bonam sciebat, quia a Deo autore latam sciebat: non potest autem
a Deo aliquid mali hominibus dari. Praeterea vsum verum et finem Legis nouit, quem
aduersarii ignorabant, ideo totum hoc quod Lex bona sit, multo melius nouit ipsis
aduersariis. Deinde concessionem munit correctione, non enim absolute concedit bonam,
sed cum conditione, S1 QVIS ILLA LEGITIME VTATVR, h.e. vsu bona est, sic abusu
280 mala redditur: ideo ad vsum referem

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.27]

da sunt omnia. legitime vtitur Lege qui mentem legislatoris in illa respicit, et ad hanc
mentem omnia refert. Mens autem Dei erat, vt Lex illa paedagogus esset ad Christum,
quo veniente cessaret tota illa paedagogia, Gal.3.ideo conuincuntur abusus omnes illi
doctores Legis, qui Christo iam exhibito obtrudunt circuncisionem aliasq. ceremonias
285 tamquam ad salutem necessarias. Deinde alter vsus Legis, est monstrare peccatum,
de quo imprimis etiam constare debet. Verum hunc vsum ita exercet, vt ad Christum
liberatore a peccato impellat. Hinc Legi tribuitur, iram operari, ostendere peccatum,
paedagogum esse ad Christum.

9 Sciens hoc, quod iusto lex non sit posita, etc.

Explicat propositum suum de vero vsu Legis, patefaciendo ad quos non pertineat.
290 Non pertinet ad iustum, inquit, IVSTO LEX NON EST POSITA, h.e. quatenus iustus
est nemo Lege vrgendus est, sed quatenus peccator. Iam renati in Christo iusti sunt,
imputatione beneficii Christi igitur ceremoniis non sunt onerandi, quod moralia attinet,
nouos quoque motus in illis efficit S. Sanctus, vt sponte illa praestent quantum homini
est possibile. Itaque illis Lex non est posita. Iustus igitur hic accipitur pro illo qui
295 Christi merito, et imputatione iam a damnatione et iure peccati absolutus est, et liber
pronunciatus. Sunt enim iustorum tres ordines. Alii iusti sunt natura, talis Adam erat
ante

[p.28]

COMMENTARI

lapsus: sed absolutissimum in humana natura habemus exemplum, filium Dei hominem
Iesum Christum. Secundi ordinis sunt hypocritae, opinione iusti, de quibus dixit Christus
300 Marc.2. Non veni vocare iustos, scilicet sua opinione, cum tales minime sint natura.
Tertii ordinis sunt imputatione iusti, de quibus hic loquitur, his Lex non est posita, cum
in Christo finem Legis consecuti sint.

Deinde sequitur in hoc versu θέσις, quibus scilicet Lex posita sit, hoc est, in quos et contra quos eius vsus imprimis valeat. Constat locus enumeratione. Ἄνομοι sunt exleges, 305 qui aliis praescribunt quod ipsi minime praestant: vt in imperiis tyranni solent, et in Ecclesia Christi Pontifex exlex esse vult manifesto argumento tyrannidis Ecclesiasticae. Ἀνοποτακτοὶ, qui iugum ferre nesciunt, nullius imperio assueti, contumaces ad omnem disciplinam.

Ἀσεβεῖς, impii, irreligiosi. Religio studium et sollicita cura est sese approbandi Deo. 310 Ab hac cura illi alieni sunt.

Ἀμαρτωλοὶ, notorii sunt peccatores, quorum species quasdam mox referet, quales erant Publicani, et alii Christi conuictores, quos Pharisei ei loco probri obiiciunt. Ἀνόσιοι, impii, qui studium honestae vitae negligunt quo Deo inseruiant. Βέβηλοι, prophani, impuri:

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.29]

315 Βήλος dicitur purus, βέβηλος, impurus: vt erant apud Graecos quaedam sacra βέβηλα nominata, ad quae impurissimis quibusque licebat accedere. Πατραλώαι, parricidae: μητραλώαι, matricidae dicuntur. Quorum genus est ἀνδροφονία.

10 Scortatoribus, etc.

Persequitur catalogum impium. Scortatoribus, inquit, posita est, 2. ἀρσενοκοίταις: de his 1.Cor. 6.ver.9. 3. ἀνδραποδισταῖς, plaglariis, ἀνδραποδίζειν significat virum 320 pedicis irretire. Significans est scelus quo liberi homines circumueniuntur, et per vim in seruitutem rapiuntur. 4. ψεύσταις, mendacibus. 5. ἐπίορκος, periuris, de quibus in locis plenius. Hactenus enumeratio est absoluta: sequitur illius καθολικῆ σύλλειψις, vniuersalis clausula, vt siquid aliud sanae doctrinae oppositum est. Opponi sacrae doctrinae est ἑτερο- διθασκαλεῖν, quod prius νομοδιδασκάλοις tribuit, cuius notae sunt 325 τὸ μυθικόν, τὸ ἀπέραντον, τὸ ζητητικόν, τὸ ἀνοικοδόμητόν. His coniungit iam quidquid in moribus est ἄνομον, qualia sunt enumerata iam capita.

II Secundum Euangelium, etc.

Ostendit vnde sana doctrina sit petenda, scilicet ex Euangelio. Itaque et sana Legis interpretatio hinc petenda est. Dicitur

[p.30]

COMMENTA.RII

autem Euangelium gloriae, vel quia est gloriosa doctrina, hoc est, praestantissima, nec vn quam sati laudata. 330

Et sane praestantissima est, quia integrales duas partes sanae doctrinae complectitur, poenitentiam scilicet et remissionem: patefecit enim peccatum et ob id Legem docet, dein de monstrat peccatorum remedium et remissionem in Christo ostendit. Deinde haec capita clare et pure docet, sine omnibus typis ac ceremoniis, secus faciebat vetus 335 Testamentum: sed potest hic etiam esse sensus, Euangelium gloriae dici a subiecto, hoc est, quod Dei gloriam imprimis illustrat, atq. huc facit cohaerens comma, BEATI DEI, q. d. explicat Dei beati veram gloriam. Sed et hinc conuincitur, quod haec doctrina sit praestantissima: ratio est, quia Dei gloriam illustrat. Sita autem est gloria Dei in claritate,

340 amplitudine et efficacia, quibus modis luculenter sese patefecit in Euangelio. Beatus dicitur Deus, quia nos beatos efficit per praedicationem Euangelii, et haec beatitudo reuerentiata nobis est in Euangelio.

Ad hanc doctrinam igitur, ut sanam alligat Timotheum et omnes pios, cuius ministerium ipsi concreditum est.

12. *Et gratiam habeo, etc.*

Tertium membrum de sua vocatione disserit. Cohæret autem pulchre superioribus,

IN I. EPIST. AD TIMOTH. [p.31]

345 in quibus doctrinae sanitatem suo Euangelio alligauit. Ideo iam de vocatione non nihil disserit: prædicat autem hic insignem Dei misericordiam, ideo a gratiarum actione orditur. Obseruandus est hic vocationis Apostolicæ author, Christus Iesus: ideo non potest non augustum et magnificum esse munus. Graue autem non meriti esse indicat phrasis, πιστὸν ἡγήσατο, fidelem reputauit, scilicet quum natura talis non esset: ideo supra
350 dixit ἐπιστεόθην passiuam formam Alterum Christi beneficium, quod cum officio nouo, nouas addit vires, quo pertinet illud τοῖς ἀδυναμώσαντι: hoc non præstare possunt homines, qui officium quidem committunt, sed ingenium et vires non possunt addere. Hunc ordinem Apostolus mutauit, et prædicat primum posterius, h. e. vires in docendo, qua mirabilis erat successus coniunctus doctrinae Paulinae. Hinc demum ascendit ad eius
355 veram causam.

13 *Qui prius erant, etc.*

Vt illustrissimum reddat Dei in se beneficium, se prius ad ima deprimit. Habes hic illustre exemplum confessionis peccatorum. Tria autem enormia fatetur peccata: primo, quod fuerit blasphemus: deinde, quod persecutor, tertio calumniator. His tantis scelere rebus nihil opponit aliud quam nudam Dei misericordiam. Ἠλεή-θην, inquit,
360 misericordiam sum assecutus, non repudiando oblatam misericordiam. Addit tamen aliquam rationem, QVIA IGNORANS FECI, [p.32]

COMMENTARI

ignorantia non crassa et affectata, et zelo Legis patriæ excitata: leuius tamen peccat qui per ignorantiam labitur: attamen et is fatetur peccatum suum, ideo ne his quidem aliud subuenire potest, quam nuda Dei miseratio. In Iudæis cum ignorantia coniunctum fuit
365 odium bonæ causæ, ideo nec oblatam gratiam admiserunt. Obseruetur hic discrimen peccantium: alia nuda ignorantia, alii etiam odio peccant.

14 *Superabundauit autem gratia, etc.*

Iterum peccatis suis opponit, non aliquod meritum, sed nudam Dei misericordiam, ut doceat quæ esset vera causa remissionis peccatorum. Obserua hic antithesin peccatorum et gratiæ: quanquam illa grauissima sint, tamen gratia longe maior est, quod eleganter exprimit verbum ὑπερπελόνασε, quasi dicat, infinitis modis maior est gratia, potentior,
370 amplior, validior: adeo ut maximo peccato longe maior fit. Fit autem in regeneratione, quando corda sanctorum illustrantur. Sancto urgente ipsos fide et dilectione.

15 *Fidus est sermo, etc.*

Regulam generalem tradit de remissione peccatorum, ac proponit in ea veram causam efficientem, scilicet Christum. Ac membra illius duo sunt: remedium et eius

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.33]

375 laus, a laude incipit. FIDVS SERMO, πιστὸς λό- γος , hoc est, doctrina fide digna, vel ἄξιόπιστος, digna cui credatur: ideo πιστὸν interpretatur per posterius conma, omni receptione dignus, hoc est, praestantissima haec est doctrina, et aurea sententia, digna quae scribatur aureis literis, ac publice decantetur: nulla enim lingua, nullus sermo, nulla eloquentia pro merius hanc efferre potest. Summa, omni humana commendatione
380 superior est.

Sequitur laudem ipsa sententia. IESVS CHRISTVS VENIT IN HVNC MVNDVM PECCATORES SALVOS FACERE. Haec vera est doctrina de remissione peccatorum coram Deo, ac alterum caput sanae doctrinae, scilicet de remedio peccati. Legis doctores solum peccatum monstrabant, nihil de Christi merito, in quo verum latet remedium: ideo
385 huc trahit etiam Legis verum vsum, veramque eius interpretationem.

Loquitur de Christi aduentu in carnem, quem commendat a fructu et vsu, seu fine, qui est saluos facere peccatores. Ἀμαρτωλοὶ dicuntur notorii peccatores, quales Publicani erant apud Iudaeos, fornicaria illa mulier, et similes qui peccatum suum negare non poterant : tales etiam soli apud Christum remedium receperunt, hoc est, qui suam
390 iniustitiam fatentur. Reliqui quauis et ipsi peccatores

COMMENTARII

[p.34]

sint, tamen non prodest illis Christus, quandoquidem peccatum non agnoscunt, imo sibi iusti videntur.

Sonat Christus vnctum, et recte, habet enim vnctionem multiplicem. Prima humanitatis est in humilitate, secundum quam homo verus natus est. Altera est ministerii et officii propria, quae declarata est in Baptismo: tum enim nobis vt doctor commendatus
395 est a Deo Patre. Tertia, est dignitatis, secundum quam vt rex vnctus est. Est enim non solum Pontifex noster, sed etiam rex. Hanc declarauit in die Palmarum, quando se Iudaeis tanquam rex obtulit, talis olim redibit iudex.

De prima et secunda vnctione hic loquitur, VENIT SALVARE PECCATORES. Sic Ioan.3.ver.14. Vt Moses exaltauit serpentem, sic oportet exaltari filium hominis, vt
400 omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Hinc dicitur saluator mundi, hostia pro peccatis nostris, redemptor, etc.

Quorum ego sum primus.

Communi regulae sese inuoluit: atque hic verus scripturae vsus est, vt nobis applicemus salutaria, quo spem habeamus de salute nostra. Obserua autem in confessione
405 peccatorum promptitudinem: dicit, EGO SVM PRIMVS PECCATORVM, non vt

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.35]

que primus erat, ante illum infiniti fuerant, et fuerat primus Adam ante quem erat peccatrix Eua. Quos omnes praeterit ac se primum facit non ordine, sed magnitudine: ac si dicat, maximus sum, μέγιστος. Iudicio certe suo, cui mirum in modum displicebat prior illa conuersatio fuerat blasphemus, persecutor ac calumniator : maximus igitur
410 erat in suis oculis, adeo vt reliquorum delicta parua viderentur : ratio, quia illa Paulum non premebant, cuique enim grauissimum est onus quod suis impositum est humeris. Deinde primus dicitur, quia non dubitat primus esse in ordine confitentium: vt si censura sit subeunda ad tribunal Christi, paratus est primo loco accedere, et fateri sua scelera, simulque ambire Domini gratiam. Discamus igitur exemplo Apostoli, libenter fateri
415 Domino peccata nostra, et ex animo, sic facilius erit venia. Contra in donis celebrandis libenter nos humiliemus: sic Apostolus vt hic se maximum facit peccatorem, ita alibi minimum Apostolorum, et qui non sit dignus qui vocetur Apostolus. Interim de effectu gloria tur in Domino, quod plus aliis laborarit. In peccato igitur maximus, in ministerio minimus, vbiq. tamem inter homines magnus erat.

[p.36]

COMMENTARI

420 Repetit suum exemplum, vt aliis prosit. Ostendit autem fines Dei quos respexerit in Pauli vocatione. Duo sunt cohaerentes: prior est, vt extaret exemplum illustre diuinae longanimitatis, quae vbique homines ad poenitentiam inuitat. Rom.2.ver.4. hanc quasi totam in Pauli vocatione effudit: amplificat enim peccatum suum, vt illustris sit Dei miseratio. Et obserua Christo tribui illam summam misericordiae potestatem, ex quo
425 Deus probetur: solius enim Dei est summo peccatori, qualis fuerat Paulus summam communicare gratiam. Alter finis est, vt pii haberent formulam iustificationis per fidem. Prior finis ad omnes pertinet etiam incredulos: nam longanimitas omnibus offertur, sic Pharaoni, Iudae, Sauli, similibusque oblata est. Sed fide illam amplecti non omnium est, ideo hic finis ad electos tantum spectat. Ac suum exemplum vocat ὑποτόπωσιν, hoc est,
430 illustrem et viuam rei demonstrationem, quales sunt picturae Mathematicorum, quibus demonstrant suas propositiones: vocant hoc πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, rem ad viuum oculis subiicere. Tale exemplum est etiam Matthaei, Zacchaei, latronis in cruce, et similium: sic de Abrahae exemplo loquitur Rom.4.ver.24. Colligantur hic causae Iustificationis ac
Re
435 missionis peccatorum: vera causa efficiens

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.37]

est Dei misericordia: organica est Christi satisfactio: formalis a parte peccatoris peccasse per ignorantiam in ignorantia, vers.13. finalis autem, extare exempla apud posteritatem verae doctrinae in hac quaestione, etc.
17 Regi autem seculorum, etc.
Quartum membrum, quo loco superiorem concludit, de gratuita remissione peccato-
440 rum per Christi meritum. Habet autem locus hic illustrem δοξολόγιον, in quam crumpit

ἐκφωνήσῃ: nam animus consideratione tanti beneficii superatur, vt non habeat quod addat. Cum igitur verbis destituitur, rerum autem pondere premitur exclamat, Obseruanda hic sunt Dei epitheta, seu potius Domini Christi, ad quem malo haec referre. Nam de filio dixit hactenus, cui tribuit facultatem remittendi peccata, summam misericordiam, longanimitatem, et sanctorum in psum spem. Ideo de filio etiam hanc exclamationem accipio. Rex dicitur quia sui populi fundamentum est et vere basis, Βάσις τοῦ λαοῦ αἰτοῦ. Seculorum autem rex est, hoc est, omnium aetatum: et αἰώνων ante conditum mundum, quasi dicat, aeterno. Ἀόρατος dicitur, non solum respectu diuinae naturae, qua Deum nemo vidit vnquam, sed etiam nunc respectu humanae, quia ex humanis subduxit se, residens ad dextram Dei in caelestibus, vnde aliquan [p.36]

COMMENTARII

do visibilem expectamus. Ἄφθαρτος autem vtriusque naturae respectu quatenus erat Deus semper fuit et est ἄρθαρτος: sed quatenus homo natus fuit et deputatus ad sacrificium redemptionis nostrae, mortalis fuit homo, vereque mortuus, quo respectu corruptioni potest dici obnoxius: corruptione pro morte accepta, vsu vero et duratione satisfactionis vere est ἄφθαρτος. Nunc quoque in gloria, Christus homo vere est, eritque semper ἄφθαρτος, quales nos post resurrectionem corporum quoque erimus. SOLI SAPIENTI DEO. Deus vere est et dicitur Christus: solus autem sapiens, quia Deus, cuius respectu omnium *hominum sapientia nihil est; merastultitia est. Eandem phrasim vide ad Rom. 16. ver. 27. Basilius epistola 18 Hoc mandatum, etc.*

Quintum membrum, quo tandem re dit ad principalem scopum orationis, qui est, Timotheo commendare curam sanae doctrinae. Itaque repetatur hic propositio, de qua sup. ver. 3. Timotheus quam vigilantissimus debet esse custos sanae doctrinae. Mandatum accipiatur de Apostoli hoc praecepto, mandantis ei conseruationem sanae doctrinae

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.39]

contra omnes corruptelas. Hoc illi tradit quasi depositum: in eo igitur debet esse vigilans et fidelis. Rationes igitur sunt Propositionis: Quia sana doctrina depositum est Apostolicum, hoc est, diuinitus traditum et mandatum, vt purum ad posteritatem transmittatur. Deinde specialis est a qualitate vocauonis, quia non temere, sed graui iudicio magnorum virorum ad hoc vocatus est: debet igitur operam dare, vt spei satisficiat. Hoc sensu accipio hic, Prophetias in ipsum Timotheum deducentes. Prophetia iudicium est piorum virorum praedicientium eum fore custodem fidelem sanae doctrinae.

Siquaeras vbi fint talia iudicia, profero tibi ex Act. 16. Vbi fratres Iconii et Lystris ei bonum de derunt testimonium: inter hoc intelligo fuisse aliquos Prophetico spiritu praeditos, qualia sunt testimonia Act. 12. et 13. Et est Prophetia non solum de futuris, sed de praesentibus quoque recte statuere, et in electione ministrorum imprimis valet illa facultas recte coniiciendi, qui vtilis sint futuri Ecclesiae, qui minus: tali iudicio fuit electus Timotheus. Tertio, quia functio ista est militia quaedam: igitur vigilantem esse oportet. Militiae titulus de periculis nos admonet: ministri milites sunt antesignani, et duces auditorum : in qua re maius etiam est [p.40]

COMMENTARII

19 *Habens fidem et bonam etc.*

Vt pulchra possit esse Timothei militia circumscribit illius quasi limites, q.d. duo imprimis spectabis in officio tuo, fidem scilicet et bonam conscientiam, quibus seruatis gloriosa
480 erit tua militia, vt eisdem amissis foe da et turpis sequetur fuga. Et faciunt haec eadem ad argumenta: sunt enim ista praesidia maxima quibus nititur in exequendo suo officio.

Quarta igitur ratio est. Quia habes fidem, hoc est, rationem sanae doctrinae, quam hic omnino per sidem accipere conuenit, quasi dicat, nota est tibi formula sanae doctrinae, ergo illam vigilanter retine in tua Ecclesia, facilius autem conseruatur si nota sit sana
485 doctrina: nota autem ei erat ex Apostoli institutione: notam habes, ergo facile defendes si fueris vigilans.

Quinto, ET BONAM CONSCIENTIAM. Praesidium alterum est ad victoriam, et meta recte agendi in hac militia. Bona

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

conscientia est in ministro qua nihil agit petulanter, nihil ambitiose, nihil temere: hanc
490 siconseruat, ingens praesidium ad res vtiliter administrandi in Ecclesia. Hanc commendat a periculoso. QVAM NONNVLLI REPVDIANTES, CIRCA FIDEM NAVFRACIVM FECERVNT: ergo studiose conseruanda est consciem dae integritas, quia hac amissa, simul perit fides hoc est, formula sanae doctrinae. Id confiderent diligenter ministri.

20 *Ex quibus est Hymenaeus, etc.*

Rem illustrat exemplis: tristissimi sunt illi casus in ministerio, praesertim in grauibz
495 viris quales isti fuerunt. De Hymenaeo vide infra 2. Timoth. cap. secundo, negauit resurrectionem carnis, quod illi irr epsit ex amissa bona conscientia. Sequitur hinc poena corruptae doctrinae, et sauciatae conscientiae. TRADIDIT EOS SATANAE, quae erat potestas Apostolis tradita, puniendi palam contumaces et vice politici magistratus. Postea aucta Ecclesia, et reddito magistratu politico desiit vt alia multa. Postea ad
500 Excommunicationem etiam hoc applicarunt, ae distinxerunt in minorem et maiorem: minoris hos gradus constituerunt, priuatam admonitionem, admonitionem factam per mnistros Ecclesiae, demum submouere a

[p.41]

[p.42]

COMMENTARII

Sacramentis donec resipiscat.

Maiorem vocarunt seclusionem ab omni licito actu: non multum differt ab anathemate, quod pronuciari debebat solum in eos, qui in S.Sanctum finaliter peccassent,
505 damnationisque suae aeternae non dubia dedissent argumenta. Id poterant Apostoli, postera Ecclesia non ita facile in homines priuatos pronuntiauit, quia semper spes Ecclesiae est de emendatione, etc. Vide locum de Excommunicatione.

CAPVT II. D

Vo sunt fidelium officia in publicis coetibus: audire sanam doctrinam ex verbo Dei,
510 et cum toto coetu preces ad Dominum fundere. De priore iam actum est capite primo.

Nunc ad alterum descendit, admonens Timotheum vt suis author sit in Ephesina Ecclesia, vt in precibus seruent εὐταξίαν pietati congruentem, praesertim quum Ecclesiae adhuc omnes sub infidelibus agerent magistratibus.

Et quia in coetibus publicis quoque orant

IN L. EPIST. AD TIMOTH.

[p.33]

515 mulieres, adhuc tamen forte Ethnico more, parum decore sese gererent, his praescribit suum quoddam decorum, quod eis omnino seruandum est, vt in vestitu omnis desit luxus, et superbiae suspicio, in religione dominandi ambitio. Atque haec duo membra isto capite explicantur.

Propositio illa sit: Timotheo, et ob id omni Ecclesiarum ministro curandum est vt preces in coetibus publicis decenter et pie fiant. Fient autem decenter, 1.si certam habeant formulam. 2. si fiant pro his, pro quibus orandum est. 3.si certo et ordinario fine. 4. si honestis de causis impellantur homines ad orandum. 5.si ab his fiant, quorum interest imprimis. 6.si denique suo loco et modo.

525 Quum igitur Apostolus de oratione admoneret, has circumstantias omnes, breuiter quidem, sed diligenter explicuit, quas nos etiam ordine notabimus.

Vers.1. Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, etc.

Exordium secundi loci ducit ab ipsa statim propositione: curandum ei, vt preces fiant. Miscet propositioni suam auctoritatem, vt hortetur ad rem tam piam: necessariam autem indicat dum hortatur vt fiant πρῶτον πάντων. i. ante omnia, non quidem sine

COMMENTARI

[p.44]

cura sanae doctrinae, quae vtique prima esse debet, sed cum illa semper orationis habendam esse rationem: quod ita constanter semper seruauit et adhuc seruet Ecclesia, vt nunquam ad audiendum verbum conueniat quin preces simul tum ante sanae doctrinae explicationem, tum etiam post illam, fundantur ad Dominum. Particulam igitur πρῶτον πάντων, simpliciter ad rei necessitatem refero et coniungo explicationi sanae doctrinae: aliis etiam minutioribus conuentum occupationibus praefero ista duo. Hactenus propositio quam explicatius prius posuimus.

535 Deinde sequitur circumstantiarum consideratio, vt enim decenter et pie fiant, scire oportet primo quid in oratione nobis sit concipiendum. Id ostendit Apostolus quadam specierum enumeratione. Ordiamur rem a toto genere.

Oratio est actio pia mentis confugientis ad Dominum pro remissione peccatorum et auxilio pie et feliciter quoque viuendi in hac terra. Species eius hic exprimuntur quatuor: 540 δέησις orationis species est, qua animus petit a malis vrgentibus per Dominum liberari, nec refert vtrum malum hoc ad ipsum, vel ad alium, adeoque totam Ecclesiam, aut Remp. concernat. Προσευχή autem est qua bona largiri nobis

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.45]

petimus, imprimis corpori necessaria quae in oratione solet animus magis necessariis
545 subiicere quasi secundaria in votis.

Ἐντεύξις, qua de iniuria illata conquerimur, proque aduersariis simul intercedimus.
Εὐχαριστία pro acceptis beneficiis Deo agit gratias, vt simul se Deo approbet grati
animi significatione. Haec diuisio ex Apostolo hic colligitur, ac presenti instituto facile
accommodari potest: nam ἐντεύξις proprie pro Ecclesiis fiebat, quae in persecutione
550 erant aut tandem veniebant: δέησις pro imperio, pro magistratu singularum Ecclesiarum:
προσευχὴ ingenere pro beneficiis accipiendis, quemadmodum εὐχαριστία pro acceptis
gratias agit. Aliam diuisionem vide in Locis nostris.

Pro omnibus hominibus.

Alterum est scitu necessarium, pro quibus orandum sit. Fideles primi ex Iudaeis vix
admittebant in communionem salutis Ethnicos, vana adhuc laborantes persuasione de
555 Iudaeorum praerogatiua in Messiae beneficiis. Ideo facile etiam pro aliis infidelibus non
orabant: hunc igitur scrupulum hic iubet deponere, cum docet pietatis esse pro omnibus
hominibus orare. Atque hac re Christiani superant alias omnes sectas. Iudaei ad huc pro
Israële fundunt preces, reliquos

[p.46]

COMMENTARI

omnes execrantur in suis precibus : idem faciunt Turcae, soli Christiani pro infidelibus
560 orant. Itaque pietatis nostrae, adeoque verae proprium est pro omnibus hominibus orare,
quod accipio non solum de specie in genere, sed de personis, hoc est, nullum esse debere
mihi tam abominabilem hostem pro cuius salute non debeam Deum rogare.

*2 Pro regibus et omnibus in eminentia constitutis: vt placidam ac quietam vitam
degamus cum omni pietate, etc.*

Totum posuit, id iam deducit ad eam speciem quae poterat esse controuersa. Orare
pro domesticis fidei non iubet, quia sine monitore hoc faciendum esse nouerant: verum
565 pro impio Caesare, pro infidelibus magistratibus orandum esse non satis illis notum
fuisse apparet, de hoc igitur admonet. Reges accipio hic imprimis imperii Romani admin-
istratorem Caesarem, deinde ei subiectos monarchas, et si qui erant extra imperii fines
noti et ignoti monarchae. In eminentia vere constituti sunt Proconsules prouinciarum,
Praetores, singularum etiam urbium proprii magistratus et officarii: qui omnes precibus
570 sunt Domino commendandi. Primum hic astruitur magistratus, vt cuius non possit non
diuina esse ordinatio, cum pro his

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.47]

Deus sit rogandus. Deinde impios non indignos esse nostra intercessione, item de
nullis reprobis facile desperandum cum indiscriminatim pro his omnibus orandum sit.
Complemus hoc modo Christi mandatum, vt hosti beneficiamus, praecipientis.

Vt tranquillam et quietam, etc.

575 Tertio loco indicat quo fine sit orandum. Primo vt tranquillam vitam degamus, hoc
est, pro pace publica Reip. nam sub illius alis tuti possunt esse fideles. Ideo rogandus
est Deus, vt semper aliquod hospitium piis excitet, vbi tuto illi seruire possint. Ἡρεμία,
tranquillitas est, qualis in mari caelo sereno apparet, vbi mare placidum est, et sibi
580 relictum ab externis causis motuum liberum : ἡσυχία autem tranquillitas animi, vbi intra
se etiam nihil habet quod perturbationi dare possit occasionem: pax igitur tutissima est,
vbi ab externis et domesticis seditionibus tuti sumus. Εὐσέβεια, certa est colendi Deum
ratio Σεμνότης autem honestae vitae ac morum. Itaque ad hos duos fines accommodari
debent preces piorum ad conseruationem verae pietatis, et ad honestatem vitae: et quia
585 ad hoc etiam pro magistratibus orandum est, patet magistratum vtriusque custodem
esse, verae scilicet doctrinae, et honestatis vitae, in vtraque conseruanda est subditis pax.
Similia habes

COMMENTARII

[p.48]

Ierem.2.9. vbi iubet pro statu et pace Babylonis orare Iudaeos, vt et ipsi pacem habeant.
3 Hoc enim bonum est, etc.

Quarto loco admonet de causis impellentibus ad orandum. Colligendae sunt hic
rationes propter quas ad preces compellimur: nos ex Apostolo eas indicabimus. Primum
590 igitur rei honestas nos ad id debet mo uere. Καλὸν dicitur natura honestum, pulchrum
et vtile: orare pro omnibus natura est honestum, igitur studiose est faciendum. Deinde,
quia est Deo gratum et acceptum: debent autem pii tanquam filii Dei imprimis respicere
ad Dei voluntatem, vt omnia sua ad hanc accommodent. Tertio, quia Deus omnes
homines vult saluos fieri: ergo nos pro omnium salute et conuersione orare debemus, cur
595 enim non orabis pro eo quem Deus velit saluari? Et omnes homines non solum de tota
specie accipio, hoc est, vt ex ommb. nationib. aliquos velit saluari, sed de indiuiduis
omnib. vult. n.omnes saluos fieri reuera, sed conditione hac vt poenitentiam agant,
et se conuertant ad Christum filium Dei: sic voluit saluari etiam Cainum, Pharaonem,
Iudam, verum quia in desperatione manserunt, contempta omni pia admonitione, merito
600 damnantur. Sic interpretatur hanc clausulam D. Ambrosius, vt dicat sub

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.49]

esse conditionem, secundum quam prorsus nemini salutem negat Deus, ea omnino
necessaria est subintelligenda. Quarto, non solum omnes vult saluari simpliciter, sed in
hac vita quoque omnes vult peruenire ad cognitionem veritatis. Veritas Christus est,
ipso dicente, Ego sum via et veritas. Itaque ad Christi cognitionem omnes vult perue
605 nire: in hac latet etiam verus Dei cultus, vera adoratio, sui cognitio, peccati, beneficiorum
Christi, et ratio vera salutis. Haec tanta bona Deus omnibus offert sine inuidia aut
personarum respectu: quod vero non omnes ea bona amplectuntur, non Dei offerentis,
sed hominum est repudiantium.

Quinto, VNVS TANTVM EST DEVS, scilicet omnium nationum et hominum: ergo
610 pro omnibus ad vnum Deum est orandum. Videtur respicere Apostolus ad Iudaeorum
falsam persuasionem cupientium Gentes excludere a Dei gratia: sic Rom.3.inquit, Num

Iudaeorum saltem Deus est, an non et Gentium? vtique et Gentium, igitur salus Gentium Deo quoque curae est, et ideo pro his infidelibus adhuc serio est orandum. Sexto, VNVS ETIAM SOLVM EST MEDIATOR : ergo ab hoc non sunt ar cendae Gentes. Vt enim vnus tantum est Deus omnium hominum: ex quo efficitur [p.50]

COMMENTARII

curam omnium ad hunc vnum pertinere, sic quia vnus tantum est mediator: consequens est, omnium peccatorum causam ad hunc vnum esse deferendam. Deus ille vnus omnes homines damnandi habet ius, quia in illum omnes peccarunt, nunc si multi essent mediatores, alii aliis modis possent reconciliari, nec esset necessum Christianos pro omnibus orare: at solum vnus est mediator, ille Christus Dei filius a quo pii dicuntur Christiani, ergo vt omnes ad hunc vnum mediatorem conuertantur pro illis orandum est. Ac mediatoris officium in Christo accipio, de tota persona Christi, hoc est, vt sit mediator respectu vtriusque naturae, diuinae et humanae. Sic interpretatur locum hunc Chrysostomus, et alii, etc. Vide Locos.

6 Qui dedit semetipsum, etc.

Explicat plenius hanc causam formalem salutis nostrae: λύτρον dicitur redemptionis pretium: ἀντίλυτρον vero cum alius soluit quod reus non poterat, vt in bello cum caput capite, vita vnus alterius morte redimitur, etc.

Ac latet hic nouum argumentum, Cur pro omnibus sit orandum. Ratio est, quia D. Christus pro omnibus passus est. Cur igitur dubitares pro omnibus orare , quum Christus non dubitaret pro omnibus |mori?

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.5]

Mortuus est autem pro omnibus, vt hic loquitur Apostolus, nec impedit hoc quod non omnes mortis beneficium amplectuntur. Quia suo malo et vitio naturae suae oblatam gratiam aspernantur, non aliqua Dei culpa. Itaque nec nos pigeat pro omnibus orare etiam pro perditissimis nebulonibus, et tyrannis, quanuis nihilo reddantur meliores 1e ue nostris.

Temporibus propriis.

Accipio defignata tempora, quando scilicet Christus nasci, pati pro nobis, et praedicari in toto orbe debuit: sic loquitur ad Tit. Leverte

7 In quod ego constitutus sum etc.

Digressiunculam continuat etiam sui muneris annexa mentione. Sumatur hinc octaua ratio, Cur pro impiis Ethnicis sit orandum. Ratio est, quia Deus illi singularem Apostolum constituit, per quem conuerterentur: ergo digni sunt pro quibus oretur. Item dignos iudicat Apostolatu peculiari: et Apostolus Paulus dignos iudicat pro quibus tot obeat labores: ergo nos dignos iudicemus non stris precibus.

8 Volo igitur viro orare, etc.

Redit ad institutum, ac infert προς τὴν θεῶν rationes suas. Est quinta orationis circumstantia, a quibus orandum sit. A viris

[p.52]

COMMENTARII

645 simul ac mulieribus, hoc est, a toto coetu consentienter orandum est pro omnibus hominibus. Ac hac diuisione sexus includit omnes fideles omnium etiam aetatum, vt sit sensus, vt pro omnibus orandum sit, ab omnibus faciendum est : neminem excludit Deus in orando. Omnium pater est et Deus: omnibus igitur liberum concessit aditum.

Sexta orationis circumstantia est de loco idoneo adorandum. Ex disciplina Mosis ac
650 Prophetarum vnus certus erat cultui diuino deputatus locus, quem postea confirmauit, templi Hierosolymis constructi maiestas, adeo vt solum illic Deum adorare liceret, quo qui peruenire non possent, saltem versus Hierosolymam conuersi orarent, quod adhuc Iudaei hodie seruant. Hinc Ioannis capite 4. Quaerit mulier illa de loco orationis, Iudaei dicunt oportere Hierosolymis adorare, patres autem in monte Samariae adorasse: id
655 discrimen valuit vsque ad natum Christum.2. Nodum hunc soluit ipse Messias, Ioannis quarto versu vicesimo primo: deinceps sublatum est, et hic etiam testatur Apostolus in omni loco pium est Deum inuocare: locus enim nec addit, nec adimit pietati.

Septima, Quomodo orandum sit, qui modus proprie ad pietatem pertinet. Huc re

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.53]

fero quod hic scribitur, TOLLENTES PIAS MANVS ABS QVE IRAET DISCEPTA-
660 TIONE. Tollere manus in oratione gestus est animi ad Deum respicientis, qui sic est comparatus, vt in omni statu externis gestibus prodat affectum suum, laetitiam risu et vultu hilari prodit: tristitiam contra moerore, submissione manuum complicatione, et similibus gestibus. Ex quo discimus, a pietate non esse alienum in oratione ardenti gestus externos addere conformes affectibus animi. Hinc alii prosternunt se humi, et
665 Iudaei cinere et sacco se deformant in argumentum doloris, vestes lacerant. Nos genua flectimus, caput nudamus, complicamus manus, contundimus pectora. Patribus nostris per Heluetiam moris fuit expansis manibus orare, quod indubie a maioribus acceperunt: et in summis periculis belli adhuc ante conflictum sic orant.

Sic aliae aliis nationes vtuntur gestibus, quos dictat et exprimit animi affectus, nec
670 facile leges admittit perturbatus in orando animus.

Hoc saltem memoratu dignum est, qualesquales sint affectus, vt manus sint purae, vel, vt inquit, sanctae, hoc est, lotae in innocentia, opponitur enim sanguinolentis, auaris, vsurariis. Deinde manus sint etiam alienae ab ira:

COMMENTARII

[p.5]

quamquam ad totum hominem referatur forte melius, q.d. abesse debet studium vindictae, ne contra aduersarium tuum ores vt Deus illum male perdat, sed sanam ei det mentem: aut absit ira quae indignatur Deo per impatientiam: nam solent homines fracti mora Deo irasci quod non liberet quando ipsis videtur. Vtrunque vitium abesse debet a pia oratione. Tertio, absit etiam disceptatio, hoc est, dubitatio, quae promissionibus Dei detrahit, et incipit disceptare in vtramque partem, vt ostendit Apostolus Rom.2. ver.15.

9 Similiter et mulieres, etc.

680 Alter locus huius capituli de decoro a mulieribus seruando in publicis coetibus. Ac-
commodat autem quaestionem ad duo. Primum, quales debeant esse in precibus. Deinde,
in reliqua conversatione.

De precibus ait, Mulieres similiter debere orare: sic enim accipio illa, VOLO EAS
SIMILITER ORARE: aequantur viris studio et ardore orandi, vt conditionibus illis
685 omnibus viris pares esse debeant. Singularia autem sunt, quae afferre debent de suo
decoro, modestia in vestitu, et modestia in discendo: duo enim hic taxat vitia in muliebri
sexu. Superbiam in habitu, natura enim mulier est animal φιλόκοσμον. Deinde studium
do

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.55]

minandi, vult enim videri tanquam et ipsa sapiat.

690 De priori inquit, IN AMICTV HONESTO, scilicet orare illas volo: καταστολή
dicitur stola qua totum corpus tegitur vndique, ne quid indecorum compareat. Interim
eis concedit mundiciem, non enim vult sordidas, sed in mundicie pietatis ratio habenda
est.

Deinde, ADSIT EIS αἰδώς, PVDOR, oratio elegantissima est, quae pudicam monstrat
695 mulierem, ne sit effrons, ne deponatur rubor, sed potius declaretur

Tertio, adsit sobrietas, quae custos est pudoris, Graecis dicta etiam ὅτι σώζει τὴν
φρόνησιν- σιν, sapient iam seruat sobrietas in omni quidem sexu, imprimis tamen in
muliebri.

Sequuntur deinceps notae luxus, vt est πλέγμα, hoc est, crinium ornatus tortus, quum
700 instar torui incuruatur pilus, sub quo omnis crinium fucus facile potest intelligi; sed
potest πλέγμα quoque accipi de ornatu vestium, vnde nos dicimus plegii: luxuriat enim
muliebris vestitus in primis hoc modo, vt fimbriis varia plicatura addatur: plegii vndenn
Zū vndenn, in mittenn vff den roskem obenn sicleit mitt siluneem: also vff den ermtenn,
golleamm: sint πλέγματα, schnur spi zlii, et similes nugae, tamen adauctum est, hoc
705 loco nobis dici, mu blegii, voml belegenn non a Graeco;

[p.56]

COMMENTARI

cui tamen affine est πλέγμα, et Graecum πλέγμα de reticulo crinium et fuco crispandi
pilum proprie dici.

Auro ornari mulierem piam non decet, in eo enim luxus est superfluus: damnatur
hic luxus aurum intexendi vestibus, annulorum, torquium, fibularum, amuletorum, quo
710 genere nos insigniter peccamus: non solum matronae, quae catenis, annulis, reticulis
aurum produnt, sed viri etiam. Alii auribus infigunt, alii potant, edunt, nihil non in
perniciem et luxum auri comminiscuntur.

Vnionibus eadem imminet turpitudine ab hominibus. Cleopatra insignem luxum
vorandis vnionibus, et Antonius prodiderunt: nostrae matronae crines et reticula eis
715 ornant. VESTITV PRECIOSO, quae per partes et species damnavit, nunc in genere
perstringit, q.d. in omni vestitu qualisqualis sit cauendum esse luxum: sic rusticus in suo
lacero sagulo decorum seruet, cuius in toga vrbana, Senator, Consul, Nobilis, in summa

singuli decorum seruent. Eadem ratio est in vestitu muliebri, de quo proprie hic loquitur Apostolus.

10 Sed quod decet, etc.

720 Iterum affirmatiue loquitur: summa, τό πρέπον seruandum est in omni habitu. Decorum autem hoc regatur a pietatis regula, non iudicio humano. PER OPERA BONA, addit

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.57]

Apostolus, quia operis rationem habet, quocunque tandem aedificatur proximus.

11 Mulier in silentio discat, etc.

725 Alterum membrum huius institutionis de muliebri decoro in conuersatione Ecclesiastica. Praeceptum repetatur ex 1.Cor.14. quo mulieri docere non permittitur in Ecclesia. Hic ostendit praecipuas virtutes domesticas in causa religionis, quales sunt ἡσυχία, modestia in discendo sine scrupulositate: ὑποταγή studium parendi legitimo imperio.

12 Mulieri autem docere, etc.

730 Contra studium dominandi agit: quod declarant mulieres vel praesumptione, quando doctrices esse volunt: vel priuatim plus sapere viris suis sibi videntur, vtrunque prohibet. DOCERE NON CONCEDO, inquit, NEC αὐθεντεῖν, hoc est, imperiose agere in virum. Hinc authentica dicuntur quae habent auctoritatem, vt libri authentici. Nec frangit regulam hanc, quod aliquando mulieres prae fuerint rebus, vt Debora, Anna, et similes, quia extraordinaria exempla non frangunt legem communem.

13 Adam enim primus, etc.

735 Confirmat cur mulieri non sit permittendum imperium : ratio est, ab ordine creationis. Primo, Adam conditus est, ergo fa

[p.58]

COMMENTARI

pientior et prudentior Eua: valet ratio in eadem specie, alioquin infirma, cum pecudes et plantae ante Adamum conditae sint: sed in eadem specie videtur Deus praestantiora primo loco condidisse, vt inter homines Adamum: Eua hoc gradu inferior est.

14 Et Adam non est deceptus, etc.

740 Altera ratio ab euentu, nam primi hominis imperium mulieri concessum infelix fuit: igitur deinceps mulier ab imperio sibi caueat. ADAM NON DECEPTVS EST, scil. primo loco, alioquin vtiq. deceptus est, sed secundario loco, cuius culpam fert Eua.

15 Seruabitur autem etc.

745 Respondet obiectioni tacitae: nam posterius argumentum sumptum erat a lapsu, et significationem habebat poenae: nam ob illam infelicitatem consilii Euae, poenae loco mancipata est in seruitutem quodammodo viri. Nunc cogitabit mulier, ergone misera eris semper et damnata ob infelicitatem illam? Respondet Apostolus, casus quidem miserandus est qui dominandi studium merito possit dissuadere: interim tamen paratum est huic quoq. remedium, commune scil. in Christi merito. Deinde poenae loco impositum, quas poenas si patienter ferat, saluti suae consulit: illud posterius est τεκνογονία, sic infra 5.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.59]

750 cap. de viduis iunioribus loquitur, quas vult nubere, liberos procreare, et domum custodire. Addit hinc, SI MANSERINT IN FIDE: mulieres scilicet: nam collectivae mulieris voce totum sexum intelligit. Heterosis numeri effecit ut hoc quidam ad filias referrent. Sed de mulieribus loquitur, SI MANSERINT IPSAE IN FIDE, hoc est, verae doctrinae professione, et dilectione proximi, benefaciendi studio, amore Dei, et sanctificatione hoc est, vitae innocentia qua ornatur professio: modestia vero est σεμνότης illa civilis, quae in habitu et excessu elucet.

CAPVT III. G

765 VBERNATIO Ecclesiastica docet quodnam sit omnium ordinum officium in coetu fidelium, quae ut recte administraretur respiciendum est ad doctrinam et disciplinam: in doctrina sanitas requiritur, sana autem est quae habet congruam loquendi interpretationem conuenientem in Euangelio: disciplina autem mores doctrinae sanae conformes requirit, vtrunque procurare debent praesides Ecclesiarum, ac de sana

[p.60]

COMMENTARI

765 doctrina admonuit primo capite: mox ad disciplinam de εὐταξία transiit capite 2. nunc vero tertio loco admonet de ipsis personis per quas vtrunque in Ecclesia confirmari et vtiliter administrari debet: monet igitur de his qui eligendi sunt, ut discant iuniores quasnam virtutes ad ministerium sacrum afferre debeant. Deinde ut Timotheus et omnes quibus Ecclesiarum cura est demandata, sciant quales admittere oporteat, aut quinam tanquam indigni sint arcendi ab hoc munere.

770 Propositio sit, Timotheo, et omnibus, qui cura Ecclesiarum incumbunt, curandum est Ut semper adsint idonei homines per quos sana doctrina et tota pietatis cura administraretur: ad quam functionem non nisi aptos, et canonici huic respondentes maiori ex parte admittere debent.

775 Partes sunt: initium et finis συστατικά sunt. Commendat enim initio munus hoc a sua dignitate, quo aditum facit ad praeceptionem: sic finis quoque commendat curam hanc Timotheo, ut iam grauissimam et dignam in quam diligenter et accurate incumbat. Media sunt Canonica, hoc est, praescribunt formam, quae in electionibus seruanda est. Ac primum de ipsis ministris. Deinde de ministrorum diaconis. Tertio de ipsorum familia et vxoribus. Quarto de altero diaconorum ge

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.61]

780 nere, quod eleemosynis praeest. Sunt igitur sex huius capitis partes. Principium συστατικόν: Deinde, idea boni ministri: Tertio, de virtutibus diaconi: Quarto, de virtutibus vxorum, ministrorum, et diaconorum: Quinto, de diaconis eleemosynariis: Sexto, epilogus adhortatorius ad ipsum Timotheum.

Vers.1. Fidelis sermo, etc.

Aditus ad nouum locum de personis ad defensionem sanae doctrinae et disciplinam morum ordinandis: loquitur autem de praestantia ministerii. Propositio est, ad ministerii

functionem ideo homini operam suam loco et tempore offerre licet: quod liceat probamus,
785 quia appetere concedit et desiderare: non autem concedit ambitionem, igitur loco et
tempore solum concedit, et solum idoneo, quia non idoneum enciuiunt iequentesnote.

Vocat λόγον πιστόν, hoc est, ἀξιόπιστον, dignum cui fidem habeamus, vel αὐτόπιστον,
cui per se assentiamur, sine operosa demonstratione: et re vera in Ecclesia Christi sen-
tentia haec est extra controuersiam idoneo homini operam suam deferre licere ecclesiae,
790 saluo illius iudicio.

Επισκοπή, munus docendi dicitur, hinc Episcopi, qui hodie ministri et simpliciter
concionatores dicuntur: nomen habent ab inspi

[p.62]

COMMENTARII

ciendo, quia attendunt quid singuli doceant, et agant, et viuant in Ecclesia singuli ordines.
Recte igitur dicitur nomen laboris ac diligemtie. Sumptum est vocabulum a Graeco
795 loquendi vsu, nam Attici vocabant Episcopos, magistratum, reficiendis publicis aedificiis
praefectum, legatos quoque in prouincias missos, quales Lacones vocabant ἄρμοστὰς, et
in certaminibus publicis iudices quidam dicebantur Episcopi. In Ecclesia Christi ministri
sic appellati sunt a vigilantia et cura. Postea vox coacta est ad meram dignitatem et
pompram neglecta cura docendi. Videant igitur ne sint κατασκοποὶ potius et ὑποσκοποὶ,
800 quam Episcopi.

Hoc munus appetere licet: ὁρέγεσθαι dicitur, quemadmodum cibum et potum affec-
tamus natura et necessitate compulsi: sic deferre operam suam licet, afferenti mediocris
industriæ conscientiam cum videt Ecclesiam opera boni pastoris indigere sic licet
operam suam offerre ad alios honestos labores: sic interpretor verbum etiam ομιθυμεῖν.

805 Dicitur autem καλὸν ἔργον, BONVM OPVS, hoc est, ex ordine τῶν καλῶν, quia a
Deo est institutum. Deinde καλὸν, quia Ecclesiae summopere est vtile et necessarium:
καλὸν igitur est etiam, quia χρήσιμον, et deniq. quia arduū

IN T. EPIST. AD TIMOTH

[p.63]

ac difficile, quemadmodum dicere solemus, Difficilia quae pulchra: nam Episcopi primi
rapiebantur ad supplicia in persecutionibus: sic in pace illis incumbibat cura sanae
810 doctrinae, disciplina morum, et alia infinita.

2 Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum, etc.

Duas boni et idonei ministri virtutes recenset. Primum καταρατικῶς, deinde etiam
ἀποφατικῶς. Ac primum ait oportere illum esse ἀνεπίληπτον, infra ad Tit.I. vocat
ἀνέγκλητος, quod significat hominem qui criminis non possit conuinci, vt sit apud
Ecclesiam extra crimen: non enim vult sine peccato esse, tum enim nullus idoneus esse
815 posset minister, sed atroci crimine vacare. Deinde apud homines, nam ad Deum si rem
conferamus, vtique omnes sumus ἐπίληπτοι. Deinde VNIVS VXORIS VIRVM, hoc
est, non polygamus esse debet, vt tum omnes Orientales, imprimis Iudaei plures alebant
vxores: hoc vitium in ministro non esse ferendum ostendit. Itaque damnatur primum
hic polygamia: deinde concubinatus, vbi nulla legitima habetur, vt multae aut variae
820 concubinae. Praeterea si vna legitima, aliae accedunt concubinae. Praeterea damnatur

etiam coelibatus, vt fine illo non possit esse idoneus

[p.64]

COMMENTARII

minister non enim requirit ἄγαμον, sed contentum sua legitima vxore. .

825 Constat igitur vxoratum posse ministrum esse bonum, sed quaerunt de vna vxore: alii vna defuncta non concedunt secundam, sed quia mors tollit vinculum matrimonii, desinit enim per mortem esse vxor : manifestum est vnam dici vxorem, quae vno tempore vna
semper est, ne plures simul et eodem tempore legitimae aut illegitimae habeantur. Qui de vna Ecclesia vnus episcopi interpretantur, nihil dicunt ad praesentem locum idoneum, eoque nomine magis ineptiunt, quod vnus episcopus plura semper inuadit beneficia, vt ne sic praecepto Apostoli satisfaciant.

830 Tertio, νηφάλιον OPORTET ESSE, hoc est, sobrium, quae est non tam virtus quam virtutis proprietas: reprimatur hac proprietate nimius potus.

Quarto, σώφρονα, temperantem, moderatio est cibi et potus, adeoque omnium cupiditatum: temperans facilius acquiescit pietati. Hinc σωφροσύνην dicitur εὐσεβείας γείτων, conseruatrice quoque rationis est, vt ministro imprimis sit necessaria.

835 Quinto, κόσμιος dicitur condecens habitus, qui professionem ornat, ne militaris sit vestitus, vel ad iustitiae studium referatur vt respondeat ἐγκρατῇ, ad Tit.1. sed malo de ornatu

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.65]

sui decori accipere, non sordidum vult, nec indecenter vestiri, sed vt ex habitu cognosci possit.

840 Sexto, φιλόξενος, hospitalis: cum enim Ecclesiae bona ad ministros deferrentur, vt prius ad Apostolorum pedes, merito hospitales esse. debent : peregrini enim hinc et pauperes alendi erant. Nunc multo magis tales esse debent constitutis stipendiis ordinariis, ex quibus et ipsi et familia viuere possunt, pauperum cura publica in pium magistratum reiecta. Septimo, aptus ad docendum, διδακτικός, instructus ratione docendi
845 facili et perspicua, qualis est methodica, vt ostensa rei natura ac Vtilitate ad illam possit hortari, vt contra proposita scelerum nota ab his potenter possit dehortari: sic in defendenda sana doctrina didacticus est si pure et perspicue veritatem proponat prolatis veris causis, errores perspicue detegat et confutet, aduersarios conuincat, haec δεινός donum S.Sancti est.

3. Non vinosum, etc.

850 Hactenus affirmatiue dixit qualis debeat esse minister, nunc ἀποφαρικῶς eandem rem persequitur. Primum igitur non debet esse πάροινος, vinosus: species est vel proprietas sobrietatis, de qua iam diximus. Significat autem πάροινος, vino quodammodo affixum, assidentem ei semper: et παροινεῖν est ex vino

[p.66]

COMMENTARII

855 lasciuire, peccare, quemadmodum Nerotemulentus saltat inter scenicos, libidinatur, corrumpit puellas et matronas, canit, etc. Sic Alexander inter pocula occidit Clitum et alia nefanda committit: vetat igitur hic vini amorem, et lasciuiam inde promanantem.

2. Πλήκτης dicitur pugnax, paratior manu quam ratione, Ein schlegler, boccher.

860 3. Αἰσχροκερδής, turpis lucri cupidus, vel turpis quaestus studiosus: quod fieri potest, vel si ex rebus per se turpibus colligatur, vt venalem habere linguam, vocationes muneribus vendere, doctrinam ad opes comparandas accommodare: vel si per accidens turpis fiat quaestus, qui extra ministerium poterat esse honestus, vt si minister idem sit mercator, institor, agricola, negotiator, et similes tra ctet artes, quae idiotae forte concedi poterant, ministro autem minime, auari hominis argumenta sunt.

865 4. Επιεικής, moderationis dicitur studiosus, non auidus poenarum, sed qui commode fratrum delicta interpretetur in iure administrando et exequendo, ne sit nimium rigidus: summū ius enim summa solet esse imuria..

5. Ἀμαχος, prius dixerat μή πλήκτην, non pugnacem, nunc alienum a pugnis: sed latius etiam patet ἄμαχον esse, hoc est, non debet etiam verbis esse pugnax, contentiosus dispu

IN I. EPSIT. AD TIMOTH.

[p.67]

tator, sed placidus doctor potius.

870 6 Αφιλάργυρον, alienum ab auaritia, prius dixerat hospitem, nunc radicem notat ipsam auaritiam.

4 Qui suae domui, etc.

Hactenus fere recensuit insitas virtutes, nunc externas profert: ac primum, VT DOMVI SVAE BENE PRAESIT, domus gubernatio argumentum est gubernationis Ecclesiae, quae et ipsa domus Dei dicitur.

875 2. LIBEROS HABEAT IN SVBIECTIONE, ET HONESTATE: in familia episcopi duo requirit, subiectionem et honestatem. Ὑποταγή est obedientia ordinem suum seruans, quo dicto sunt audientes inferiores. Σεμνότης autem familiae decorum et grauitatem indicat in vestitu, incessu, sermone, factis, totamq. vita: illa honestas mirifice ornat ministrū Ecclesiae apud auditores.

5 Si autem quis suae domui, etc.

880 Argumentum a minori addit, quo confirmat prius membrum de facultate oeconomica. Domus hic opponitur Ecclesiae, minus maiori: si id quod minus est non potest, ergo maius administrare non poterit, vt si, nauiculam in flumine modico non potest administrare: ergo non nauem in Oceano regere poterit: vera est ratio, non tamem conuertitur, vt is domui pont conmode praeesse possit etia Ecclesiam regere: non enim statim maiora potest,

885 minora nouit admini

[p.68]

COMMENTARII

strare: negatiue igitur recte colligit Apostolus, ac defectus scientiae includit etiam defectum facultatis, quasi dicat, non potest plane vtilis esse talis Ecclesiae.

6 Non nouitium, etc.

Νεέφυτος dicitur recens plantatus : νεο- κατηχητης, nouiter admissus ad religionis professionem, quales dicebantur Catechumeni: igitur nouitius dicitur, qui in his quae ad ministerium necessaria sunt, rudis adhuc est Huic imminent duo pericula, prius a seipso posterius ab auditorib. Ex seipso, ne fiat inflatus, hinc arrogans et aliorum contemptor, completur in eo quod dici solet, magistratus virum arguit. Ex auditoribus autem periculum est, inuidia, nam ωθόνος πρὸς τὸν ἔχοντα ἔρπος, tamen Apostolus illa conuertit quasi posterius ex priore fluat, et reuera inflati ruunt in calumniatoris iudicium: potest igitur et calumniator esse Satan, qui nouitios praecipitat ex vno in aliud peccatum, et commode dicitur calumniator, quia Deum apud hominem traducit, vt testatur historia paradisi, et hominem apud Deum, vt est videre in Iobo, et deniq. homines apud homines: in hoc tam varium et graue iudicium Satanae cadunt isti.

7 Oportet autem ipsum etiam, etc.

Bono testimonio ministrum munit contra

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.69]

900 calumnias. Geminum autem potest esse vel a domesticis fidei, id non requirit hic, quanquam prorsus sit necessarium: consistit autem id in superiorib. virtutib. de quib. testabuntur domestici fidei. Aliud testimonium petitur ab externis, h.e. ab incredulis adhuc cum quib. prius vixit. Hoc necessarium est ob sequentes causas. Primum NE INCIDAT IN EXPROBATIONEM DIABOLI, hoc est, ne prius vitae genus illi in probrum cedat: exprobrabitur illi si mala vita prior fuit, vt si fuerit scortator, fur, vsurarius, aut tale quid, id totum cadet ei in ὀνειδισμόν, in exprobrationem in noua religione. Deinde, NE CADAT IN LAQVEVM DIABOLI, hoc est, vt vitae genus prius ei sit impedimento in officio suo, detrahatur aliquid de autoritate sua, quae vt vitentur petendum est testimonium ab externis. Hactenus de virtutibus episcopi, hoc est, boni et idonei ministri, quas hoc ordine digeremus in bono et idoneo ministro, aliae virtutes sunt insitae, aliae externae. Insitas voco quae in ipsius ingenio quaeruntur et moribus. Externas vero, quae in aliis cum sint illi cedunt ornamento. Insitae vel sunt facultatis vel assuefactionis: facultas aut est doctrinae, aut gubernationis doctrinae facultas est, vt sit διδακτικὸς gubernationis, et suae domui bene praesit, h.e.bonus sit oeconomus.

[p.70]

COMMENTARII

915 Assuefactionis moralis reliquae sunt, quae vel facit ad temperantiam, vt reprimere ardorem venereum, SIT VNVS VXORIS MARITVS. 2. moderationem potus, sit sobrius, non vino deditus. 3. moderationem cibi, vt iudicii sit σώφρων. 4. moucranonem cultus, sit κόσμιος.

II. Ad liberalitatem, sit φιλόξενος. 2. sit ἀφιάργυρος. 3. sit αἰσχροκερδής.

920 III. Ad reprimendam temeritatem, μή πληκτής. 2. έπεικής 3. ἄμαχος.
 IIII. Contra ambitionem, μή νεόφυτος, μή τυφωτεής.
 Externae virtutes sunt, liberos habere bene institutos, quo pertinet subiectio illorum,
 et honestas. Item bonum habere testimonium ab externis, etc.
8 Diaconos itidem compositos, non bilingues, non multo vino deditos, etc.
 mosynam in pauperes, etc. In his σεμνότης reTertio, loco praecipit de diaconis in
 925 quibus easdem virtutes requirit, quas tribuit episcopo: deinde quasdam specialiter. Porro
 diaconos, intelligo post episcopum, hoc est, primum ministrum Ecclesiae inferiorem,
 qui episcopo docendo, administrando Sacramenta, scribendo etiam, aliisque curandis
 rebus adhibetur, vt visitare aegros, curare elec

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.75]

quiritur, hoc est, grauitas pietati congruens: est enim in quolibet officio sua quaedam
 930 grauitas qua ornatur muneris professio. Hinc σέμεια dicuntur collegia pietati deputata.
 2. non bilingues. δίλογοι dicuntur qui aliud stantes, aliud sedentes loquuntur, sibi
 pugnancia afferunt, incerta, et ob id saepe falsa. Quia igitur diaconus episcopi est quasi
 oculus et auris, merito vult non bilingues: nam deferebant populi peccata et errores ad
 episcopum, hinc episcopus multa carpebat in populo saepe ex diaconi ore, in qua re
 935 prudentem oportet esse. Admonemur illo in deferendo cautos esse oportere et non nisi
 vera deferre ne odio et inuidia fratrum errores nimium augeamus. Hinc delatoris nomen
 omnibus nationibus odiosum et inuisum redditum est.
 Similiter ministri discant ne facile huiusmodi delatoribus credant, nec statim tra-
 ducant nisi re prius probe comperta. 3. NON DEDITOS VINO, idem in episcopo
 940 damnauit, quem voluit esse πάροινον, quasi vino assidentem semper: sic diaconus non
 debet προσέχειν, hoc est, non de bet attendere, et inhiare vino, ne vino corrumpatur,
 etiam in deferendo aliorum peccata, alioquin vinum per se non damnat, sed πόλλον, hoc
 est, copiam, et προσέχειν, studium.

[p.72]

COMMENTARII

4. NON LVCRI CVPIDOIS, quae ratio valuit supra, hic etiam repetatur, lucrum turpe
 945 est in diacono, si ad munera respiciat et compotatoribus pareat, aliis iniquior: turpe est
 vel ex re per se turpi, vt Vespasianus ex lotio colligebat vectigal, dicens, Bonus odor
 lucri ex re qualibet. Sic hodie Ro mae ingens lucrum colligitur ex publicis prostibulis,
 lucrum turpe est. Deinde per accidens fit turpe, vt si minister mercaturam exercent
9 Tenentes mysterium, etc.
 Vitiis opponit virtutes in diacono necessarias. Prima est, MYSTERIVM FIDEI,
 950 hoc est, sanae doctrinae formulam et regulam nouisse, illud est ἔχρη μυστήριον, tenere,
 nouisse possidentis est. Doctrina sana recte mysterium dicitur, quia res est mundo
 incognita et diuinitus patefacta. Deinde quia ab impiis non agnoscitur, nec etiam sine
 poenitentia admittuntur. Praeterea propter rationem Sacramentorum: hinc in commu-
 nione dicebatur, catechumeni exeunt. Debet igitur diaconus fundamenta doctrinae et
 955 formam eius nouisse. Deinde cognitioni addit puram conscientiam, quasi dicat, non

solum peritus in religione debet esse, sed castis moribus, ne polluat conscientiam suam: conscientia se habet vt nuda tabella, bona autem vel mala fit studio ac vitae qualitate. Virtutum

IN I. EPIST. AD TIMOTH

[p.73]

960 studio et bonorum operum exercitio bona nascitur: mala autem vitae petulantia ac im-
probitate: recte igitur fidei coniungit con scientiae puritatem.

10 Et hi probentur, etc.

965 Virtutibus addit probationem, nam vir tutes cognosci debent publice. Probari autem accipio, pro examinari, rogantur de volutate et facultate velintne et possint Ecclesiae vtiliter seruire. Facultas cognoscetur ex articulis fidei, et dexteritate concionandi, au diatur ergo quomodo verbum Dei interpre tetur, qualis sit illius vox, qui gestus, habitus, methodus in tractandis locis, etc.

Post examen officii est inauguratio, ministrorum Ecclesiae, scil. docendo, con- solando, visitando aegrotos: hinc suo episcopo, et aliis fratribus. Tertio, repetit virtutes in genere omnes, SI SIT IRREPREHENSIBILIS: conditio est necessaria, non enimeru- ditio, et eloquentia hîc rei satisfacit.

11 Vxores similiter, etc

970 Quarto, loquitur de vxoribus ministrorum et diaconorum. Nam quod alii de dia- conissis hoc accipiunt, non satis firmum est, minus etiam placet eorum sententia, qui in genere de sexu muliebri haec interpretantur. Prius enim cap.2.versu 9. harum decorum descripsit, vt nonsit opus hic repetere. Itaque

[p.74]

COMMENTARII

975 vxores intelligo episcoporum et diaconorum: debent istae esse primum σεμναί, vt ornent maritorum suorum conditionem. Discrimen igitur debet esse inter ministri vxorem, et alterius de plebe, modestia, habitu, moribus, totoq. vitae genere, reliquis exemplo esse debet. Deinde, NON SINT CALVMMEATRICES, διαβολοί, nam solent istae etiam populi -errata ad maritos deferre vt corrigantur in concionibus, ne igitur innocentes deferant, vt prius de diaconis dixit, ne sint διλογοί. Deinde in genere ne sint garrulae, nuguendae.

980 Tertio, SOBRIAE, sic maritis coniungit sobrietate, et requiritur quidem in omnibus piis ista virtus vt in genere virtus in omnibus requirenda est, in ministro autem et sua fami lia postulatur excellentia quaedam et exemplum.

985 Quarto, FIDELIS IN OMNIBVS, hoc est, in tota causa religionis, deinde deferendis aliis, idem in fide matrimoniali, in administra tione rei domesticae, in regenda familia, in summa, omnia dirigat ad pietatis auctionem.

12 Diaconi sint, etc.

Quinto loco loquitur de altero diaconorum genere, quod scil. administrabat opes Ecclesiasticas, erant hi instituti primitus ab Apostolis, Act.6. Hinc videtur in aliis Ec

IN L. EPIST. AD TIMOTH.

[p.75]

clesiis passim obseruatum, vt ministris adessent diaconi quidam de senioribus selecti, quibus committebatur aerarium Ecclesiae: hi pauperum, peregrinorum, viduarum, pupil-
990 lorum, aegrotorum habebant curam, distribuebantque illis pro ratione facultatum et consilio seniorum. Hinc Ambrosius censet in qualibet ciuitate debere esse episcopum vnum, duos diaconos primi generis, qui simul doceant interdum et septem secundi ordinis, qui Ecclesiae bona procurent. Nos ministros habemus, et primi generis diaconos
995 quoque duos, secundi autem generis nullos, quia illa pars ciuilis facta est, et a politico administratur magistratu.

13 Qui enim bene ministrant, etc

Inuitat spe praemiorum ad diligentiam. Ac refero in genere ad totum ministerium: debet enim haec ratio valere apud episcopum, diaconum, eleemosynarium, ac si qui alii sunt gradus in Ecclesiastica administratione. GRA DVM SIBI AC QVIRVNT BONVM,
1000 non accipio de diacono, quasi spe episcopatus debeat diligens esse: sed gradum bonum apud Deum, qui solet assiduus et vigilanter officio suo intentis augere sua dona, secundum illud, Serue bone fuisti in modico fidelis, constituam te super maiora.

Item habenti dabitur, et ab eo qui non

[p.76]

COMMENTARI

habet, auferetur etiam id quod habet. Diligentes igitur habent quo sperent donorum
1005 auctionem. Deinde bonus gradus est apud Ecclesiam cui seruit, illa enim commendabit virtutem hominis, laudabit modestiam, gloria igitur et publica autoritas quasi praemium virtutis bonus erit gradus. Tertio, apud semetipsum, nam conscientia libera erit, et intrepide versabitur in ministerio suo cum nullius sceleris sibi sit conscius. Quarto, gradus hic firmissimus est ad vitam aeternam, diligenter vocationi suae adesse, etc.
1010 Addit alterum argumentum, et multam libertatem, hoc est, si fuerit assiduus in officio, valebit etiam libertate doceri, quasi dicat, si suis fuerit ornatus virtutibus, contraria vitia intrepide carpet, vt ebrietatem, scortationem, otium, et similes pestes: fieri enim non potest vt commode ebrios corrigat minister qui et ipse vinosus est: sic scortator non potest bona conscientia contra scortatores agere, idem fit in aliis, vt igitur ministro
1015 sua maneat salua παρρησία dabit operam vt in officio quam diligentissimus sit.

14 Haec tibi scribo, etc.

Sexto loco sequitur epilogus: docet autem cur scripserit de his rebus breuius: deinde cur etiam simpliciter scribat. nam videtur du

IN I. EPIST. AD TIMOTH

[p.77]

plex occupatio: primum enim de breuitate in re tam difficili non immerito quaeri poterat: deinde quia respondet se scribere breuius quia mox ipse sit venturus: iterum quaeritur,
1020 cur ergo scribis cum sis ipse mox venturus? et huic respondet, hinc petendam esse gubernationis Ecclesiasticae formulam. Itaque hic priori quaestioni respondet de breuitate scripti, SPERO ME BREVI VENTVRVM, ideo breuior sum in scribendo..

15 *Sin vero tardauero, etc.*

Alteri occupationi occurrit, cur ergo scribat: respondet, si non venero, hinc tu habebis formulam gubernationis Ecclesiasticae.

1025 Disce Apostolum non sui fuisse iuris, sed saepe contra animi consilium alio ductum Dei consilio, vt hic promittit aduentum suum, de quo tamem dubius est. Proponit igitur etiam sanctus homo, sed Deus disponit vt ipsi videbitur. Deinde non absolute de futuris hominum consiliis statuendum est: sic Apostolus hic conditionem prae seruat, ideo concedit fieri posse vt diuinitus impediatur, quod suo consilio nihil derogat. Vtvt
1030 cadat, interim epistola haec suum habet vsum, scilicet, vt hinc modum gubernationis Ecclesiasticae depromat.

Propositio igitur sit, Timotheus, et ob id

[p.78]

COMMENTARII

omnis Ecclesiae Christi minister gubernationis formulam non nisi hinc debet petere. Petantur hinc argumenta suasoria ad diligentiam: primum, quia versantur in domo
1035 Dei, hoc est, sunt oeconomi in Ecclesia Dei. Quanto qui praeest domui praestantiori, tanto vigilantior debet esse in officio: sed hi sunt in praestantissima, vtpote Dei domo oeconomi, Ergo, etc. Domus Dei dicitur, quia continet domesticos Dei, hoc est, electos et pios, qui profitentur veram doctrinam. Hos omnes complectitur vniuersalis Ecclesia, cuius particulae sunt priuatae Ecclesiae, vt singulares coetus. Et qua ratione Ecclesia
1040 dicitur domus Dei, eadem ministri dicuntur oeconomi Dei. Itaque vt oeconomus in familia praecipuos fert labores, primus surgit, vltimus confert se cubitum: primus est in laboribus, vltimus inde recedit: sic ministri in Ecclesia praecipuum ferunt olus, quare instructione imprimis opus habent.

Alterum argumentum est, quia domus haec est Dei viuensis, quasi dicat, non stupidi
1045 aut stulti domini familia est, sed Dei viuensis, hoc est, omnia scientis, omnia coram insipientis, quem nihil latet vspiam, vigilandum igitur. Nam oeconomi saepe ludunt impune, et securiter stertunt heris improuidis, aut non satis callidis et attentis ad rem, secus hic ratio se habet. Deus viuens huic familiae

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.79]

praeest, falli igitur non potest. Ac videtur Deum opponere hominibus, viuum vero
1050 idolis: plus enim Deus quam homo metui solet: sed verus Deus etiam plus quam idola metuendus est, quia idola stupida sunt, vita carent: Deus autem vita est.

Tertio, domus illa columna est, et stabilimentum veritatis, hoc est, fundata in veritatem quae est Christus, hinc columna veritatis quasi ex veritate excitata, alioquin Christus fundamentum est, vt loquitur 2. Ephes.ver.20. huic fundamento superstructa
1055 Ecclesia dicitur columna, quasi dicat, firmissima et inexpugnabilis. Deinde dicitur veritatis columna et firmamentum, quia Deus per Ecclesiam propagat veritatem, estque testis eius, et huic innititur quasi marpesia cautes. Iam valet argumentum etiam hinc a conditione seu proprietate Ecclesiae, quae est semper indiuisae adhaerere veritati, ergo vigilandum est ministro, ne suo vitio ab illa exorbitent auditores.

16 *Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium, etc.*

1060 Digreditur longius in commendationem doctrinae Ecclesiasticae ac enumerat veritatis illius tam firmæ præcipuos locos. eosque imprimis, qui latent rationem: piis autem sunt ὁμολογούμενοι. Et petatur hinc

[p.80]

COMMENTARII

quartum argumentum ad diligentiam, qui a ministri tractant mysteria solis piis ὁμολογούμενα: ergo vigilandum illis ne tanta mysteria suo vitio polluant. Discamus ex hoc argumento
1065 quæ sit vera Ecclesia Christi in his terris, nimirum quæ inter alia etiam quædam habet confessa et concessa dogmata, αὐτοπιςτὰ et ὁμο- λογούμενα, vt hic loquitur Apostolus, hoc est, talia de quibus piis non licet dubitare. Nam dubitando produnt se non esse pios. Interim de his dubitat et disputat totus mundus. Sic omnes facultates suas habent hypotheses, quas non licet in dubium vocare. Hypotheses igitur Christianæ pietatis hoc
1070 loco sunt.

1. *Deus manifestatus est in carne.*

Hoc est, Deus carnem assumpsit. Ioan.1. Deus caro factus est. In Christo, igitur duæ vnitæ sunt naturæ diuina et humana in vna persona: atque hanc hypothesin qui negant, principia pietatis conuellunt: ratio est, quia Apostolo est ὁμολογούμενον : videant ergo quid agant Arriani, et similes qui hoc totum in dubium vocant.

3 *Iustificatus in spiritu.*

1075 Hoc est, Christus Dei filius homo factus iustitiæ laudem obtinuit, quod sit pura et idonea hostia pro hominum peccatis delendis, iustificatus dicitur absolutus, et liber pro

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.81]

nuntiatus, vere iustus, vide Matt.11.Luc.7. ver.35. Psal.51.

3 *Visus Angelis.*

Id quidem verum est secundum historiam, nam in natiuitate, ieiunio, passione, resurrectione, ascensione semper adsunt Angeli spectatores: sed mihi videtur de maiore
1080 quadam visione loqui, qua scilicet contra Angelorum opinionem Christus mirabili ratione duas naturas vniuit in vna persona: quod nec homines, nec Angeli satis explicare possunt, et ob id summo stupore viderunt: et viderunt id in natiuitate, totoque Christi historia, plenius tamen in ascensione, stupendum mysterium Christum hominem ad dextram Dei Patris ascendere. Hinc Theodoretus dialogo 2.refert ex Hyppolito veteri et
1085 Ecclesiastico scriptore, Angelos in Ascensione Christi hoc pronuntiasse quod scribitur Psal.24. Aperite principes portas vestras vt ingrediatur rex ille magnus, etc. quem locum sic etiam interpretatur Iustinus Martyr contra Tryphonem. Haec mysteria sunt quæ rident Prophani et impii homines, ludunt de Christo tanquam homine nudo, et precario Deo.

1090 Quarto, PRAEDICATVS EST GENTIBVS, scil. incredibili successu contra spem rationis: homines piscatores dementant totum mundum.

[p.82]

COMMENTARII

Vocatio igitur Gentium hypothesis est. Quinto, CREDITVM EST ILLI IN MVNDO. Locum habuit Euangelica doctrina in mundo contra Philosophorum decreta, contra Iudaeorum furores, contra magistratuum omnium edicta: habebit igitur hospitium aliquod
1095 semper in his terris vsque ad extremum iudicium.

Sexto, RECEPTVS EST IN GL. scil. idem ille Deus incarnatus: sedet ad dextram Dei Patris, intercedit pro Ecclesia sua, illam tuetur potentia sua, gubernat Spiritu suo, flectitur illi omne genu in terra, caelo, et sub terra. Haec maiestas Christi est, quidquid dicant con temptores eius.

CAPVT IIII. L

1100 OCVS grauissimus hic explicatur de erroribus circa fidem, qui postremis temporibus simplicitatem fidei corrupturi sunt. Locum proponit more Prophetico: est enim oraculum Christi Ecclesiae relictum ad vtilitatem. Simile habemus in 2. ad Timotheum capite tertio versu quinto, et in 2. Petri capite 2.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.83]

et in epistola Iudae versu decimo octauo. Hic explicat oraculum per circumstantias, tandem accommodat ad corruptae doctrinae capita praecipua, qualia sunt prohibere
1105 matrimonia, et ciborum discrimina inducere contra Dei institutionem.

Haec proponit Timotheo non solum cauenda, sed vt alios de his quoque praemoneat. Hinc transit ad alia praecepta, vt de anilibus fabulis cauendis, de exercitio verae pietatis, de officio ministri, quo debet in omnibus virtutibus exemplar esse subditorum: nem de
1110 lectione, de non negligendis donis Dei, et similibus, quae omnia ad vigilantiam pios ministros excitant.

Propositio est, Timotheo et omni pio ministro quam vigilantissime curandum est ne qua labes contra sanam doctrinam inuehatur in Ecclesiam Christi, quales tamen extabant vltimis temporibus.

1115 Partes capituli tres sunt. Prima, de statu Ecclesiae post ipsius Apostoli exitum. Altera, de cauendis fabulis, et verae pietatis vero exercitio. Tertia, episcopum per omnia exemplar debere esse omnium virtutum suis auditoribus. Cui adduntur quae dam etiam specialia ad Timotheum sic pertinentia, vt in illius persona omnium ministrorum idea formetur.

[p.84]

COMMENTARII

Vers.1. Spiritus autem manifeste dicit, quod in posterioribus temporibus desciscent quidam a fide.

1120 Transito ad quartum locum huius epistolae, quem locum simplici narratione proponit, quemadmodum de hoc admonitus fuerat diuinitus. Ideo diximus oraculum esse de futuro statu Ecclesiae post Apostoli mortem. Ideo primum hic consideretur quis illius oraculi sit author, Spiritus scil. Sanctus. dicit enim, Spiritus expresse dicit, hoc est, Spiritus Sanctus autor est admonitionis illius, ad Ecclesiae vtilitatem, vt pii sciant quae doctrina

1125 cauenda, aut sequenda sit.

Ac alludit ad Propheticum morem, quibus hoc erat frequens, Dominus loquitur, Deus dicit, Spiritus Domini loquutus est, et similia, quo significabant se non authores, sed organa tantum esse: sic Apostolus auctoritatem praemonitioni conciliat, dum non se, sed Dei spiritum authorem inducit. Sic2. Pet.I. dicitur non voluntate hominum, sed Dei

1130 Spiritu impulsos, locutos fuisse sanctos Dei homines.

Deinde addit, quod hoc loquatur ῥητῶς, hoc est, expresse, quasi dicat, sine ambagibus, sed nuda et perspicua oratione: perspicuitas igitur est testimonium veritatis,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.85]

cum mendacium inuolucris vtatur, et variis coloribus sese pingat. Sic oracula Ethnica semper ambigua fuerunt, aut certe obscura: Dei contra sermo et veritas studet perspicuitati. Facit illud eo vt de admonitione nemo dubitare possit : relinquenda igitur Scripturae

1135 sacrae sua simplicitas et perspicuitas, nec est affectata introducenda obscuritas quam sua natura non habet.

Tertio, quando id sit euenturum, VLTIMIS TEMPORIBVS, ὑστέροις καιροῖς. Vltima tempora dicuntur ea quae ab ascensione Christi ad gloriosum eiusdem reditum decurrunt. Et in his quae fini semper propiora sunt, qualia sunt post Apostolorum tempora, nostra

1140 hodie, et quae deinceps supersunt. Monet igitur de periculo infuturum, quemadmodum cap.1. monuit de presenti tum corruptela, qualem inducebant tum νομοδιδάσκαλοι. Itaque diligenter est consi derandum, quibus temporibus semper hoc vaticinium sit completum.

1145 Quarto, quid euenturum sit, et qui sint hoc facturi, DEFICIENT QUIDAM A FIDE. Propositio est vaticinii. Deficere est a vero ad falsum declinare : igitur defectio, ἀποστασία erit, a vera Dei cognitione ad falsam declinationem, id dixit a fide deficere: fidem accipio pro simplicitate verae religionis, quod aliàs

COMMENTARII

[p.86]

dicit sanam doctrinam, et hic mox καλὴν διδασκαλίαν, bonam doctrinam. Vide igitur quae sit Apostolica doctrina, et contra quae sit apostatica doctrina. Apostolica est, quae retinet simplicitatem sanae doctrinae, vt est a Christo et Apostolis Ecclesiae relicta. Apostatica est, quae ab eadem deficit ad hominum commenta.

Quinto, qui hoc facient? respondet, τίνες, quidam : hoc interpretor vt alibi loquitur Scriptura per πολλοὺς: quia multi vocati, pauci electi vt Christus ait, viam ad interitum esse amplam, et multos qui ambulent illam, et Matt.24. multos fore seductores, et

1155 apostasiam fore publicam, adeo vt electi quoque seducantur si fieri posset. Itaque ingens erit apostasia, qualis reuera fuit superioribus seculis et adhuc est, et erit deinceps forte adhuc maior.

Sexto, quae causa illos ad apostasiam compellat, illa gemina est. Principalis et organica. Principalis est, πνεῦμα πλάνον, hoc est, spiritus errans, qui via dicitur: primum quia ipse in veritate non stetit, sed ad mendacium defecit: hinc mendacii pater dicitur, et alios tales efficit. Deinde errans dicitur spiritus, quia aliis quoque erroris est causa, vt

enim i pse mendax est, sic alios tales efficit et men

IN L. EPIST. AD TIMOTH

[p.87]

1165 dactorum, hoc est, errorum quaerit patronos. Is est spiritus mendax in ore omnium falsorum doctorum.

Organica causa est, animi humani leuitas, qua natura corrupti vanitate delectantur, illam praeferunt veritati, quod est προσέ- χεα. Hinc nascitur communibus suffragiis do ctrina dae moniorum. Satan hanc ludit et hominum animis instillat ac dictat: hinc ambitiosi homines illam publice proponunt et propugnant.

2 *In hypocrisi falsiloquorum, cauterio notatam habentium conscientiam.*

1170 Ortum descripsit apostolicae doctrinae per suas circumstantias, nunc eiusdem propagationem, quae fit per hypocrisin: pessimo ipsorum doctorum successu. Tria autem hic ponit quae diligenter expendi debent. Primum ipsi per se sunt δευ- δθλογοι, id est, falsae doctrinae defensores, quae iam dicta est apostolica doctrina. Fit autem Τευδολογία duplici modo. Primûm, quum per se falsum affertur, hoc est, quod Scripturis sacris non
1175 est expressum, sed his contrarium, vt Purgatorium, de inuocatione sanctorum, et similia πευδολογίαν habent, quia de his

[p.88]

COMMENTARII

scriptura nihil habet. Deinde est ψευδολογία, quando Scripturae alius assuitur sensus, quam ferat sana doctrina, qualis est interpretatio schismaticorum qui ad suas opiniones defendendas torquent loca Scripturae, vt illud prin cipium Ioannis, hodie quidam de
1180 principio patefactionis et praedicationis per Apostolos factae interpretantur, qui sensus Spiritus S. non est. Deinde hanc ψευδολογίαν proponunt in hypocrisi, hoc est, fingunt personam ad fallendum idoneam, assumunt zelum religionis, gloriae Dei, et similia iactitant, quasi vindices sint maiestatis Dei Patris, quae male tribuatur filio Christo, etc. Sic dae mon solet, non natiua prodit facie, hoc est, vt dici solet, non niger, sed
1185 specie Angelica in publicum prodit: Talis erat hypocrisis Pharisaeorum, hodie monastica vita absorpta est nefanda hypocrisi, sub qua enormia latent scelera: talis coelibatus, ieuniorum, castitatis, votorum peregrinantium hypocrisis. Dicitur hypocrisis cum aliud latet, quam externa specie hominum oculis offeratur, vt in comoediis personati homines prodeunt, qui habitum, sermonem, gestus, facta aliorum repraesentant, quos illi nunquam
1190 viderunt: tales sunt isti personati sancti et Christiani.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.89]

Iertio, HABENT CAVTERIATAM CONSCIENTIAM, quasi dicat, infeliciter illis cedit errorum defensio: foris splendidi sunt doctores, et Promethei: intus misere torquentur alastore conscientia ipsos accusante, et damnante. sunt istae furiae et manes a quibus nunquam tuti sunt. Καυτήριον, cauterium, chirurgicum est instrumentum, quo rese-
1195 cantur interdum vstione partes male sanae a corpore humano. Item instrumentum quo

signabantur equi et mancipia, vt ex nota inusta cognosci possent. Mancipia aliquando sic etiam in fronte notabantur: hoc ad conscientias hic Apostolus transfert. Caetero notat a dicitur conscientia, quae damnat et reum agit hominem: est enim is domesticus testis qui falli non potest, conscius omnium dictorum, factorum, consiliorum, cuius iudicium etiam valet apud Dei tribunal.

3 Prohibentium nubere, etc.

Tertio loco describit tandem apostasiam a genere doctrinae. Ex qua duos primarios articulos producit, vt posteritas iudicium possit ferre inter apostaticam et Apostolicam doctrinam, vt mirum sit tam crassa ignorantia mundum haec duo capita neglexisse.

1. Prohibebunt γαμεῖν, hoc est, honestatem matrimonii tollent: ius eius in arctum redigent: quod factum est duplici modo. Pri

[p.90]

1205 mum, simpliciter quidam danarunt nuptias: alii secundum quid, hoc est, eos qui nati ad coelibatum non sunt, contra naturam voto castitatis constrinxerunt, quod adeo rigide seruant, vt potius admittant scortationem, quam legitimum coniugium. Quo in errore fuerunt olim Tatiani, Marcionitae, Manichaei, et nostri hodie Pontificii. De
1210 Manichaeorum rationibus vide August. de moribus Ecclesiae catholicae lib.1.cap.35. Epiphanium, Irenaeum, et alios. Nos de matrimonio et coelibatu egimus quoque in Locis nostris: vide etiam elegantem epistolam Cypriani lib.1.epist.11. de virginibus quae votum castitatis non seruabant.

COMMENTARII

11. De ciborum delectu, de quo vide Aug. epist. 86.ad Casulanum, et li.2. de morib. Ecclesiae cap.13. vbi delicatam abstinentiam damnat, prae ferens ei suillae etiam carnisvsum. In Locis nostris explicata est mea sententia de ciborum delectu ex scripturae fontibus. Rom.14. Matth.15. Co loss.2.1.Cor.8.ett.quae vide.

Quos Deus condidit.

Hactenus depicta est apostatica doctrina:nunc breuiter illam confutat, nominatim articulum de ciborum delectu. Deus illos condidit, h.e de genere sunt bonorum sua natura:ergo non debent simpliciter damnari.

1220 Deinde fine bono conditi sunt, qui est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.91]

μετάληψις : ergo ab vsu hoc non sunt excludendi. Μετάληψιν intelligo iudicium de cibis noxiis et innoxiiis ex creaturis, quasi dicat, caro, fructus arborum, herbae, radices, etc. ideo conditae sunt vt hinc cibus homini depromatur. Peccant igitur qui carnis vsum prohibent. Iudicium hoc indidit Deus naturae, vt intelligat quid ad cibum vtile sit: alia enim condita sunt ad medicinam, alia ad artes, alia ad vestitum, alia ad ornatum, alia ad cibum, etc. Et quae cibi causa condita sunt, non debent homini prohiberi. Praeterea fidelium hoc scire imprimis interest. Ideo addit, CVM GRATIARVM ACTIONE FIDELIBVS, ET HIS QVI NOVERVNT VERITATEM, q. d. impiis omnia immunda esse, mundis contra omnia esse munda. Et Eucharistiam accipio hic pro precibus quae solent recitari a sumpturis cibos, ante cibos et post cibos, quod proprie faciunt pii.

4 Quia omnis creatura Dei bona, etc

A toto ad speciem totius argumentatur. Omnis creatura est bona, ergo caro quoq. bona edenti. Καλὸν accipio pro νόμιμον, h.e. concessum et legitimum diuina autoritate. Huic opponit ἀπόβλητον, i. iudicio hominum reprobatum. Habes ex antithesi illustre argumentum. Cibi piis concessi sunt diuina autoritate. Hinc καλὸν dicitur: prohiberi autem hominum

COMMENTARII

[p.92]

doctrina, hinc ἀπόβλητον : igitur cauenda est haec doctrina, et sequenda prima illa Dei concessio. Addit tamen limitationem, quae prius iam fuit etiam expressa, SI CVM GRATIARVM ACTIONE SVMATVR. hoc est, piis salubres sunt cibi et a Deo conditi sunt. Et Eucharistia hic etiam sit oratio, qua consecratur mensa ante et post cibum.

5 Sanctificatur enim, etc.

Αἰτιολογία est superioris regulae, cur sanctis omnia pura sint: quia cibus consecratur eis verbo Dei, et precibus. Duo sunt modi consecrationis legitimae, verbum Dei, et oratio. Λόγος θεοῦ est verbum scriptum, videtur enim ad morem respicere piis consuetum, quo ad mensam recitare solebat locus scripturae, Psalmi aliqui aut simile: quae lectio vel recitatio formam habet consecrationis. vel λόγος sit τὸ ῥητὸν, quasi dicat, Dei pronunciatum est licitos esse omnes cibos. Deus dixit, Quod Deus sanctificauit, homo ne impurum dicat. Alter modus est ἐντεῦξις, hoc est, preces conceptis verbis recitatae ad et post cibum : quales preces recitari solent ad piorum conuiuia pro depulsione omnis noxae, quae nobis debebatur ob peccatum in rebus per se ad vitam salutaribus. Hae preces igitur consecrant nobis cibos.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.93]

Damnanda hic est consecrandi ratio impia, qua res in Papatu consecrantur ad vsus insolitos, quos natura non habet, nec a Deo his inditi sunt, vt dum consecrant herbas, radices, ramos arborum, plantarum ad fugandos daemones. Oua consecrant contra incendia, campanas contra tempestates, aquam, salem contra peccata: ignem, aërem, terram, aquam, omnia consecrant, hoc est, nouis vsibus dedicant magna certe impietate: id non consecrare, sed magicis artibus potius est dementare et prophanare. Hinc consecrationibus talibus certa tempora sunt deputata, vt in die Marci, fructus terrae consecrant: in die ascensionis Mariae herbas, arbores, fructus, et radices: die Stephani pabula iumentorum: in die Ioannis vina: in die Paschatis lactinia, mella, agnellos, carnes, butyrum, panes, placentas: in die Natali, gladios militares, vexilla militaria, altaria, campanas, salem, elementa, et similia, de quibus vide canoniale diuinorum, et similes libros.

6 Haec si subieceris fratribus, etc.

Epilogus est coeptae narrationis de futuris Ecclesiae corruptelis in doctrina de matrimonio, et ciborum delectu : depromatur hinc propositio loci, Timotheus et omnis bonus Christi minister de his corruptelis quam fidelissime suos auditores monere debet: ratio

[p.94]

COMMENTARII

1265 est, quia sic erit bonus minister. Ergo qui hoc negligit, non Christi est bonus minister, sed Antichristi, qui apostaticam sequitur doctrinam. Deinde sic declarabit, SE ENVTRITVM IN SERMONIBVS FIDEI, hoc est, peritiam habere sanae doctrinae. Λογος πίστεως, est certa et firma verae religionis formula, quam habere debet is qui alios docere vult. Hanc facultatem cum tribuat Timotheo, ostendit a puero in vera fide enutritum, primum a Loide et Eunice in Prophetis, mox ab Apostolo Paulo in Christiana religione.

1270 Tertio, ET BONAE DOCTRINAE, καλή διδασκαλία est quae sana dicitur, et simplex fidei formula Prophetis et Apostolicis literis congruens. QVAM ASSECVTVS ES, addit, significans eum tenere veram mentem et sensum scripturae: significat enim παρακολουθεῖν, primum mentem docentis assequi, vt discipuli cum audiunt praelegentem authoris mentem assequuntur ex interprete. Deinde debent παρακολουθεῖν, cum vita et morib. his ipsis actionibus intersunt, et respondent professioni, nam doctrina quaedam est theoria quae ad praxim refertur. Sic pii cum intersunt certaminibus persecutionum, debent assequi doctrinam, hoc est, percipere id quod Christus illis praedixerat: hic tamen pro do

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.95]

1280 cendi facultate loquitur proprie vt apparet.

7 Prophanas autem et aniles fabulas, etc.

cis, quae tamen ad propositionem, et illatioSecunda pars capitis, de vitandis aliis doctrinae sanae pestibus. Imprimis quoad dogmata disciplinae spectat. Nam fabulosam doctrinam et prophanam vocat eam quae in ritibus et disciplina vitae aliquid excogitat praeter Scripturae sacrae mentem. Huic opponit εὐσέβειαν, hoc est, veram rationem colendi Deum: et hanc esse mentem indicat mox consequens confirmatio, in qua rationem accommodat ad exercitia vitae corporalia, quae dum extenduntur ad maiora, hoc est, ad spiritualia, ius alienum inuadunt: igitur vt seruetur ἡ γνώμη τοῦ συγγράμματος, in propositione, profanum, fabulosum et anile de iisdem corporis exercitiis debet intelligi. Tria autem sunt huius loci membra: πρότασις, κατασκευή, et illatio: interseritur quoque

1285

1290 grauis ἐκφώνη- nem pertinet.

Propositio est, Timotheo et omni pio ministro curandum est diligenter ne in disciplina pietatis quicquam admittatur pugnans cum vero Dei cultu, vtut speciem sapientiae et religionis habeat. Haec praeponebat Apostolus antithesi quadam: primum enim praecepti est oppositio. HOC AVERSARE, παρὰ τοῦ: in illo vero, TEIPSVM γύμναζε Illud ἄρνησιν

[p.96]

COMMENTARII

1295 habet, hoc θέσιν. Fugiendum est in disciplina morali μυθικόν fabulosum, hoc est, quod speciem habet antiquitatis, sed cum vero Dei cultu non congruit: ideoque duo huic disciplinae addit epitheta. Primum quod sit βέβη- λον: deinde quod γραώδες. Βέβηλον dicitur impurum, nam Βήλον dicitur purum, qualis est puritas in caelo sereno, in astris, hinc Βέβηλον impurum : nam βε syllaba significationem dictionis mutat: ideoque recte

1300 intelligimus, pollutum, coenosum, impurum, quod caeloet astris minime dignum est. Γραώδες vero dicitur, quod speciem habet sapientiae et antiquitatis, sed recedit a vera sapientia diuina, quae docet verum Dei cultum.

Itaque damnantur hic duo pietatis verae extrema: defectus est Βεβηλοτήs, contaminans pietatis exercitia profana vita. Excessus autem est γραώδες, hoc est, superstitio, quae alias diciturδυσιδαιμονία. Exemplo res declarari potest: tres simul vigilant diuersissimo fine et euentu. Apostolus Paulus aut Petrus vigilat pernox vt oret pro Ecclesiis Christi, aliis prosit, et munus sibi impositum melius obeat, docet Euangelium, et orat. Vigilat simul superstitiosus monachus aut Pharisaeus, qui vigiliis suis, opus supererogationis fabricatur, meritorium apud Deum pro sua salute. His addetur tertius profanus compotator qui pernox

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.97]

est in vino ab occasu Solis ad ortum eiusdem debacchatur. Hic quaeritur quis apud Deum bona vtatur disciplina, et cuius vigiliae Domi no approbentur. Hypocritae placere non possunt, quia δυσιδαιμονία, hoc est, superstitione peccat, et γραώδες est hoc opus, hoc est, peruë- tustus error est et anilis: lurconis quoque non placere possunt, quia in eius vigiliis est βεβη- λότηs, hoc est, profanatio: itaque medium hîc quaerendum et sequendum est, ne in castigando corpore, aliam ve disciplina externa peccemus superstitione aut profanatione. Εὐσέ- βεια est idem quod θεοσέβεια, hoc est, recta Deum colendi ratio, quam non aliunde quam ex ipsius Dei voluntate petere oportet. Haec autem Sacris literis expressa est, ac refertur ad duo capita, fidem scilicet, et dilectionem leu studium bonorum operum.

1320

8 Nam corporalis exercitatio, etc.

Confirmatio est propositionis: reddit enim rationem quare profanae et aniles fabulae sint fugiendae. Ratio est, QVIA CORPORALIS EXERCITATIO PARVM PRODEST, PIETAS AVTEM AD OMNIA EST VTILIS, duae ratio siquid concludere debet, oportet fabulas aniles et profanas de exercitiis corporalibus accipere, alioquin nihil concludit oratio. Itaque nos de disciplina morum interpretati su

1325

[p.G]

[p.98]

COMMENTARII

mus. Est enim fabulosum in doctrina vel fidei vel morum ac disciplinae. sup. cap.1, vers, 4.taxauit quoque fabulas, sed ad doctrinam fidei, illae videbantur pertinere: nunc cum iterum damnet fabulas, et confirmet suum iudicium a ratione et fructu exercitorum, consequens hoc genus fabularum ad disciplinam vitae spectare, Τυμνάσία de omni dicitur, exercitio quo corpus, vel mens assiduo studio perpolitur: ideocum de disciplina morum loquatur, recte corporalem addidit: qualia sunt exercitia, nudipedalia, humicubia, ieunia, vigiliae, preces longiores et saepe iteratae, peregrinationes, et similia quibus corpus proprie affligitur et castigatur. Tale exercitium fit anile deliramentum, si homines sibi tale deligant sine verbo Dei et studio promerendi sibi vel aliis, gradum ad vitam aeternam consequendam. Valet hoc sensu Apostoli argumentu, AD PAVCA VTILIS EST EXERCITATIO CORPORALIS, honc est, sua natura ad tanta non valet quanta

1335

superstitiosi ei conantur tribuere: ergo vitium hoc cauendum est. Ὀλίγον illud quod sit, facile perspicitur potest ex operum natura: ut ieiunium res per se bona est, prodest etiam corpori, sed est tamen ὀλίγον, hie. res parua respectu eorum quae ei tribuunt
1340 superstitioni, ac sanu reddit corpus sobrietas, vigiliae animum excitat ad orandum.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.99]

Aliquid illa quidem sunt, imo magna, sed quid respectu abusus? hypocritae ei longe maiora assignant, merita erogationis et supererogationis, gradum in caelo, vitam aeternam, et similia.

Deinde addit alterum argumentum a natura εὐσεβείας, QVAE AD OMNIA VTILIS
1345 EST: opponit gymnasiae veram pietatem, q.d.excessui veram rationem colendi Deum. Id quod plus prodest praeferrī semper debet in usu rerum: bonum enim maius praestantius est, sed pietatis ratio plus prodest caecis illis exercitiis. Ergo, etc.

Πάντα accipio hic comprehensim generaliter, hoc est, ad vitae aeternae commoda, et vitam aeternam consequendam, et recte opponunt voces ὀλίγον et πάντα. Exercitatio corporis hic bis cadit: primum sua natura, deinde relative ad pietatem veram. Sed excipiunt hic supra, superstitiosi, quomodo pietas ad omnia possit? quomodo ad agriculturam? mercaturam? artes mechanicas discendas? Respondemus etiam ad has et in his plurimum prodesse, nam in omnibus actionibus aequitatem respicere iubet, Dei gloriam, proximi commodum, et iustitiae communem regulam: sic ad mercaturam prodest, ne
1350 fiat ex mercatore honesto turpis vsurarius, aut impostor, in mechanicis dictat honesta viuendi ratione, oportere esse contentum, nec defraudandum

[p.100]

COMMENTARI

in vendendo proximum: idem agricolae dictabit, et aliis in genere omnibus. Sed Apostoli explicatio audienda est. Propositum fuit, in disciplina vitae fugiendam superstitionem ac profanationem, sequendam autem ipsam veram colendi Deum rationem. Ratio erat, quia
1360 illa modicam habent utilitatem: hoc autem ad omnia prodest. Nunc hoc etiam probat hac explicatione addita. HABET PROMISSIONEM VITAE PRAESENTIS ET FUTURAE. promissionem accipio de defensione diuina, de auxilio Dei praesentem nos defendente, eripiente ex periculis, fortunante conatus nostros, et similia. Nunc plana erit sententia: vera ratio colendi Deum quae dicitur εὐσέβεια, haec sola habet promissiones diuinas, de tutela, de defensione diuina quoad hanc vitam, et futuram: ergo ad omnia prodest.
1365 Si ad omnia prodest, ergo sola sequenda est. Plena autem est enumeratio praesentis et futurae vitae partitione proposita. Ac quod hanc vitam attinet, promissio manifesta est, quia vere Deum colentibus in veteri Testamento Deus promisit, quod ipsorum Deus et seminis illorum futurus sit, hoc est, protector et defensor: quae promissio ad Abrahami posteritatem pertinuit eatenus si manserit in statutis Domini, hoc est, Deum sic colerent, quemadmodum colendum sese proposuerat. Hinc
1370

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.101]

sol pii recte Deum colentes sperare poterant illa bona externa, quae terrae Canaan nomine erant comprehensa, vt fertilitas, vbertas, sanitas, victoria contra hostes, et similia: et contra ab his exciderunt quoties veram rationem colendi Deum amiserunt, et cultum
1375 hominum iudicio excogitatum receperunt in mores. Porro sub his typis rerum externarum caelestia quoque illis erant promissa: vt habet promissio de regno Messiae in aeternum duraturo. Sic in nouo Testamento in hac vita auxilium praesens piis promittit Christus, Non relinquam vos orphanos, Ioan.14. et Matth.6. Quaerite primum regnum caelorum, et reliqua omnia adiicientur vobis: ex quibus efficitur veris Dei cultoribus proprie
1380 seruire promissiones etiam corporales, de vita aeterna, nemo ambigere potest, quin eius promissio ad solos εὐσε- βείς spectet. Recte igitur et vere dixit Apostolus, quod pietas huius et futurae vitae habeat promissionem, et ob id ad omnia sit vtilis, et hinc etiam quod sola sit sequenda in disciplina corporis.

9 Fidelis sermo, etc.

Ἐκφώνησις est, qua sententiam etiam confirmat, ac reuocat nos iterum ad ὁμολογούμενα
1385 Christiana, et αὐτόπιστα, hoc est, quae per se et sine demonstratione debebant valere in Ecclesia Christi: qualia supra quoque recensuit

[p.102]

COMMENTARII

cap.1.ver.15. et initio cap.3.et ver.16, cap.3.tale hoc quoque est, quod in disciplina corporali sola vera Deum colendi ratio sit sequenda, quam vocauit εὐσέβειαν: et reuera extra
1390 controuersiam hoc debebat apud Christianos esse, pla ne apud omnes ὁμολογούμενον, et ἀναμφισβήτη- τόν: sed quis hic non scrupulos mouet? quis non bonam intentionem praefert? et c.

10 In hoc enim laboramus, etc

Pergit in confirmatione sua, addens superioribus suum exemplum, ac aliorum fideiū, qui pro vera pietate sola aduersa quique ferebant, non autem pro disciplina corporis, vt exempli causa pro ieiuniis, vigiliis, precib.conceptis, non ferunt suas persecutiones,
1395 sed pro vera colendi Deum ratione, hoc est, cultu vero vnus Dei: ergo hic cultus solus respici debet. Talis non erat hypocritarum conditio, nihil illi pro vera pietate, sed omnia mouebant pro ceremoniis, pro ieiuniis, pro discriminib. ciborum et temporum, pro circuncisione, pro lotionibus, et similibus nugis anilibus disceptabant in religione Christiana: qualia hodie sunt ferme omnia certamina proPurgatorio, ieiunio, cereis
1400 imaginib. vigiliis, intercessionem sanctorum, cucullis, vita monastica, et c. Obserua in hoc argumento, quomodo veri cultores Dei distingui possint ab hypocritis. Primum, crucis forma multum differunt,

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.103]

dum veri cultores duriter tractantur in hoc mundo, quod significat voce κοπιῶμεν. Deinde ignominiose quoque tractantur, quod exprimit vox ὀνειδίζόμεθα. Inde κόπος et ὄνειδος
1405 notae voces

Quomodo Apostolus Paulus laborem et igno mimam subiuerit, vera pietate, vide 2.Cor.11. et 1Cor.4. ait, Persecutionem patimur et sustinemus. Rom.8. Quis nos separabit ab amore Dei? num persecutio, etc. Gal.5. Si adhuc circuncisionem doceo quid persecutionem patior? et de Mose scribit epistola ad Hebr.11. quod maluerit cum populo
1410 Dei ignominia affici, quam gloriose viuere apud Aegyptios: contra faciunt hypocritae.

Deinde distinguuntur etiam causa crucis, quia Paulus et similes affliguntur propter confessionem fidei in Deum viuentem, h.e. de Deo sentiunt et credunt quae filius Dei iussit nos credere. Hanc doctrinam deformant hypocritae in ritus et ceremonias bona parte.

1415 Tertio, differunt etiam euentu, quia pii laeto rerum fine sperata bona obtinent: contra hypocritae spem irritam fouent, et ob id misere pereunt.

DEVS DICTVR SERVATOR OMNIVM, h.e. benefactor, vt Matth.5. Qui sinit oriri Solem super bonos et malos, id est, communiter bonis et malis contulit et prospicit. IMPRIMIS AVTEM FIDELIVM, hoc

[p.104]

COMMENTARII

1420 est, hos serio curat ipsorum bono fine, cum malis externa beneficia cedant ad damnationem. Oratio argumentatur a toto ad praecipuam totius partem, quemadmodum Psal. 135. dicitur, Dat escam omni carni. et Psal.111. Escam dedit timentibus ipsum, hoc est, dum omnia animalia prouida sua cura alit, imprimis tamen hac sua prouidentia complectitur electos. Sic Christus argumentatur a parte ad partem. Si curae sunt ei aues,
1425 quanto magis nos: si curat pilos vestri capitis, quanto magis animas nostras? simile est hoc, nisi quod a toto ducitur ad praecipuam totius partem.

11 Annuntia haec et doce, etc.

Illatio est totius loci, denuntiare refero ad errores reprehendendos in hac quaestione de exercitiis corporalibus, de quibus debet auditores diligenter et vigilanter monere

Docerevero ad ipsam εὐσέβειαν, hoc est, verum Dei cultum, qui in his sequendus est

I2 Nemo tuam iuuentutem, etc.

1430 Tertia pars capitis huius de dotibus boui ministri quae etiam aetatem iuuenilem excusant: solent enim homines interdum materiam contemnendi doctrinam petere ab aetate docentis, contra quos hic disserit Apostolus. Et exempla declarant Deum in suis donis non excludere iuuentutem quin ei det

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.105]

Nemo tuam iuuentutem despiciat, etc.

illustria dona: sic Daniel puer inter Prophetas habitus est, et Samuel. Daud, iuuenis egregia dedit specimina futuri regis. Solomon iuuenis illustre tulit iudicium inter
1435 mulieres con tendentes de infante. Haec et similia ad laudem iuuenilis aetatis proferri possunt. Porro quia haec aetas enormia habet vitia, ideo non simpliciter aetatem excusat, sed in persona idonea, qualis erat Timothei, alioquin exempla satis testantur quantum iuuenes oratores Rebuspub.aliquando obfuerint: conqueritur Cicero alicubi inter alias
1440 causas dissipatae Reipubl. Romae illam fuisse, quod surrexerint oratores noui, homines

adolescentuli. Et in religione idem saepe accidit.

Verum ad rem. Apostolus docet hic quibus actibus docere possit etiam iuuenis cum autoritate et grauitate. Quatuor autem sunt loci partes. Prima habet materiam contemptus scil. aetatem: altera recitat ἀντιδοτα, hoc est, virtutes quae contemptum
1445 hunc tollere poterunt. Tertia, rem concludit. Quarta addit duo illustria argumenta a gemino fru ctu, habent illa vim excitandi ad diligentiam.

Propositio sit, Aetas si caeterae adsint dotes, in ministro non vsque adeo respicienda est.

[p.106]

COMMENTARII

Praeoccupatione orditur locum: ac praeceptum dat auditoribus quid illis sit faciendum
1450 in persona Timothei: Non damnanda aut contemnenda doctrina, quia a iuvene tradatur.

Ratio est, quia reliquae dotes illustres adsunt. Discimus hic Timotheum iuuenem fuisse, de quo Act.16. et sup.cap.3. et in illo illustria fuisse dona quae contemptum merito prohibere poterant apud pios: in quo valere debet illud, μᾶλλον τὰ ἔργα σκοπεῖν
1455 χρῆ, ἢ τὸν χρόνον, magis actiones quam tempus respicere oportet. Deinde magis etiam commendari senes si his virtutibus praediti sint: quia aetas illos magis liberabit a contemptu. Inde forte infra 5. duplici honore dignos facit.

Sed sis typus fidelium..

Alter locus de caeteris dotibus quae adesse debent, si iuuentus in ministro respici non debeat. Facit autem illustrem ministrum quemadmodum Rhetores suum oratorem virum bonum; dicendi peritum. Addunt illi tria, πίστιν, ἥθος καὶ πάθος. Πίστις facultas
1460 dicendi vere illa in ministro est δύναμις docendi sanam doctrinam: ἥθος, auctoritatem conciliat, id fit in Ecclesia vitae innocentia: πάθος vero si graui oratione auditores ad sui imitationem possit propellere. Haec in Timo

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.107]

theo videmus: primum enim sanam doctrinam illi tribuit iam prius, nunc addit virae grauitatem, et morum innocentiam, quo comparabit sibi etiam iuuenis auctoritatem, et
1465 facultatem consolandi et exhortandi.

Sed ordine videamus quas dotes iuuenis minister sequi debeat, vt doctrinae suae auctoritatem faciat apud auditores. Primum, TYPVS, ait, SIS FIDELIVM IN SERMONE: typum esse vult, hoc est, exemplar gregis, quod tuto possint imitari auditores. Idem praecipit infra Tito cap.2.vers.7. nam idiotae plus docentur exemplo quam oratione, adeo
1470 vt quibene docet, male autem viuat, plus destruat quam aedificet: sic Christus exemplar fuit, et dedit nobis humilitatis typum, Ioan. 13. tales Apostoli et Prophetae.

Deinde, quos debeat respicere, pios scilicet, hi enim sunt quos non licet offendere. Impii semper habebunt quod carpant, quem madmodum momus, ideo illorum offensa non curanda est, nec indigne feret si his non ad omnia satisfecerit: sed piorum semper
1475 habenda est grauissima ratio.

Tertio, sequitur virtutum catalogus, in quibus tanquam in lucidissimo speculo contemplanda est vita et doctrina.

Primum, in sermone debet minister praelucere dotibus omnibus, quae in aliis me

COMMENTARII

[p.108]

1480 dioces ferri possunt, in ipsis excellentes debent esse. Hac vt ad mores principis totus componitur orbis: sic auditores facile arripient pastoris vitam, vt sit populus qualis est sacerdos. Vt igitur moratus sit, sacerdotem moratum esse oportet, et vere νομεν ἔμψυχον, vita debet esse lex. Id orditur a doctrina : λόγον enim accipio, primum pro doctrina sana quam profitetur publice ne obscurat ipsam aut sophisticè implicet gryphis non necessariis. Deinde sermo quotidianus sit castus et pudicus.

1485 Deinde, SIT TYPVS ETIAM IN CONVERSATIONE: duo summa sunt capita, doctrinae puritas, et vitae innocentia: illam dixit in genere λόγον. hanc dicit ἀνατροφήν, qua conplectitur totam vitam, quae simpliciter debet esse inculpabilis, vt 1.Pet.2.ver.12. Apostolus Petrus quoque requirit a fidelibus omnibus: ideo hic in ministro excellentia accipiuntur: virtus enim in auditoribus quoque requiritur, sed excellentia in doctore.

1490 Tertio, IN DILECTIONE, tum qua Dei amorem testabitur, tum erga proximum benefaciendi et viuendi studium, vt Deum supra omnia diligat: proximum autem vt seipsum, vel proxime ad hunc accedat gradum.

Quarto, IN SPIRITU, hoc est, zelo pietatis

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.109]

1495 tis, qui gestibus, oratione, habitu, vita, adeoque verbis ac factis declarari potest: is zelus quia singularis est motus spiritus Dei agentis in hominibus piis, ideo Spiritus dicitur simpliciter, qualis fuit in Mose, Helia, Ioanne Baptista, Stephano, aliisque, imprimis in filio Dei.

1500 Quinto, IN FIDE, hoc est, professione veritatis doctrinae, in asserenda et propugnanda veritate, in toleranda cruce pro nomine Dei : in his certaminibus praebeat exemplum suis auditoribus, quantum pre Chusto, et pro veritatis confessione faciendum sit.

Sexto, IN CASTITATE, speciale est vitium iuuenum ardor venereus: hunc igitur in tota vita reprimendum esse docet, et optandum est imprimis adolescentiae, vt Deus illorum corpora casta et impolluta conseruet, ne se scortatione foedent accessuri munus docendi.

13 Donec venero attende lectioni, etc.

1505 Transit ad occupationes literarias et priuatas. Ac commendat illi primum lectionem domesticam, hinc commoda eius subindicat. Sit igitur septima virtus quae iuuentutem excusabit in ministro, assiduum esse in lectione Scripturae. De lectione aliàs diuimus. Commendatur Psalmo 1. nam inter

[p.110]

COMMENTARII.

1510 beati viri virtutes, ponitur die et noctu meditari in lege Domini: et Ioann.5. Christus iubet scrutari Scripturam. Sic neglectum eius taxat Oseas in populo Dei, cap.4. et alii

Prophetae, quoties Iudaeis obiiciunt quod a Domino Deo suorecesserint, verbum illius neglexerint.

Porre simul hic promittit aduentum suum, ex qua spe tamen videtur postea excidisse, nam Ephesinos seniores Miletum euocauit praeternauigans Ephesum. Et notanda est
1515 phrasis, praecipi lectionem donec venerit, hoc est, semper: non enim voluit hancnegligi postquam ad eum venisset, sed intentissime nunc hac occupari ad aduentum de aliis etiam eum moniturus. Facit contra errorem Heluidii, qui male interpretabatur Hanc partieulam Donec.

Octauo, INTENDE ETIAM EXHORTATIONI, VEL CONSOLATIONI: pigri indigent stimulo, hi igitur excitandi sunt: languentes vero consolatione, ne desperent: recte
1520 currentes confirmatione, quae tria omnia παρά- κλησις nobis significare potest.

Nono, ATTENDE QVOQVE DOCTRINAE, hoc est, vt opportune doceas, ne bonam causam male agendo deperdas: doctrina indigent rudes, vt iuuentus, cui rudimenta proponuntur pietatis perspicua breuitate. Deinde

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.111]

1525 adulti haerentes in perplexis quaestionibus, vtlocis in speciem pugnantibus. Item contumaces, qui nostra oppugnant: nam et κατη- χητικόν est διδακτικόν, et ἐλεγχτικόν, et κατασκε - υαστικόν, hoc est, quo nostra probamus, quo errores confutamus, et quo rudimenta tradimus. Porro haec duo: doctrina inquam et consolatio, fluunt ex lectione priuata, quae dictabit modum in his, et suppedietabit semper idonea quaestionum omnium
1530 argumenta et valebit hic quod dici solet, lectio decies repetita placebit. Ideo diligenter et serio a iuuenibus est amplectenda.

14 Ne donum negligas, etc.

Transit ad generalia, nam hic eum hortatur in genere ad donorum suorum cultum, vt illa diligenter excolat, et auctiora reddat. Sit illa cura decima donorum priuatorum studium augendi illa et reddendi splendidiora. χάρισματa intelligo tum naturae indolem,
1535 quod fuerit εὐφυής, quod quanquam naturae sit, non mpedit Spiritus sancti esse donum.

Deinde dona piae educationis, vt quod sacras literas a puero didicerat. Denique singularia, quae illi forte miraculose collata erant in impositione manuum, qualia tum saepe contingebant piis, quale fuit maior dexteritas interpretandi Scripturam quam habuerit prius:

[p.112]

COMMENTARII

1540 solertia regendi Ecclesiam, docendi Euangelium, et similia. Hoc donum non debet neghgere, hoc est, debet auctius reddere, negligunt qui contemptim de his iudicant, ne gligentia. sua reddunt deterius: quod Sct iptura dicit defodere suum talentum. Excolendum igitur est singulis suum χάρισμα, hoc est, talentum quaecunque illud sit: et nemo credit quantum assiduus vsus et conatus in hac re valeat.

1545 Deinde considera hic quomodo illi datum sit hoc donum, PER PROPHETIAM. Prophetiam hic etiam accipio pro piorum omine felici, et coniectura. Act.1 6.testimonium bonum habuisse scribitur. Inter illos fratres puto quosdam Prophetico spiritu

1550 praedixisse qualis hic iuuenis aliquando futurus esset doctor in Ecclesia Christi: et his testimoniis Paulus inductus est vt illum sibi adiungeret. Itaque hic ponitur tanquam caula occasionans.

1555 Tertio, quomodo in ipso sit reipsa confirmatum: IMPOSITIONE MANVVM SENIORVM, qui qualis fuerit ritus alibi diximus. Hinc certe constat cum impositione manuum Apostolorum, et aliorum fidelium, Deum certa edidisse testimonia, quod talis persona illi ad tale munus placeret. Illapsus est aliquando visibili specie Spiritus sanctus, aliâs

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.113]

linguis nouis loquebantur, aliosq. motus no uos in auditorib.edebat S.sanctus, et indubie siidem symbolum rite administraretur adhuc hodie in electionibus non minus quam olim esset efficax, si maxime externa et insolita ratione sese non exereret Spiritus S. Locus est de vocatione quoque ordinaria, de qua vide locos.

15 Haec exerce, in his esto, etc.

1560 Illatio sequi itur post longam donorum comme morationem: et ταῦτα, refero ad omnes dotes enumeratas, q.d.in his omnibus tibi elaborandum est: et μελέτη est studium ardens aliquid reddendi auctius, id em repetit immoratione, IN HIS ESTO, hoc est, haec tua sit praxis, illa tua occupatio, cura et sollicitudo. Addit praecepto argumentum a causafinali, VT PROPECTVS TVVS CONSPICVVS SIT OMNIBVS: duplex est sensus argumenti.

1565 Primum si neutraliter accipiamus ἐν παντι, sensus erit, in omnibus iam commemoratis virtutibus illustris et notorius debet tuus esse propectus. Deinde si ad auditores re feras ἐν παντι, hoc est, apud omnes, coram omnibus hominibus notoria debet esse tua virtus, quae laus admodum praeclara est, si minister sic vixerit, et a virtutibus omnibus sit notus.

16 Attende tibi ipsi et doctrinae.

Quarto loco appendicem addit duplici argu

COMMENTARI

[p.114]

1570 mento munitam. Duo autem hic consideranda veniunt: praeceptum et causa praecepti. Praeceptum est, ATTENDE TIBI ET DOCTRINAE: quod sibi ipsi iubet attendere, refero ad moderandos affectus inter docendum, vt iuuenilibus cogitationibus sese non permittat, sed audiat Spiritum S.optimum gubernatorem. Nos diceremus, halt dich ein zoom: ideo mox sequenti capite praescribit for mam quomodo cuiusque aetatis et conditionis

1575 homines debeat vtiliter admonere.

Doctrinae aut attendere, accipio pro sanae doctrinae cura, vt ad hanc quasi cynosuram omnia sua consilia referat, et doceat quam frequentissime sanam doctrinam, vt quam latissime propagetur, vt ipse Apostolus fecit. Hanc sententiam etiam immoratione illustrat, vt prius in illatione: non enim potest rei huius magnitudinem, et necessitatem

1580 satis commendare.

Causa tanti praecepti est duplex, et vim habet ab egregio et specioso fructu. Hoc SI FECERIS, SERVABIS TEIPSVM, hoc est, consequeris coronam illam beatam quae debetur electis, inter quos ipsi doctores praecipui sunt. Prima igitur cura doctoris sit pro

1585 suae animae salute: dicitur autem seruare se organice, alioquin principaliter et absolute
Deus seruat, vt priusdixit, qui est seruator

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.115]

1590 omnium hominum, maxime fidelium. Hoc non euertit quin Timotheus sui quoque sit
seruator: Deus enim in ipso seruando eodem vtebatur organo. Sic ad Philip.2. iussit
nos vt cum timore et tremore operemur salutem nostram: seruat igitur Deus nos, sed
non sine nobis, et coronat in appellationibus sua donain nobis, cumque ipse vnicus sit
saluator et seruator, tamen nos nostri seruatores dici permittit.

1595 Altera causa est, diligentia in officio efficiet quoque vt alios seruet, hoc est, auditores
suos, hos, inquit, seruabis vna tecum, hoc est, eris causa media et organum bonum, per
quod illi saluabuntur. Sic Iacobus cap.5.ait, Qui peccat orem conuertit a peccato suo,
animam liberat a morte. Et Dan.12.Splendebunt vt stellae caeli in aeternum qui alios
ad iustitiam erudierint. Sic Apostolus dicit se ge nuisse Corinthios, quum solus Deus
regeneret.

Organis tribuit Scriptura nomine, quia coperarii sunt Dei et dispensatores mysterio-
rum Dei. Sed organa se meminerint, quae si ad Deum comparentur, recte dicent se nihil
esse, etc.

[p.116]

COMMENTARII

CAPVT V. T

1600 RADIT hoc cap. diuersas regulas ipsi Timotheo, quas in administratione officii sui
sequatur etiam oportet, is, cui Ecclesiarum Christi cura est deputata. Initio, vt doctrina
frugifera sit ostendit: quomodo cuiusque aetatis, et sexus homines officii admonere
debeat, scilicet summa cum lenitate, ne quod odium priuatum sese in corripiendo, aut
arrogantia iuuenilis prodat.

1605 Deinde transit ad curam viduarum, docens quae de publico ali debeant, quaeue non:
item quales ad ministerium pauperum admittenda sint, vt conuersatio illarum scandalo
careat.

Tertio, agit de presbyterorum cura et prouisione.

Quarto, de peccantibus, quomodo ferendum fit iudicium.

1610 Sexto, priuata adiicit, de curanda valetudine in tot laboribus. De his fere disputatur
hoc capite quinto.

Propositio in singulis locis quaerenda et con

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.117]

1615 tituenda est specialiter, ne partes confundantur. Habent tamem hic ministri praesertim
iuniores quod sequantur: De moderanda acerbitate inter docendum, ne tragicis clamorib.
cathedram Christi onerent potius quam ornent. Seniores vero quibus aliorum inspectio et
ordinatio est comissa, ne cui manus imponant, omnes vero vt suorum in alendo curam

habeant, ne praeter necessitatem onerent Ecclesiam: sed de singulis audiamus ipsum Apostolum.

Vers.I. Seniores ne increpes, sed, etc.

1620 Locus primus est de moderatione adhibenda in corripiendis peccatoribus. Propositio est, Timotheo, et ob id omnibus ministris, imprimis vero iunioribus opera danda est, vt prudenter et cum lenitate quadam pia auditores corripiant. Prudenter id fiet si habeatur ratio aetatis etsexus: leniter autem si modestiae limites non excedat iuuenis mimiter.

SENIOREM, inquit, NE INCREPES DVRIVS, SED HORTARE VT PATREM. Seniore accipio simpliciter aetate, quanuis Ambrosius ad officii dignitatem referat: 1625 verum Apostolus respicit totum coetum Ecclesiae, qui constat peccatoribus aetate et sexu differentibus. His omnibus prae est Timotheus iuuenis: hunc igitur primum cum auditoribus committit, deinde cum aetate paribus aut infe

[p.118]

COMMENTARII

rioribus, mox cum sexu differentibus, vt sciat quomodo se erga omnes gerere debeat. Seniore non debet ἐπιπλήττειν, hoc est, durius tractare verbis et sermone, tragico 1630 terrere, quasi plagis castigare, nam hoc modo non seruaret decorum suae personae, quod ne salua quidem pietate negligi potest. Videant igitur hodie ministri quomodo temperent suas ἐπιπλήξεις, certe plus strepitus auditur quam rei, personant magis quaedam templa vociferationibus more bacchantium, quam vtili doctrina, id vitandum est Timotheo: faciendum autem illi, SED HORTAREVT PATREM. In genere respicit personam docentis 1635 Timothei quem vt iuuenem opponit senioribus in coetu, qui opus habent correptione, quia et ipsi delinquant, et peccatores sunt: tamen vt cum fructu eos corripiat, prudenter admonet lenitatis: finis enim docentis est peccatorem senem etiam reddere meliorem, id fieri non potest si in sermone reprehensoris prodat se insultatio arrogans, mordax contemptus, iuuenilis petulantia, et similia. Igitur et oratio et gestus accommodandi 1640 sunt, vt summam in reprehendendo lenitatem intelligat, hoc est, animum filii prodere. Seniorum honori parcere, loco parentum colere. Hoc Timotheum iubet praestare: igitur omni

IN I. EPIST. AD. TIMOTH.

[p.119]

bus iunioribus ministris curandum est vt prudenter et leniter seniores castigent.

Iuniores vero vt fratres,

Et hic tenenda est prudentia et lenitas: prudentiae est aetati sese posse accommodare, 1645 lenitas fraternitatis vinculum retinere. Matt.23. Christus nos omnes fratres esse dicit.

2 Mulieres natu grandiores, etc.

Transit ad sexus discrimen: ac ponit iterum duo praecepta: matronae peccantes corripiendae sunt vt matres, iuniores vt sorores in omni castitate: ergo debet adesse ἐπίπληξις, adhibenda autem est παράκλησις: haec ministris curanda sunt. Nos qui de numero auditorum sumus, discamus omnes nos opus habere correptione, quia omnes 1650 peccatores sumus, ratio est in verbis Apostoli, QVIA SENES OPVS HABENT CORREPTIONE, IUVENES OPVS HABENT EADEM, MATRONAE ET IUVENCVLAE,

quae plena est enumeratio. Quod si qui reprehendi nolint, caueant ne ei materiam praebeant: minister vero si hanc moderationem non seruet, ipse viderit: omnia debent ad aedificationem facere quae euentu ipso prodit, quam studiosi sint omnes moderationis et lenitatis.

3 *Viduas honora quae vere, etc.*

Secundus locus de cura viduarum. Propositio

COMMENTARII

[p.120]

igitur hic specialis constituatur, Ministro diligenter curandum est vt viduae de publico alendae, aut ministerio Ecclesiastico deputandae, idoneae solum assumantur. Quod vt recte intelligamus sic accipi debet. Habebat vetus Ecclesia imprimis pauperum rationem, quibus connumerabat orphanos, viduas, exules, peregrinos, valetudinarios, etc. In quibus curandis utebatur ministerio quoque viduarum: nam inulta rectius per viduas administrantur quam per viros, vt adesse aegris puellis, matronis, puerperis, infantibus, pueris, et c. Ideo vt vitaretur passim ois scandali occasio, praefecit talibus viduas quae de publico simul alerentur: vnde postea illis inhaesit nomen vt dicerentur diaconissae, in nostris regionibus vmbra illius rei fuit in collegiis paegarum, die Btginen huser, in quibus tales alebantur viduae, quae aegris adessent si res posceret.

VIDVAS, inquit, HONORA: viduam a viduitate appellamus, hoc est, solitudine, sic Graeci χήραν vocant quasi ἔρημον, desertam a viro. χηρώ illis est idem quod ἐρημώ, vasto, destituo, et recte, quia vidua est viduata, hoc est, orbata viro: sic χήρά ἐστι μονοθεῖσα ἀπ' ἀνδρός, vel vt Apostolus loquitur, μεμονωμένη, solitaria facta, et destituta viri patrocinio et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

necessario auxilio: tales honora, inquit. Verbum τιμᾶν accipio de victu etiam et amictu, vt in Decalogo dicitur, Honora patrem tuum et matrem, hoc est, prospice illis de victu: sic honorandas hic accipio viduas, hoc est, illis prospice etiam de victu vt alantur. Ad prius tamen praeceptum, de correptione moderanda, potest etiam accommodari, HONORA VIDVAS, hoc est, modeste quoque illas admone sui officii: sunt enim et hae peccato obnoxiae. Dum igitur peccant, minister iuuenis orationem ad illas habiturus seruet decorum, vt honorare videatur increpando, vt dixit de adolescentibus mulieribus, quas obiurgare debet seruata castitate. Ex quo et illud sequitur, ministrum iuuenem cum viduis iuuenilis periculose colludere familia eius: laeditur enim castitas, si non facto, certe verbis et moribus, quae vno saepe verbo proditur.

Sed placet prior sensus de curandis viduis ex publico, quod recte dicitur honorare. Ac sciant viduae honorem virtutis praemium solum esse: si igitur honorari velint, virtutem Vt habeant curent, ne sola aetate se venditent: quo facit Apostoli forma loquendi, quod addit, quae vere sunt, ὅτιως χεῖρας, non obscura est differentia inter viduas: aliae vere sunt, quod dicuntur re et nomine viduae: aliae solo nomine. Apostolus igitur praeceptum de ho

[p.121]

[p.122]

COMMENTARII

norandis viduis applicat, ad solas illas quae ὄντως sunt quod dicuntur: id quale sit ex subiectis notis intelligatur.

4 Si vero aliqua vidua, etc.

1690 Ἐκθεσις est plenior, quae sint vere viduae, et quae non vere. Vere est vidua, quae non solum viro orbata est, sed quae non habet τέκνα, nec ἔκγονα, hoc est, nulla plane auxilia humanitus expectanda.

Itaque illa quae habet filios, filias, aut nepotes, similesve personas, nondum est vere vidua, et ideo non idonea quae de publico alatur, nisi et isti plane omni subsidio careant.
1695 Hoc postea dicit μεμονωμένην. Colligamus igitur notas idoneae viduae alendae ex bonis Ecclesiasticis. Prima sit nota, DEBET ESSE VERE VIDVA, hoc est, μεμονωμένην, orbata et marito et omni sobole: ratio est, quia dum tales supersunt, debent discere parem referre gratiam. Sed est ambigua sententia: discant primum propriam domum εὐσεβεῖν, et reddere vicem maioribus: potest intelligi primum de viduis, vt ipsae malint cum suis
1700 habitare, et in pietate domesticos erudire, quod recte dicitur ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, hoc est, pie colere suam familiam: est enim leuitatis argumentum si vidua nolit suis cohabitare, et ma gis delectetur aliorum conuersione, quam domus suae et familiae. Et id etiam dicitur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.123]

vicem rependere maioribus suis: nam vidua suis maioribus debet si recte instituta est, hanc pietatem relinquat posteritati. Alter sensus est, qui ad filios et filias seu nepotes
1705 illa refert, ac discant accepit de filiis: illi discant viduam matrem pie alere, quo exemplo domum suam in pietate confirmabunt, et vicesreddere maioribus pium esse docebunt: quod Graeci dicunt ἀμοιβὰς et ἀντιθρεπτήρια αποδιδόναι, parem referre gratiam, ἀντιπε-
λαργεῖν, ciconiarum more gratum esse parentibus. Vterque sensus recte quadrat ad
1710 institutum Apostoli, vt scilicet vidua non alatur de publico cum a suis ali possit

Addit Apostolus rationes duas: prior est, QVIA HOC FACTVM EST καλόν scilicet natura: docet enim natura maioribus oportere gratiam referre, vide leges ciconiarum apud Aristophanem, quibus iubentur pelargides seniores ciconias alere, et exempla Ethnica illustria in hac gratitudinis specie Deus nobis proposuit, vt in Cimonis filia quae patrem
1715 vberibus in carcere alit: Aeneae, qui patrem senem ex incendio Troiae effert, et alia infinita, quibus ostendi potest καλὸν τῇ φύσει.

Altera est, quia idem DOMINO EST GRATVM, h.e. officium hoc Deo acceptum est: nam multa videntur natura honesta, quae tamen

COMMENTARII

[p.124]

talita non sunt, nec pacatur his Deus: et vim vi repellere Christiano in loco et tempore
1720 non licet. Voluptas natura honesta videtur, quae piis tamen interdicta est: sed dum concurrunt, ista duo validissima sunt, naturae iudicium et Dei approbatio.

5 Quae vero reuera vidua est, etc.

Altera pars ἀντιθέσεως superior non vere vidua erat, quia habuit τέκνα vel ἔκγονα a quibus debuit et potuit ali. Haec veron nunc reuera est vidua: vides ὄντως χήραν describi quae sit μεμονωμην, hoc est, orbata et marito et sobole. Additur mox altera nota vere viduae, nec illud satis erat vt esset idonea quae de publico aleretur. Altera igitur nota est, pietatis constans meditatio ac studium: quod Apostolus dicit, SPERAT IN DEVM, scilicet quia omni ope humana est destituta, non habet maritum, non filium, nec filiam: superest igitur soli Deo nitatur. Nam si filii sint, spes aliqua est in vicino posita: talis igitur soli Deo fidens in orationibus et precibus perduret, vt sit idonea quae de publico alatur, et ad ministerium quoque admittatur.

6 *Petulans autem, vivens mortua est.*

Iterum contrarium addit vt fecit in prima nota: illic opposuit μεμονωμένην, et ἔχουσαν τέκνα, ἢ ἔκγονα. Hīc προσμένουσαν προ-

IN I. EPSIT. AD TIMOTH.

σευχαῖς opponit ei quae est σπαταλουσα, hoc est, lasciuiae et petulanti. Vox desumpta est a spathale, quae significat oruamenta muliebria, qualia in brachiis et collo habent superbulae, Hinc σπαταλῶν, luxum prodere eiusmodi ornamentis, id si faciant viduae, indignae sunt quae alantur de publico, quia mortuae sunt Christo. Viuens morrua dicitur, quia officio suonon respondet: et viuum dicitur cadauer. Christo mortua est et viuit mundo: hinc σπατῶν, σπαθῶν, et σπαταλῶν, idem pro ἀναλίσκειν ἀτάκτως, hoc est, sumptus facere inepte et lasciuire: quale in illo Aristophanis notatur. ὃ γύναι λίαν σπαθαῖς, ὁ mulier nimium lasciuia es. Σπαθαῖς, hocest, τρυφᾶς: hinc etiam σπα- τάλν cibus delicatior προφή, aut in quo mores sunt petulantiores, quale est in illo Graeco carmine, Οἱ δὲ μῦες νῦν ὀρχοῦνται, δρασάμενοι τῆς σῆς σπατάλης, Mures nunc saltant, fruentes tua spathale, hoc est, carne felium.

7 *Et haec indica, etc.*

Repetitio est praecepti totum complectens. Duo autem exprimit: primo Timotheo non nisi idoneas admittendas esse: deinde hoc publice proponendum vt viduae tales sint re ipsa inter Christianos, quod vno verbo dicit ἀνεπίληπτοι, irreprehensibiles, hoc est, si suos habeant, ne petant de publico ali, piaie sint non lasciuiae.

[p.125]

[p.126]

COMMENTARII

8 *Si qua vero, etc.*

Comminatio est quae habet vim argumenti, ne de publico ali velit, quae a suis ali possit. Ambiguus iterum est sermo, sed vtrunque seruit instituto. Nam si de viduis lasciuis accipias, quae suis neglectis, aliunde vitam quaeritant: recte dicitur de eo quod suos negligant, illis non consulant, nec prospiciant cum quib. manere nolunt: et saepe illarum prae sentia rem domesticam plurimum auget: TALES FIDEM NEGARVNT, h.e. Christianam professionem, cui non respondent, et ideo infidelibus sunt peiores, qui suis pie et sancte prospicere maluerunt, et apud filios tenuiter viuere, quam alibi laute. Itaq. nulla pia vidua hoc conari debet. Sin ad filias referas, illas quoque terrebit argu mentum vt curent suas matres viduas, quia domesticae sunt, prae terea propriae sunt, praeterea

fidem non negasse videbuntur, et ab Ethnicis minime victae: certum enim est ingratas erga parentes damnari ab Ethnicis, cuius rei vide exempla apud Val.de gratis et ingratas.

9 *Vidua allegatur, etc.*

1760 Tertia sequitur nota quae vidua digna possit esse ministerio publico, et alimento, que scil.attigerit annum 60. Nam talis inepta est partui et ob id libidini minus subiecta. Posterius seculum mitigauit hunc numerum, quadragenariam admittendo: plus peccant hodie, quamlibet

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

suscipiendo modo votum sanctae viduitatis promittat, licet id nunquam seruare cogitet.

1765 Quarta nota hic etiam additur, quae fuerit vnus mariti vxor, hoc est, vno viuentem, non alteri se copularit, nec etiam suo aliquovitiō ab vnus matrimonio repudiata ad alium transierit thorum, quod est δευτέρους γάμους ὀμιλεῖν, nec etiam extra matrimonium prostituta pudicitia vixerit: sic vnus mariti vxor fuerit. Igitur non damnatur si vno mortuo ad alterius connubium transeat honeste, quia mors cum soluat matrimonium, efficit vt adhuc vnus sit mariti vxor.

10 *In operibus bonis, etc.*

1770 Quinta nota habeat etiam bonorum operum plenum testimonium: μαρτυρουμένην accipio vndique conuictam a bonis operibus, hoc est, cuius pietas publice sit notoria. Et quae sint bona opera hic accipienda vtiliter admonet ne alia intelligeremus. Sunt igitur erudire liberos, hospitalem esse, piorum lauare pedes: hi enim sunt sancti in Scriptura, afflictis adesse. Haec matronalia sunt ornamenta, quae viduam postea factam 1775 commendabunt vt de publico ali debeat, et ministerio adhiberi possit.

II *Iuniores autem viduas auersare, etc.*

Locus est de iuniorib. viduis diligenter i mimi steriopublico cauendis. Constat loc propositione,

[p.127]

[p.128]

COMMENTARII

ratione, et illatione. Propositio est, IVNIORES VITATO, hoc est, indignas iudicato publico alimento et ministerio Ecclesiae, item priuato et solitario colloquio ne violetur castitas: periculosum enim est iuuenem ministrum cum iuencula vidua secretius agere, et familiariter colloqui: proditur enim pudor, et proximus est lapsus et periculum scandali. Ratio est a communiter consequentibus vt plurimum veris. Primum.n.SO- 1780 LENT LASCIVIRE CONTRA CHRISTVM, ET NVPTVRIVNT MVTATO CON. quod quum in Ecclesia Christi sine infamia non possint, cogitant plenam defectionem a tota professione Christi, quod est lasciuire contra Christum. 1785

12 *Habentes iudicium, etc.*

Alterum argumentum ex superiori natum: fidem primam abnegarunt, ergo cauendae sunt. Item, habent iudicium, hoc est, damnabiles sunt : igitur cauendae. Κρῖμα habent, hoc est, κατακρίμα, idque apud Deum, quem fallere non possunt. Deinde apud piam Ecclesiam militantem, quomodo sua petulantia offendunt. Denique apud Satanam cui 1790 parent, qui accusator illarum erit apud Deum.

Primam autem fidem accipio pro tota Christianismi professione, quae merito prima fides est, hoc est, prima fidei professio. Idem Graecis dicitur πίστις, hoc est, fidei professio,

IN L. EPIST. AD TIMOTH.

[p.129]

1795 quam adulti edebant in Baptismo post conuersionem, renunciantes Satanae et mundo, obstringentesq. se vni Christo. Hunc negant viduae lasciuiae, cogitantes defectionem a toto Christianismo. Alii primam fidem accipiunt pro voto castae et sanctae viduitatis, quod votum postea frangunt nuptias meditando. Hinc πίστις est συνθήκη et Neder, votum: mihi prior aridet sensus.

1 Simul autem et otiosae, etc.

1800 Tertium malum quod hinc fluit: redduntur ἀργαί: quarto fiunt vagabundae: quinto φλύαροι, nugaces, garrulae: φλύαρος dicitur nugarum amatrix, et φλυαρολογία, studium nugandi, et φλυαρόγραφοι, illarum scriptores: deniq. περίεργοι, curiosae, inquirentes in res non necessarias, vel quae ipsarum scire nihil intersit: inquirunt enim libenter in proximi vicini mores et familiam. Haec catena malorum efficit vt sint cauendae. Argumentum omnium tale est, Quid quid est periculosum et plenum scandalo, id 1805 ministro diligenter est cauendum, sed iuniores viduas ministerio adhibere, et illarum vti consortio, plenum est periculo ac scandalo: ergo diligenter est cauendum.

14 Volo igitur, etc.

Illatio ex superiorib. vt plurimum consequentibus, et veris malis: constituit autem generalem regulam quae valere debet intota

COMMENTARII

[p.130]

illa aetate, scil. vt iuniores omnes nubant dum praedicta pericula cauere non possunt. 1810 Hinc bantur secundae nuptiae, quia Apostolus illaimperat iuniorib. viduis, adeoq. praefert voto sanctae viduitatis: igitur sanctas esse oportet nuptias secundas. Ratio est, quia his votum castitatis laqueus est, et occasio perditionis: ergo vitandum. Addit autem Apostolus bona opera, vt prius, coniugalia, quae vere Deo placent: vt est liberos gignere et educare, domum regere, cauere infamiae notas. Vide de hac re elegantem epist. apud 1815 Cyprianum, lib.1.epist.11.est.

15 Iam enim quaedam, etc.

Addit conclusioni nonum argumentum ab exemplis sumptum: vsu enim ipso edoctus Apostolus canonem hunc de nuptiis repetendis constituit. De certis exemplis loquens, ait quasdam euersas esse, retro Satanam abeundo, quod non potest nisi de plena apostasia a to ta Christianismi professione intelligi.

16 Quod si quis fidelis, etc.

1820 Generalis epilogus secundi loci, de ido neis saltem admittendis, vt de publico alantur: repetit igitur generalem sententiam, vt quae habeat amicos et ab his alatur. Vides hic vi duam dici non veram quae habet πιστόν, hoc est, filium, aut nepotem, vt dixit ver.4. vel quae habet πιστήν, hoc est, filiam, aut neptem: talis vidua debet ali a suis domesticis, et opponitur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.131]

1825 equae hic et supra versu tertio dicitur ὄντως χήρα, hoc est, re et nomine vidua: haec alenda est, prior non: ratio est, ne greuetur Ecclesia: gitur iuuenulam de publico alere, vel quae habeat suos per quos alenda sit, illud est grauare Ecclesiam.

17 Qui bene praesunt, etc.

Tertius est locus capitis de ministris recte alendis ex publico. Propositio est, Curandum est Episcopo vt ministris Ecclesiae benigne victus et amictus subministretur.
1830 Presbyteri nomen generale est, complectens semores Ecclesiae, qui duplices sunt.

Alii cum ministris solum disciplinae prae sunt. et mores regunt: alii praeter illud etiam docent, et Sacramenta administrant, et fieri potest, vt hi posteriores re ipsa iuuenes sint, officio senes, qualis erat Timot. inter presbyteros iuuenis, HI DVPLICI HONORE DIGNI SVNT, h.e. sunt benigne alendi: fed meminerint hoc pertinere ad eos solum qui
1835 bene praesunt, h.e. qui officium suum serio praestant: id faciant singuli, hine quaerant de honore duplicato.

Sunt qui duplicem honorem intelligant de stipendio geminato: primum fit stipendium pro se et familia: alterum pro peregrinis, vt possit quia supra dicebat Episcopum vnus vxoris, esse hospitalis: quod tamen mihi non placet, hoc est, vnus Ecclesiae debere
1840 esse maritum,

[p.132]

COMMENTARI

h.c.praesidem. Non potest igitur ab vna Ecclesia duplum accipere stipendium. Altera est sententia inter pretantium duplicem honorem: primum de liberali victu, qui honor primus est: deinde de honestis sentiis de pio ministro, qui alter honor est: ac si dicat pium ministrum benigne non solum alendum, sed etiam honesto habendum loco, pie de ipso
1845 et honorifice loquendum, quae sententia vera est. Mihi tamem placet tertia: nam more Scripturae duplum dicitur abundans, et pleniore mensura traditum, vt Matt. 23.ver.15. De hypocritis dixit Christus quod suos proselytos faciant filios gehennae duplo ipsis maiores. et Apocal.18. De Babylone ait, Duplicate illi dupla secundum opera eius. h.e. pleniore mensura puniatur vt promeruit. Ita duplicatum accipio honorem, hoc est,
1850 benigne et plenius praestitum, quod fit vno stipendio hilariter soluendo, prompte et benigne alendo, ac vt par est colendo.

18 Dicit enim Scriptura, etc.

Propositio exposita est, in qua tria sunt: primum qui sint liberaliter alendi, scil. quibene praesunt: deinde quomodo liberaliter duplicato honore: tertio ad quos singulariter hoc spectat: ad eos qui in doctrina suam praestant operam vigilanter. Nunc
1855 propositionis additur confirmatio a pronuntiatis: estq. argumentum geminum: primum a veteri testamento

IN I. EPSIT. AD TIMOTH.

[p.133]

depromptum, alterum ex nouo. Mosis enim est sententia, Boui trituranti non obligabis os, de qua diximus, Cor.9.ver.9. Vnde hoc sequitur. Si boui benigne exhibendus est

1860 victus propter laborem, quanto magis homini docenti vigilanter et vtiliter? Christi vero est sententia, Dignus est operarius mercede sua, Matt.10.ver.10.Luc. 10.ver.7. In quib. sentiis obseruamus oportere esse non pigros boues, aut otiosos homines in foro, siquidem nobis velimus applicare id quod Apostolus hic docet. Deinde Scripturae nomine, iam tunc comprehensas fuisse Domini Cheist; sen tentias de religionis cura, etc.

19 Aduersus presbyterum, etc

1865 Quartus locus, de iudicio contra peccantes, videtur hic locus pertinere ad primum de moderatione adhibenda in corripiendis peccatorib. cuiusuis aetatis et sexus homines: nisi quod hic magis tractat forensem inquisitionem in peccata: illic vero in genere obiurgationisformam quae leuis et prudenter accommodata esse debet personis auditorum.

Propositio huius loci est, Episcopo danda est opera vt iudicia Ecclesiastica quam sanctissime administrentur.

1870 Partes a diuisione instituit. Nam peccatum aut latet, et ob id conuincendum est testibus: aut notorium est, nec habent opus peccator testibus, quia constat de peccato, aut etiam fatetur:

[p.134]

COMMENTARII

de vtroque hoc genere breuiter agit.

1875 Exorditur autem a peccato quod latet, vt solet in magnis viris, quales sunt praesides Reip, et Ecclesiae, de quorum peccato non facile constat propter authoritatem: isti si deferantur, inquirendum dicit, testibus, significans delatoribus non facile esse credendum. Deinde parcendum bonorum famae et nomini, ne ad quosuis rumusculos palam traducantur. Primum hic presbyterum accipio officio et aetate, hoc est, ministros Ecclesiae non damnandos nisi diligenti inquisitione habita: nec solum ministros, sed
1880 omnes personas aetate graues: quib. enim Dominus dedit bonum nomen, et aetatis grauitatem, hos oportet parentum loco colere. Ideo diligenter est cauendum, ne quid temere contra tales credatur delatoribus. Deinde, quia tales presbyteri erant iudices et Senatores Ecclesiastici qui alios ob peccata pro delicti ratione corripiebant, credibile est in multorum offensam incidisse, adeo vt non carerent obtrectatoribus:ne igitur temere
1885 quid contra ipsos credatur admonitione dignum fuit. Nec ideo sequitur, solum in his adhibendi sunt testes, in aliis sine testibus agendum est : imo quia in his grauitas requiritur in omni iudicio Ecclesiastico eam esse adhibendam docet. Sunt interim multa leuia et puerilia in quibus nec de famae nec nomi

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.135.]

1890 nis integritate agitur, in quibus non est opus fimili rigore. Statuamus igitur hanc communem regulam. In omni iudicio Ecclesiastico curandum est praesidi vt inquisitio in peccata mortalium pie et sancte fiat. Ratio est, quia si contra seniores fiat inquisitio, aetatis et grauitatis ratio hoc postulat: sin contra iuniores, idem postulat fraternitatis ius et regula naturae, Quod tibi fieri nolis alteri ne feceris.

1895 Deinde quia Apostolus in tali censura iubet adhibere testes, eosque plures secundum legem Mosis, duos vel tres, in quorum ore consistat veritas.

20 *Eos qui peccant, etc.*

1900 Altera est species peccantium, eorum scilicet qui notorii sunt, nec inquisitione opus Habent: in his quoque procedendum est pie et grauiter, sed non per testes, verum correptione: Ἐλέγχειν est peccatorem sic describere, vt limitato et agnito peccato certis argumentis ad poenitentiam ducatur, in peccato suo erubescat cognita eius magnitudine et spe veniae ad Christum impellatur. Itaq. non loquitur de confusione publica, quae nimis est immoderata apud quosdam, qui satyrice magis debacchantur in auditorum peccata, quam vtiliter. Addit rationem Apostolus, VT RELIQVI TIMOREM HABEANT, hoc est, iram Domini

COMMENTARII

[p.136]

1905 metuant, offensam eiusdem, quae fluit ex perpetrato peccato. Illustre igitur hinc ducitur argumentum, Timor in Ecclesia est confirmandus: ergo Ecclesiastica iudicia grauiter sunt administranda.

21 *Obtestor in conspectu Dei, etc.*

1910 Grauiissima obtestatione concludit locum de iudiciis Ecclesiasticis, quae argumenta aliquot suppeditat. Primum enim hoc genus dicendi non adhibet Apostolus nisi in rebus grauissimis, maximique momenti: cuius exempla supra aliquot vidimus, et infra cap. 6.ver.13. quoque habebimus: cum igitur de iudiciis Ecclesiasticis agens idem adhibeat, vtique pie et religiose sunt administranda. Deinde quia obtestatur per conspectum Dei, hoc est, prae sentiam eius: ex quo efficitur Dei esse iudicia, in quibus ipse velit esse praesens.

1915 Sciant igitur iudices Dei se esse vicarios, et inter iudicandum ad illius voluntatem respiciant, pronuncientque tamquam Deo praesente et inspiciente ipsorum corda. Tertio. PER CHRISTVM DEI FILIVM, scilicet iudicem superiorem ad cuius tribunal illis quoque olim sit subeundum iudicium. Quarto. PER ELECTOS ANGELOS, testes scilicet nostrorum iudiciorum, quae de aliis peccatoribus ferimus et consortes vitae aeternae, qui ad Christi Domini nostri tribunal spectantes

1920 erunt incorrupti iudicii Christi, quemadmo. dum spectatores fuerunt nostris iudiciis de fratribus peccantibus. Haec argumenta pondus addunt propositioni quam vno verbo refricat, VT HAEC SERVES.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

Ταῦτα primum refero ad iudicia Ecclesiastica, vt sit sensus, In his volo te quam sanctissime versari, nec solum te, sed vt alii idem faciant illis debes esse author et impulsor. 1925 Deinde ταῦτα potest quoque referri ad omnia praecepta hactenus tradita: sed prior sententia mihi magis arridet propter sequenda, κωρίς προκρίματος, nihil faciens κατά πρόκλη- σιν: duo enim haec commata pertinent ad iudiciorum formam. Πρόκριμα dicitur, quod iudex sumit sibi non ex actis et prolatis, sed domo secum affert aliunde ad ipsam causam: tale praeiudicium mirifice impedit veritatis cognitionem, hinc enim mox 1930 nascitur πρόκλησις, hoc est, inclinatio in vnam partem, causa etiam nondum cognita quum iudicia ante cognitionem debeant esse ἄκλιτα, hoc est, iniuncta et minime flexa:

post cognitionem vero ἔγκλιτα, hoc est, ad veritatis fauorem accommodata: vitia igitur iudiciorum sunt ὠρόκλησις, et πρόκριμα quae peccant anticipatione. Quare ταῦτα ad priorem sententiam refero.

[p.137]

22 *Manus ne cui cito imponas, etc.*

[p.138]

COMMENTARII.

1935 Quintus locus sequitur de impositione manuum: habet autem locus iste duo, πρώταιςιν et
ἄτιον. Propositio est, Episcopo danda est opera vt in eligendis ministris quoque prouidus
et cautus sit: nam peccatur hic quoque celeritate et praecipitantia iudicii, vt idoneum
iudices qui talis minime est. Manuum impositio illustre olim fuit symbolum veris
1940 ritibus adhibitum. In nouo Testamento ministerium Ecclesiasticum isto conferebatur,
testabaturque is qui manus imponebat se hunc dignum et idoneum iudicare qui alios
doceret: sic in Timothei electione et confirmatione fuit, supra 4 et infra 2.epistola cap.1.
Aliàs isto symbolojdona spiritualia conferebantur et visibili aliquo signo declarabat
se praesentem Spiritus S. vt Act.8.et 19. Alias sanationis erat argumentum verum et
minime dubium, Matt.9. in primatis filia, Marci 5.in principis synagogae filia. In
1945 veteri Testamento, vnde hic mos fluxit, symbolum hoc adhibebatur in electionibus et
confirmationibus, imperatorum, vt Num. 27.in electione Iosuae. In benedictionibus
confirmandis et conferendis, vt Gen.48. In deputanda cer ta aliqua hostia, Exod.29. etc.
De quibus suo loco a nobis est dictum.

Ratio propositionis est gemina: prior, Ne ALIENIS COMMVNICES PECCATIS
1950 hoc est,

IN I. EPIST. AD TIMOTH

[p.139]

ne reus fias corrupti ministerii. Cogitent hoc diligenter quibus electiones sunt conces-
sae, ne alie no peccato sese maculent, dum eligunt, admittunt, et confirmant ebrios,
scortatores, rudes et imperitos asinos, qui populum pietatem vel non docent, vel male,
aut pessimo exemplo doctrinam bonam conmaculant: quorum vocationem Deus nulla
1955 ratione approbat.

Altera est, TEIPSVM CASTVM RETINE, hoc est, si prouidus fueris vt praecipio,
hunc thesaurum retinebis, vt maneat coram Domino iudice ἄγιος, hoc est, innocens, qui
maximus est thesaurus, et omni laude et praemie humano superior.

23 *Ne amplius aquam bibas, etc.*

Sextus locus sequitur qui personale habet praeceptum: spectat enim ad personam
1960 Timothei, sed ita vt facile hinc constitui regula generalis possit. Sit igitur haec propositio
huius ius loci, Timotheo et ob id omni pio ministro ieiunium, aquae potio, et omnis carnis
castigatio sic temperanda est, vt valido corpore quam diutissime Christi Ecclesiae
prodesse possint. Ratio est, quia Apostolus hoc fi ne aquae potionem hic interdicat
Timotheo, et contra praecipit moderatum vini vsum. Aquae potio minus in nostris
1965 ministris habet periculi, quia saluberrima quum sit nostrae regionis aqua, tamen caute
illa vtuntur,

[p.140]

COMMENTARTI

- vino magis dediti, imprimis delicatioribus. Olim peccabant magis in defectu boni pastores, hoc est, vt minus vinum curarent, magis essent ὕδροπόται: quae laus est Musarum apud Ethnicos, ideo fontes limpidos et fluminum tractus accolebant. Hodie res conuersa est, ideo obseruent nostri οἰνοπόται, concedi illis in persona Timothei paululum vini, vt pitissando magis et gustando illo vtantur quam replendo et ingurgitando: nec minus est hoc peccatum in excessu quam quod in Timot heo timebat Apostolus in defectu, aquae potionem reddebat, sed languidum et ob id inutilem. Sic nostri vini potionem reddunt se morbidos, podagricos, chiragricos, fraeneticos, et aliis morbis sese corrumpunt: in quo multiplex est peccatum. Peccant in vinum ipsum, nimis exquisito vtentes, quum vulgaria illis non sapiant, nisi bis peregrina. Deinde exemplo pessimo aliis praesunt, luxu et deliciis effoeminati. Tertio, in suamet corpora quae morbis corrumpunt. Demum in officium suum et Ecclesiam, qui redduntur inhabiles et inutiles, interim saginandi otiosi.
- 1970
- 1975
- 1980 Ratio Apostoli est, contra aquae potionem accommodata, PROPTER STOMACHVM, inquit, TVVM, quia scilicet is frigiditate aquae corruptus etiam concoctionis officium non praestabat: hinc varii morbi et ex mor

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.141]

- bis languidum et inhabile ad tantum mu nus corpusculum. Nostrae hodie rationes instruendae magis sunt contra vini potionem quae nimium immoderata et impudens est apud ministros Christi.
- 1985
- 24 *Quorundam hominum peccata ante manifesta sunt, etc.*
- Epilogus est continens instructionem ac consolationem: videnturque haec comode superioribus cohaerere, si versum 23.includas parenthesi, eruntque haec verba antipophora: poterat enim dicere Timotheus, vix potero cauere hy pocritas quo minus sese insinuent et ingerant vtcunque sim prouidus et seuerus examiner: malum enim occultum est saepe, vt quid sequendum sit seire non possit. Respondet igitur Apostolus concessione. Verum est, impietas in multis occulta latet, attamen semper latere non potest: aut enim manifesta sunt peccata quae κρίσιν et iam facilem efficiunt.
- 1990
- Haec peccata praecedunt iudicium et informant nos quid sequendum sit et inter examinandum notoria saepe fit ruditas, inhabilitas, stupor et inscitia Scripturae. Id totum deducit te ad certam crisin. In aliis latent, attamen post crisin produntur, vt superbia et arrogantia, quae se prodit, si hypocrita fuerit admissus, nam vestis virum faciet, et magistratus
- 1995
- [p.142]

COMMENTARII

- illum arguet, hoc est, mores mutabit iam euectus ad aliquam dignitatem. Illa licet sequantur crisin factam, tamen correctionem admittant, vt talis iterum deponatur comode, matureque adhibeatur morbo remedium. Sic dum censura peccantium agitur, quidam adeo callide sua peccata possunt tegere, vt nullis argumentis aut testibus satis conuinci
- 2000

poss int. Hi impediunt actibus iudicia sana, vt statui certo non possit: attamem deinceps sequetur, inquit, vt notoria fiant. Dominus enim non fert ista monstra vt semper lateant sub ouilla veste. Interdum per ipsam crisin declarantur, vt in Actis, Ananias et Saphira
2005 produntur ipsa crisi, quam SpiritusS. per Petrum fecit. Itaque consolatio non habet locum, constanter exploranda omnia in censuris, in examinibus seu peccantium seu eligendorum ministrorum fore vt iudicia nostra non semper fallantur, si non in actione produntur, certe paulo post manifesti fient.

25 Similiter et bona opera, etc.

Contrarium membrum de bonorum innocentia, quae itidem vel notoria fit, per ipsam
2010 in quisionem vt certa sit crisis: vel latens in actione post crisin suo tempore patefiet. Consolatio et in hisest, Veritatem semper latere non posse quin patefiat: temporis enim est filia.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.143]

CAPVT VI. V

ARIOS persequitur locos hoc capite quos ordine recensebimus. quo facilius sit illorum deinceps explicatio. Primum, disserit de officio seruorum in suos ordinarios heros.
2015 Deinde, describit schismaticos, vt eo commodius vitari possint. Tertio, agit de vera animi sufficientia qua sua sorte homines contenti sunt, nihil insuper appetentes. Quarto, contra auaritiam disputat propositis incommodis, quae ipsos auaros solent comitari. Quinto, sermonem ad Timotheum conuertit, et hortatur iterum ad officium in Ecclesia quam vigilantissime exequendum. Sexto, diuitibus suum praescribit decorum quond ab ipsis
2020 requirit pietatis professio. Septimo, de mum breui epilogo totam epistolam concludit. De his ordine audiemus ipsum Apostolum, fingulis locis suas quoque constituentes speciales propositiones.

1 Quicumque sunt sub iugo serui, ett

Locus est primus de officio seruorum erga suos heros. Hunc locum etiam habuimus ad Eph.6.v.5.ad Col.3.V.22.et habebimus infra ad Tit.2.V.9.1.ep. Pet.2.V.18, quibus
2025 consonant illa quae ad Rom.13. habentur. Hoc loco Apo

[p.144]

COMMENTARII

stolus hunc ordinem seruat. Initio dat praeceptum quod seruis est sequendum: mox addit praecepti rationem: tertio respondet impatientiae seruorum, de fidelibus dominis excipientium : quarto, hoc ipsum firma ratione probat: quinto demum concludit locum. Sunt illa, πρότασις, αἴτιον, ἀνθυποφορά, κατασκευή, et συμπέρασμα.

2030 Propositio est in illis verbis, QVICVNQVE SVB IVGO SVNT SERVI, PROPRIOS HEROS OMNI HONORE DIGNOS IVDICENT. Praeceptum est, cuius sententia sit, serui dominis suis officium suum omni reuerentia quam promptissime debent praestare.

Qui serui sint describit, οἱ ὑπὸ ζυγὸν, eos humilitatis admonens a qualitate conditionis: sub iugo sunt, igitur patientia opus est. Item iugum hoc excuti propria autoritate
2035 non debet, quemadmodum iumenta subiugata non laudantur si excutiant illud aut recalcitent. Hoc agnoscant serui, praesertim pietatem profitentes. Deinde addita est

2040 clausula vniuersalis ὅσι, admonens etiam eos qui sunt quacunque ratione superiori potestati subiecti, debere obedientiam praestare his quibus subiecti sunt, quales sunt subditi erga magistratum, famuli, ancillae, clientes, discipuli et similes personae. Obedientiam debent his quibus Dominus eos subiecit, quos

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.145]

notanter hic exprimit Apostolus, ἰδίους δεσπότης vocando. Dicuntur autem ἱδιοὶ iure diuino et humano: Deus enim in populo suo seruitutem approbavit, imo concessit etiam piis, ut in casu necessitatis libertatem propriam vendere possint et assumere heros sibi quorum imperio regerentur: quanquam semper velle seruum esse in suo populo Deus ignominiosum iudicavit. Deinde iure Gentium iustum est ut hi qui vel bello seruati essent, 2045 vel empti pecunia, vel nati in seruitute, vel suo aliquo vitio libertatem amisissent, fideliter seruiant suis dominis. Itaque seruus perfidus et impatiens peccat in rem propriam. Omni honore dignos iudicare, est simplici animo pie sentire de hero suo, prompte res ipsius et commoda procurare, et constanter illi bene velle: laudantur in seruo, candor, animi promptitudo, et voluntatis constantia, etc. Vide locum de seruitute.

2050 Ratio Propositionis, NE NOMEN DEI, ET DOCTRINA BLASPHEMET VR: grauissima est illa ratio apud pias mentes. Omnes enim ope rationis dare debemus, ut nomen Domini per nos sanctificetur, quemadmodum petimus in oratione Dominica. Discimus deinde hinc per inobedientiam subditorum praesertim sernilem impatientiam blasphemari nomen Dei: fit ad totam vitam argumentum facit, quae si flagitiosa sit

[p.146]

COMMENTARII

et professioni minime respondeat, nomen Dei blasphematur: sic argumentatur Apostolus ad Rom.2.V.24. Iudaeorum moribus effectum ut nomen Domini male audiat apud Gentes, quemadmodum et D. Petrus scribit 2. epistola 2.V.2. de falsis doctoribus. Hac ratione in primitiua Ecclesia magnam et indignam inurebant veritati notam serui, qui praetextui libertatis Christianae sese iugo seruitutis cupiebant eximere. Hinc. n. Ethnici clamabant, Ecce haec illorum est doctrina, reddit nobis seruos seditiosos, et mancipia ad arma incitat: quae calumnia, doctrina fuit diluenda: deinde seruorum constantia in seruitute. Ideo grauissimo argumento eos vrget, ne Dei nomen ipsorum re bellione calumniam patiatur. Altera ratio est, candem calumniam ad doctrinam Euangelii spectare, 2065 quo genere vehementer peccarunt nostro saeculo reflorescente vera Euangelii doctrina Catabaptistae, qui miseram rusticam turbam ad arma incitarunt libertatis Christianae praetextu. Nam cursum Euangelio praecluserunt apud multos qui clamabant, Ecce hoc illorum est Euangelium, seditionibus omnia complere. Contra hic docet Apostolus, hoc ipso nomine imprimis cauendas seditiones, et seruilem rebellionem, ne doctrina Christi calumniam patiatur apud infideles.

2070 2 Qui vero habent fideles dominos, etc.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.147]

Occurrit Apostolus serui impatentiae, ac eripit ei firmamentum defensionis suae. Primum igitur hic obseruetur superiora pro prie loqui de obedientia, quam debemus etiam infidelibus dominis: alioquin praeoccupatio haec non commode haberet locum. Valebat igitur argumentum a maiori, si enim etiam impiis est par endum, ergo multo
2075 magis fidelibus dominis. Verum Apostolus respexit hic ad defensionis firmamentum: impatientes enim seruitutis dicebant: Ecce Christianus sum factus, et herus meus quoque: cur ioitur me non manumittit? sum illius frater, et in Christo, neque liber neque seruus debet esse, sed noua creatura: id non perpendit herus meus, volo igitur ipse sumere quod ingratus herus Christo non vult dare: sic serui videntur fraternitatis Christianae
2080 nomem arri pisse ad praetextum rebellionis. Quo docemur apud hy pocritas, honoris et sortis Christianae ae qualitatem contemptum parere: et quia in fide est honoris quaedam aequatio omnium fidelium, in Baptismo vero sortis, ideo mox prorumpunt in has cogitationes, quas hic damnat in seruis Apostolus. Propositio est, fideles heri non contemnendi sunt seruis suis, h. e. fideliter etiam his est seruiem dum non minus quam
2085 plane impiis, qui conuersi
nondum sunt. Firmamentum ipsorum seruorum eratifratres sunt, ergo fraterne nos debebant

[p.148]

COMM ENTARII

dimittere, id non faciunt, causam igitur praebent nobis ipsos contemnendi. Respondet Apostolus, non recte hoc effici: imo ob hoc ipsum magis diligendos. Fidelis tibi contigit
2090 dominus: ergo magis debes illi seruire propter communem professionem. Approbatur hoc loco manifeste seruitus. Deinde noncon cedendum seruis excutere iugum: et impium esse praetextum qui ex Euangelio petitur ad defensionem seditionis. Deinde sunt ἀγαπητοί, id est, dilectione: ergo non vr gendum illis officium seruitutis: vel ἀγαπη-
2095 τοί sunt Deo et Christo: ideo abs te non sunt contemnendi. Sed malo ad seruos referre, sic enim magis illos stringit argumentum in sequentibus, qui beneficium recipiant, hoc est, dominos fideles ob hoc ipsum dignos esse qui a seruis beneficio afficiantur: nam fideles humanius sua mancipia tractant, ob quam humanitatem digni sunt vt serui fideliter administrent. Alii ad Deum ista referunt. Sequatur quisque quod sibi videbitur confor
me esse pietati.

Haec doce et hortare.

2100 Conclusio est loci prioris. Docere est ex scripturis ostendere credenda et facienda. Nam causas reddimus doctrinae ex scriptura. Hortari autem proposito conmodo aut inconmodo ad eadem auditores incitare. Vtrunque faciendum est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.149]

ministro: docendi sunt serui, ne propter fidem conditionem suam deserant, idque ex semptura: deinde incitandi sunt ad obedientiam proposito praemio, honestate, vtilitate
2105 rei, etc

3 *Siquis aliud docet, etc.*

Secundus locus de cognoscendis et cauendis schismaticis. Locus iam partim tractatus est sup.c.1. et ad Rom.16. Phil.3. et 2. ad Tim.3. vers.6.ad Tit.3. In presentia colligantur notae quibus schismatici cognosci possunt.

2110 Prima est ἑτεροδιδασκαλεῖν: id quid sit diximus sup.cap.1.ver.3. ἕτερον dicitur quidquid Sacris literis conforme non est, hoc est, nec τὸ ῥητόν, nec διάνοιαν inde habet. Ideo Apostolus hoc vitium opponit hic sanae doctrinae Domini nostri Iesu Christi, hoc est, verae interpretationi Propheticae scripturae, a qua quidquid ἕτερον est, hoc est, alienum reperitur, id totum schismaticum est, et ob id cauendum. Porro schismaticos libenter declarari suis opinionibus certum est : volunt nouae sententiae videri reperto-
2115 ideo figmentis delectantur, et siquid ex officina rationis subtile possint depromere, vt videre est in Eutyche, Arrio, Nestorio, aliisque, et hodie qui veteres haereses renouant hanc ipsam notam manifeste in se produnt.

4 *Inflatus est nihil sciens, etc.*

COMMENTARII

[p.150]

Altera est nota, iidem etiam superbi et arrogantes sunt, τύφωσις et τύφος dicitur μετα-
2120 βατικῶς, inflatio, arrogantia, fastus, sumpta metaphora a typhonico vento, quem veteres crediderunt hominibus mentem ac rationem adimere: hinc δεινὸς καὶ ὑβριστὴς ἄνεμος dictus fuit, quia hoc vento correpti insanire ac delirare credebantur. Et est reuera arro-
2125 gantia, delirium intolerabile piis: mag nifice enim de se sentiunt, et plus quam oportet sibi tribuunt, aliis facile detrahunt, praesertim in his qui de ipsis non magnihct videntur sentire. Hic morbus hodie nimium frequens est, non solum inter schismaticos, sed eos etiam qui longe abesse videri volunt a schismate.

Tertia nota est, NIHIL SCIENS: ignorantia igitur schismaticos etiam comitatur, non est illa docta et pia ignorantia, quam Augustinus etiam fateri non erubuit: sed veritatis inscitia turpis, quae sibi plurimum sapere videtur: ideo effrons et impudens est, temere enim iudicat et pronunciat: ideo dici solet, Inscitia nihil esse impudentius. Ἐπιστήμη
2130 rerum est verarum, quae cum Dei iudicio congruunt: sic in fide quae analogae sunt religioni Christianae, et sanae doctrinae respondent, sunt ἐπιστημονικά. Schismatici igitur quum ab analogia fidei

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

ertent, recte dicuntur nihil scire, vtvt docti videantur, quia ad finem veritatis non perue-
niunt.

2135 Quarta est, νοσῶν περί ζητήσεως καὶ λογομα- χίας, id est, morbidus est circa quaes-
tiones et verborum pugnas: supra quoque capite primo damnauit ζητητικὸν καὶ μυθικόν:
infra ad Titum capite primo, versu Io.ματαιολογία dicitur, quia his quaestionibus frustra
omnis cura impenditur. Hoc loco grauissime deterret ab eo vitio subiecta turpitudine.
Νόσος enim est quod lae dit naturalem vitae actionem : in religione autem νόσος est
2140 studium litigandi, et curiositas quaestionum nouarum, quod ipsam quoque laedit ac-
tionem vitae renati hominis: ideo quam diligentissime haec vitia cauenda sunt. Habes

euidenter notam schismatici hominis, morbidum esse quodammodo, et ad insaniam
 vsque se quaestionibus nouis macerare, Considera hic quaestionum diuersitatem: in The-
 ologia alia est vtilis quaestio et pia ζήτησις εὐσεβείας, quae in Sacris literis fundamentum
 2145 habet, et ad cognitionem veritatis, aut ad mores renati hominis confert: vt quaestio de
 fide, de bonis operibus, de via ad salutem, etc. Alia est ζήτησις νοσώδους, morbida, quae
 Christi meritum obscurat, bonis obest moribus, aut ad cognitionem veritatis [p.151]
 [p.152]

COMMENTARII

nihil confert, qualis est quaestio de purgatorio, de inuocatione sanctorum, de operibus
 condignis, et congruis, de intercessionem sanctorum pro nobis apud Deum, etc.
 2150 Λογομαχία disputationum est vitium, quam do de rebus ipsis constat, lis saltem de
 vocibus est ac phrasi: oportet autem in vsu vocum faciles esse quando de rebus constat,
 quod facile agnoscunt moderata ingenia quibus dissidia displicent: sed schismatici, vt
 in aliis, ita hic quoque difficiles sunt. Ideo Apostolus morbum esse dicit, hoc est, animi
 vitium: morbus etiam est, quia causa mala suscipitur. Vt enim simplex est veritatis
 2155 oratio, sic falsi callida sit defensio oportet: sic Eurip. eleganter dixit, ἄ- δικος λόγος,
 νοσῶν ἐν ἑαυτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν
 Quinta nota est, Ex QVIBVS EFFICITVR INVIDIA, CONTENTIO, BLASPHEMIAE,
 SVS HICIONES MALAE, IMPROBAE EXERCITATIONES. Ab effectis describit
 schismaticam doctrinam, quorum turpitudine deterret nos a schismaticis studio. Effecta
 2160 turpia et perniciose non possunt non ab impia deduci causa, huc referuntur effecta perni-
 ciosa schismatis ergo ipsum schisma perniciosum esse oportet. φθόνος est rei bonae,
 hoc est, mali dum bonos virtutibus pellere vident, inuident, non quod tales esse vellet,
 sed quod ipsis similes in malitia omnes non sint.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

Ἔπις, contentio ex rationum collisione nascitur, et fere praecedat inuidiam: nam virtus
 2165 demum cognita patitur φθόνος.
 Blasphemia accipitur vel in viros bonos: sic Athanasius infinitas calumnias, et
 maledicta ab Arrianis, vel in ipsum Deum; fiunt enim schismatici etiam in Deum tandem
 maledici, et dubitant de eius clementia, praescientia, cura pro piis, de Christi diuinitate,
 merito ipsius, et similia infinita rapiunt tandem in dubium.
 2170 Suspiciones malae sunt, quibus bonos viros immerenter obruere conantur, quod
 vitium hodie multos latet: nascitur illa suspicio ex praeiudicio quodam prauo quod
 malae mentes concipiunt de aliis, hinc mox in vnam partem inclinans nascitur suspicio,
 quam effundunt et spargunt in vulgus non cognita veritate. In quo cum schismaticis
 multi hodie communicant.
 2175 Παραδιδρατρίβαί, et hic fructus est schismaticorum: non quiescunt sua spargere, ideo
 exercitia adhibent. Διδρατρίβη est idem quod γυμ- νασία, estque vox media: bonorum
 enim, et malorum est. Malorum hoc loco exercitiorum habes exemplum: nam παρὰ
 praepositio significationem primam limitat, malamque facit. Exempla peruersarum
 exercitationum, in scholastica Theologia obuia sunt, vt apud mona [p.154]

COMMENTARII

2180 nachos, peregrinationes, humicubationes, vigiliae, inediae, cantus, aliaq. satis testari possunt.

Hominum mente corruptorum, etc.

Ostendit ad quos spectent notae positae: nimirum testimonia esse reprobis hominis, quantumvis simulet pietatem. Corruptos mente intelligo schismaticos, qui diuersam ab Apostolica tradunt doctrinam. Corrupti autem sunt primum animi malitia, deinde studio

2185 corrumpendi etiam alios: vide infra ad Tit. 1. dicuntur φρεναπάται, deceptores mentium.

Est autem οθορά in Scriptura sacra quidquid cursum ad salutem impedit, et morum integritatem vitiat. Sit igitur haec sexta prietas schismaticorum, quod corruptas habeant mentes.

Septima est, PRIVATI VERITATE, veritas Christus est, ipso dicente Ioan.4. Item cap. 2190 17. Sermo tuus veritas est. Huius doctor et explicator est Spiritus S. Itaque et Christo et Spiritu S. et vera Scripturae notitia carent schismatici, dum priuati sunt veritate.

Octaua est, PIETATEM PVTANT QVAESTVM ESSE. Exemplum habes in Simone Mago, qui donum Spiritus Sancti pecunia emere voluit vt illi lucrosa esset facultas edendorum miraculorum: hi dicuntur ad Rom.16.ver. 18.non Christo, sed ventri suo

2195 inseruire, et ad Tit.1.ver.11.docentes quae non oportet turpis lucris gratia.

IN I. EPSIT. AD TIMOTH.

[p.155]

HOS DECLINA. Conclusio est loci de vitandis schismaticis: sensus est, nihil cum his commune tibi sit, nec in doctrina, nec moribus.

6 Est autem quaestus magnus, etc.

Tertius locus, vbi quaerenda sit vera αὐ- τάρκεια, nimirum in Christo, qui veras opes animi largitur. Cohærent autem superioribus ratione praeoccupationis: negauit prius pietatem conuertendam in quaestum. Nunc suo quodam sensu permittit quaestum in 2200 illa, scilicet adsit animi moderatio boni consulentis qualemcunque prae sentem statum. Vide locum περί τῆς αὐταρκείας.

7 Nihil enim intulimus, etc.

Moderationem suadet ab ipsa natura quae nudos nos genuit, et nudos etiam recipit: simile habes apud Iobum cap.1.omnia in morte nos destituunt, opes, aurum et argentum, 2205 amici, gloria, honor: ad quid igitur immoderatum harum rerum desiderium?

8 Habentes autem alimenta, etc.

Alterum argumentum contra quaestus desiderium, quia necessariis tantum fruimur, reliqua vt superflua relinquimus: necessaria autem, sunt secundum naturam, victus et amictus. His igitur contentos esse oportet.

9 Qui autem volunt ditescere, etc.

Locus quartus contra auaritiam, quam in

[p.156]

COMMENTARII

2210 schismaticis taxauit : rationibus autem firmis remouit a pio Christi seruo. Iam expresse morbum ipsum describit a suis fructibus. Πλουτεῖν opponit autarctiae, et animo qui victu et amictu qualicunque est contentus. Qui aliud etiam ad ornatum vult habere, et ad voluptatem, hunc quae maneant pericula, ostendit.

Primum, INCIDVNT IN TENTATIONEM, scilicet Satanae, qui varia consilia dutescendi clam suggerit, omnibique sive modis animum inflammatum incitat. Deinde has tentationes sequitur laqueus, hoc est, illae angustiae ex quibus non possunt emergere, quemadmodum auibus ponitur esca, quasi tentatio ad laqueum, ad quem si ingrediantur, egredi non datur. Tertio varis cupiditatibus agitantur, insomnes saepe ducunt noctes, contabescunt curis, amore, odio passim laborant, quibus submerguntur in corporis perniciem, quae est ὀλεθρος, et animarum interitum, quae est ἀπώλεια.

2220 *10 Radix enim omnium malorum, etc.*

Effectorum est confirmatio ab ipsa natura petita auaritia, cui mox annectit noua effecta: confirmatio habet definitionem: dicit enim quid sit auaritia, scilicet. Est radix omnium malorum. Radix dicitur μεταβατικῶς: est enim radix proprie plantarum, sed transfertur vox illa ad ea quae principii vicem et

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.157]

2225 originem signifieant: vt apud Pindarum de Therone, quia Thaesandro genus duxit, scribitur, ὅτεν σπέρματος ἔχοντι ρίζαν, vnde generis habet radicem. Auaritia quoque aliorum vitiorum respectu, origo et principium est:quemadmodum enim radix oris vicem habet, vnde in reliquis plantarum partes per stipitem succus naturalis transfertur, et inde in minores partes seu foliorum seu fructuum distribuitur: sic auaritia materiam et alimentum suppeditat malis omnibus. Nam auarus etiam facile fit periurus, facile iniustus, impostor, maleficus, homicida, hypocrita, religionis verae abnegator, et nihil non faciet lucri causa. Hinc ad Coloss.3. dicta est auaritia idololatria, et ipse auarus idololatra ad Eph. 4. quia opibus tanquam Deo seruit. Et hic Apostolus inquit, QVOD AVARITIAE STVDIOSI QVIDAM ABERRARINT A FIDE, quia nemo potest duobus dominis seruire, Deo et Mammonae, qui et ipse Deus haberi vult. Referatur igitur et hoc ad effecta, auaritia euertit fidem, et est causa vera infidelitatis: ergo studiose est cauenda omni quidem pio, imprimis vero ministro Christi. Porro caute loquitur Apostolus, τινὲς, inquit, non omnes igitur, at certe maior pars, quia Christus dixit difficile esse talem ingredi in regnum caelorum, quod mox respectu Dei mitigat, apud quem omne

[p.158]

COMMENTARII

2240 verbum sit possibile: potest igitur auaros seruare, vt Zachaeum forte et Mattheum: Publicanos enim auaros fuisse probabile est. Verum exempla talia admodum rara sunt, et mali metus maior quam vt vitium hoc veniam mereatur.

Alterum effectum est, quod non solum fidem euertat, sed doloribus multis conficiat homines: mala enim conscientia eos vrget, insomnes ducunt noctes, cibum et potum

2245 nunquam quiete sumunt, sursum ac deorsum cursitant, animum curis, corpus laboribus conficiunt. Quod emphatice Apostolus expressit περιέτειραν, quot enim sunt cogitationes et conatus, tot sunt tela et aculei in animo auari, quibus vulneratur et transfoditur.

11 Tu vero homo Dei, etc.

2250 Quintus locus huius capitis, in quo grauiter hortatur Timotheum ad officium in Ecclesia quam vigilantissime praestandum. Conuertit orationem iterum ad personam Timothei, vt fit in transitionibus, ac complectitur duas diuersas propositiones: vnam fugiendorum, alteram sequendorum, quas sic complectamur: Timotheo et omni pio ministro est curandum vt quiquid vel in dogmatibus fidei sanam laedit doctrinam, vel in moribus vitae innocentiam euertit, omnibus modis vitetur. Contra virtutes quae vel in docente

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.159]

2255 requiruntur, vel in genere innocentiam vitae concernunt, quam studiosissime exprimat. Priorem partem vno commate expressit Apostolus, haec fuge, ταῦτα φεῦγε. Ταῦτα accipio de auaritia et iplius fructibus, quae immediate praecesserunt: deinde ad reliquavita transfero quae in hac epistola hactenus prohibuit, qualis est negligentia in docendo, temeritas in eligendo, importunitas in corripiendo, oscitantia in orando. Ταῦτα, HAEC
2260 OMNIA FVGE, quia res periculosae sunt in ministerio. plusque nocent quam prosint et docenti et auditoribus: sed Apostolus nouo hic vtitur argumento a persona ipsius Timothei petito. HOMO DEI ES: ergo ista tibi sunt fugienda. Dicitur homo Dei renatus et qui Spiritu Dei regitur, ac viuit ad voluntatem Dei.

2265 Videant igitur ministri vt sint homines Dei ex vita et propriis moribus, ne sint homines Satanae

Alteram partem, seu ἀντιπρότασιν copiose persequitur, quia sub finem epistolae omnes animi affectus cupit effundere, ac variis modis Timotheum ad officium animosum reddere: ex ordine videamus.

2270 Primum proponit illi virtutes persequendas, ex quibus facile colligi potest quid in contrario membro ταῦτα φεῦγε, comprehenderit.

COMMENTARII

[p.160]

Enumerat hic sex ordine virtutes. 1. IVSTI TIAM, quae vinculum est humanae societatis, ac imprimis auertitur ab auaris, qui iusti et aequi nullam rationem habent. 2. PIETATEM, εὐσέβειαν, quae est verus Dei cultus, quo Deus vt vult adoratur et colitur, estque iustitia quaedam in Deum. Ideo ab auaris quoque violatur, et ab idololatria, superstitione,
2275 impietate, etc. 3. Tertia virtus est, FIDES, hoc est, totius professionis Christianae cura et assiduum studium. 4. Quarta, DILECTIO PROXIMI : fidei fructus est, quo proximum amplectimur Dei et veritatis amore, nihil nostri quaerentes, ad externa concernit. 5. Quinta est, TOLERANTIA, quae est fortitudinis species, aduersa quaeuis Christi nomine aequo tolerans animo, etiam cum vitae periculo. Inde Graecis dicta est ὑπομονή, quod perduret
2280 reb. aduersis, h.e. minime frangatur. 6. Sexta virtus est, MANSVETVDO, quae est lenitas in ferendis et corrigendis fratrum infirmitatibus. Hae virtutes persequendae sunt.

Ex quo discimus eas ad officium renati hominis pertinere, imprimis vero ad ministros: unde falsum est dogma vulgi, nihil referre quomodo viuamus, modo recte credamus.

Ratio est, quia ut credimus, sic viuimus, et ut uiuitur, sic creditur. Deinde admonemur

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.161]

2285 has virtutes nunquam plane a nobis in hac vita possideri: sed ex parte, semperque fugaces in nobis esse, ut perpetua venatione et insecutione sit opus.

12 Decerta bonum certamen, etc.

Secundo loco proponit illi agonistica. quae ad officium Ecclesiasticum proprie etiam spectant. Agonem vocat fidei, officium ipsius, quo fides imprimis ornatur et promouetur, et recte quidem: vita enim hominis pii per se dicitur et militia, magis igitur ministri vita
2290 talis videri debet, qui non simpliciter Christo militat, sed inter antesignanos positus est. Hoc igitur vult Apostolus, ut Timotheus suae vocationi diligenter inseruiat. Vocat autem καλὸν ἀγῶνα, ut rei honestate et simul difficultate ad vigilantiam excitet: sunt enim καλὰ honesta et simul difficilia.

Tertio loco proponit ei apprehendenda, ad quae tanquam vltimum finem respiciat, quo pertinet vita aeterna: nam ista laborum omnium praemium et finis tandem erit. Dicitur vita aeterna status iste, in quo ad imaginem Dei restituemur, quae hic incipit per regenerationem, perficitur post mortem. Haec restitutio et reparatio naturae secundum primam conditionem nobis ardentem est affectanda. Ratio est, quia ad hanc vocati sumus, ideo toties dicitur ut digne Deo et vocatione no

[p.162]

COMMENTARII

2300 stra ambulemus. Indignus igitur vita aeterna censendus est, quia innocentiae non studiosus, qui in officio negligens est.

Altera ratio est propria Timothei et confessorum, QVIA CONFESSVS ES CORAM MVLTI TESTIBVS. Vis est argumenti, Quae semel cum laude sumus confessi, in his constanter debemus persistere: sed tu hoc iam fecisti, et quidem coram multis testibus.
2305 Ergo, etc. Vbi et quando hoc fecerit Timotheus, non satis liquet. Primum hoc fecit in conuersione factus ex professo Christi sectator, quam professiorem Baptismo admisso obsignauit: deinde in electione ad ministerium, vbi non solum Christianum sese est professus, sed inter hos fore doctorem et ministrum frugi. Tertio, idem confessus est forte coram tyranno aliquo vel in vinculis cum vitae periculo, quo inclino, quia καλὴν vocat
2310 confessionem, hoc est, speciosam et cum periculo coniunctam. Deinde quia addit factam esse coram multis testibus, h.e. intrepide, contempto omni vitae periculo: quod qui praestitissent, postea singulari titulo dicti sunt confessores, martyribus proximi. Praeterea hoc sensu postea fecit mentionem confessionis Christi, quae ut exemplum profertur constantiae in aduersis pro veritatis testimonio. Itaque pathetice vrget Timotheum prius
2315 cum peri

IN I. EPSIT. AD TIMOTH.

[p.163]

culo vitae praeclare te gessisti, perge igitur magno et forti animo in coeptocursu.

13 Denuntio tibi coram Deo, etc.

Quarto loco seruanda illi proponit ea quae hactenus tradidit, magna et sanctissima contestatione: ac vt res maiori pondere et affectu a Timotheo audiretur, contestat ionem geminam praemittit. Ducitur argumentum a Dei prae sentia et potestate.

2320 Coram Deo enim geri dicitur quod singulari illius timore agitur, cumque inspectore et animaduersore Deo. Omnia quidem illi praesentia: sed illa imprimis coram ei dicuntur, quae curat et promouet, aut quorum neglectum singulariter punit. Sic a potentia quoque, VIVIFICAT OMNIA: ergo oportet magno illius timore in officio versari, habet enim vitae et necis potestatem Et a Christi exemplo, QVI SVB PONTIO PILATO CONFES-
2325 SIONEM ILLAM SPECIOSAM STATVIT. Confessionem hanc explico ex cap.18. Ioan. Deinde refero ad totam historiam Passionis ac mortis. Vnde efficitur, ministros exemplo Christi debere in confessione veritatis contra omnia vitae pericula quam constantissime perdurare, et ob id in officio etiam extra periculum esse fortes.

14 Vt serues hoc mandatum, etc.,

2330 Redditio est, continens instituti propositionem, significat se obtestationes illas at-
tuliffe,

[p.164]

COMMENTARI

vt in officio sit quam diligentissimus. Ἐντολὴν accipio pro officii praecepto: scopus enim epistolae huius est, vt quam vigilantissime exequatur officium suum in Ecclesia Ephesina. Itaque ad hoc praeceptum pertinet quidquid hactenus dixit de sana doctrina retinenda et et propaganda: de sectariis vitandis, de electione ministrorum grauiter obeunda, de
2335 mo deratione et lenitate corrigendi peccatores, de precibus assidue habendis, de vitando omni vitae scandalo. Quo facit quod addit, τηρῇ- σαί σε ἅπλητον καὶ ἀνεπίληπτον, nam inculpatus esse et labe carere aliter non potest omnis minister nisi illa seruet Apostoli praecepta, cūm ἐντολὴ tamen maneat ἅπλητος et ἀνεπίληπτος. Quod addit ad finem de apparitione Do mini, habet argumentum a spe praemiorum et metu poenarum: nam
2340 iudex ille erit et reddet singulis pro factis suis condigna. Absolvit argumentum ab apparitione Domini sumptum. Ac cauet tergiuersatione impiorum, qui solent opinione longae morae insolentius peccare: hos reprimit dicendo, Ve niet tandem quod praedico. Sunt autem ἴδιοι καιροί, ea tempora, quae iudicio nouissimo de putata sunt. Ideo nihil agunt peccatores sese consolando diutina mora, quia quod Christu

15 Quem temporibus suis, etc.

2345 iudex nondum venit, non probat illum nun

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.165]

quain venturuin, sed tempora nondum esse completa, quae vbi cursum absoluerint, indubitanter aderit iudex. Iudicium hic commenditur a maiestate authoris. Explicantur igitur hic encomia diuinae maiestatis. Primum μα- κάριος dicitur natura sua, quia hanc in sua

2350 habet potestate: deinde effectiue, quia nos infelices beatos reddit: denique quia a nobis
debitis laudib.ornatur propter beneficium redemptionis. Secundo loco dicitur SOLVS
POTΕης, δυνάστης dicitur respectu impiorum et Satanae, quos refrenat et sua potentia
superat. Δύνω enim est ὀπλίζω: dicitur igitur δυνάστης, quia vitae et necis plenum habet
ius, et quidem solus: nam quidquid vitae et imperii est, id totum a Deo descendit. Tertio,
2355 REX REGVM. Regis nomen Deo recte tribuitur propter patrociniū quod suis praebet:
ad hunc enim refugium habent, et in eo quaerunt et reperiunt fundamentum: quo facit
etiam nominis ratio: Βασιλεὺς enim dicitur quasi τοῦ λαοῦ βᾶσις, id certe agnoscunt pii.
Quarto, DOMINVS DOMINANTIVM: Κύ-ριος oeconomicon est vocabulum, nam
vxor et liberi proprie patremfamiliās κύριον vocant: serui vero δεσπότην. Agnoscunt
igitur sancti Deum κύριον, hoc est, rectorem Ecclesiae suae, qui alias dominationes
2360 omnes superat.
Quinto, QUI SOLVS HABET IM

COMMENTARII

[p.166]

MORTALITATEM, et solus potens est, non excludens alias potentias, sic solus est
immortalis, hoc est, natura sua, eamque sic possidet vt eam largiatur quibus velit:
sic Angelicas naturas immortales fecit: hominis animam: tandem etiam corpora post
2365 resurrectionem eadem ornabit.
Sexto, LVCEM INHABITANS INACCES SAM: lucem dicit illam ineffabilem vitae
aeternae beatitudinem, quam opponit tenebris, hoc est, terrori et cruciatibus impiorum:
Deus igitur lux est, hoc est, ipsamet maiestas felicitatis, hanc possidet vt proprium
bonum. Ἀπρόσιτον autem dicitur, quia ratio hominis et vis eloquendi hic deficit: melius
2370 et facilius dicimus quid non sit, quam quid sit. sic 1.Corin.2.vers.9. in cor hominis
non ascendisse, nec oculum vidisse, nec aurem audiuisset illam maiestatem diuinorum
bonorum. Hinc est quod in rebus diuinis caeci sumus, quam infirmitatem hic agnoscere
debemus, inuia sunt nobis omnia diuina et quid quid nobis hic contingit cognoscendo,
id totum gratiae Dei est. Agnouit hoc Aristoteles cum diceret oculos nostros caecutire in
2375 rebus diuinis, quemadmodum noctuae oculi in luce meridiana, sed causam ignorauit,
hanc nos docent sacrae literae, peccatum scilicet, quod nos imagine Dei priuauit.

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.167]

Septimo, QVAM NEMO VIDIT HOMINVM, NEC VIDERE POTES: et haec laus est
diuinae maiestatis, quia adeo sincera est vt effugiat hominis oculos. Hinc dictum est Mosi,
Exod.33. Nonvidebit me homo et viuet, ratio est in peccato, quod Dei prae sentia ferre
2380 non potest. Inde fuga et trepidatio primum coepit in primis hominibus cum peccassent.
Hinc crassus est redditus visus oculorum et caecus, vt Deum nec possit, nec velit videre.
Vident tamen Deum pii ac renati, sed in speculo et aenigmate, 1.Cor.13.ver.9.12. Vident
eum in filio suo, qui est icon et character substantiae eius: sic in Scripturavidetur dum
attenditur ipsius voluntas, sed omnes isti modi imperfecti sunt: ad plenum videbimus
2385 illum in vita aeterna, 1.Ioan.3. vers.2. Iustinus Martyr eleganter hoc dixit, Θεὸν νοήσαι
χαλεπόν, φράσαι δὲ ἀδύνα- τον, τῷ καὶ νοήσαι δυνατόν. Ista encomia concludit clausula

pietati conformi: CVI SIT HONOR ET ROBVR AETERNVM. Amen. Δοξολογία est pii pectoris, non solum confitentis, sed humiliter Dei maiestatem adorantis: daemones enim quoque fatentur, sed contremiscunt: aliter pii.

17 Diuitibus in hoc seculo, etc.

2390 Sextus locus de diuitum officio, ac pertinet ad quartum, qui iam expositus est. Duo [p.168]

COMMENTARII

autem hic explicantur: primum vitia cauenda exprimit: mox his opponit virtutes sequendas diuitibus. Vitia sunt primum ὑψηλοφρο- νεῖν, altum sapere, quia enim variis ornati sunt instrumentis elabendi et propulsandi casus communes, ideo inferiores libenter contemnunt, et se efferunt quasi omnibus meliores.

2395 Hinc recte de eis dicitur ab Euripide, ἔμ- φυτον τοῖς πλουτοῦσι σκαιοῖσιν εἶναι, hoc est, innatum illis esse petulanter agere. Alterum vitium est, SPEM PONERE IN INCERTITVDINE. OPVM. Ἀδηλότης habet vim argumenti: incertis enim fidere stultum est: opes sunt incertae. Igitur hic fidere stultum est.

2400 Virtutes autem sunt quas diuites sequi debent. Primum, DEO FIDENDVM EST, qui est vita, hoc est, res firma per se et ratione agens. Deinde, QVIA NOBIS EXHIBET OMNIA: igitur largitur etiam opes: ideo non haerendum in effectum, sed redeundum est ad causam largientem. Tertio, ABVNDE LARGITVR, non parce, vide Psalm.147. Quarto, dat ad ἀπόλαυσιν, hoc est, χρῆσιν ad vsum: non vt recondamus, sed vtamur, χρήσις igitur non κτάσις respici debet.

18 Benefacere, etc

2405 Reliquas persequitur virtutes, vt est ἀγαθοεργεῖν: benefacere opponitur otio diuitum: deinde malis illorum operibus, vt est

IN I. EPIST. AD TIMOTH.

[p.169]

vsurari, libidinari, scortari, et similia. Tertia virtus est abundare bonis operibus, hoc est, beneficium esse in multos. Quarta εὐμεταδό- τους εἶναι, ad erogandum faciles, opponitur illorum morositati, quia rogari volunt, et diu, nec tandem etiam faciles sunt, sed tristes et tetrici. 2.Cor.9. Hilarem datorem amat Deus. Rom.12. Qui communicat, in hilaritate faciat. Quinta est κοινωνικούς εἶναι, hoc est, in omnibus faciles etiam vt non rogati dent: quasi sua communia faciant omnibus communicatiui, quae boni est natura, vt se aliis libenter communicet ad conseruationem.

19 Recondentes sibi ipsis, etc.

2415 Addit argumentum quo ad liberalitatem incitat, a spe magni praemii sumptum. Opum vsus verus est qui in futurum prodest, hoc est, ad vitam aeternam gradum struit: ergo, ad hunc vsum opes sunt impendendae. Comparatur illa per se Christi solius merito. Interim scriptura liberalitati idem tribuit vt excitet ad beneficentiam. Deus per se dat gratis, tamen nostra benefacta ornat hac laude quasi illorum respectu det. Vide Matt.6.Luc.12.

20 O Timothee, etc.

2420 Epilogus sequitur continens principalem Propositionem repetitam. Apostrophe pathos habet. Depositum vocat officium Ecclesiasticum quod debet seruari, hoc est,

quam

[p.170]

COMMENTARII

vigilantissime obire. Dicitur depositum alieni non nostri iuris, et debet summa fide
custodiri et reddi, sed officium docendi Euangelium est depositum: igitur summa cura
est conseruandum et sincera fide reddendum. Haec prior est loci huius pars. Altera est
2425 de vitiis euertentibus officii integritatem, quale est κενοφωνία, hoc est, inanis vocum
strepitus, qualis erat illo seculo de Lege, Circuncisione, quaestionibus Iudaicis: talem
κενοφωνίαν habet Philosophia Ethnica, et hodie inducitur in literas S. vt de essentiali
iustitia, et substantia peccati, et similibus rixis. Alterum vitium est ἀντιθεσις, hoc
est, studium opponendi sese veritati: Item pugnantem facere Scripturam: item nouum
2430 Testamentum cum veteri conmittere, quae vitia sunt interpretationis. Falso dicta
cognitio est, quam homines magni faciunt. Deus autem aspernatur et odit. Vide Colos. 2.
Ab exemplo periculoso deterret a curiositate. Quidquid periculo plenum est, id debet
diligentia vitari a pio ministro: sed κενοφωνία et rixandi studium plenum est periculo:
Ergo, etc. Haec considerent homines certaminum et contentionum hodie auidi. Dominus
2435 Ie

21 Quam quidam, etc

sus Christus conseruet Ecclesiam suam in tot certaminibus adeo periculosis, Amen.